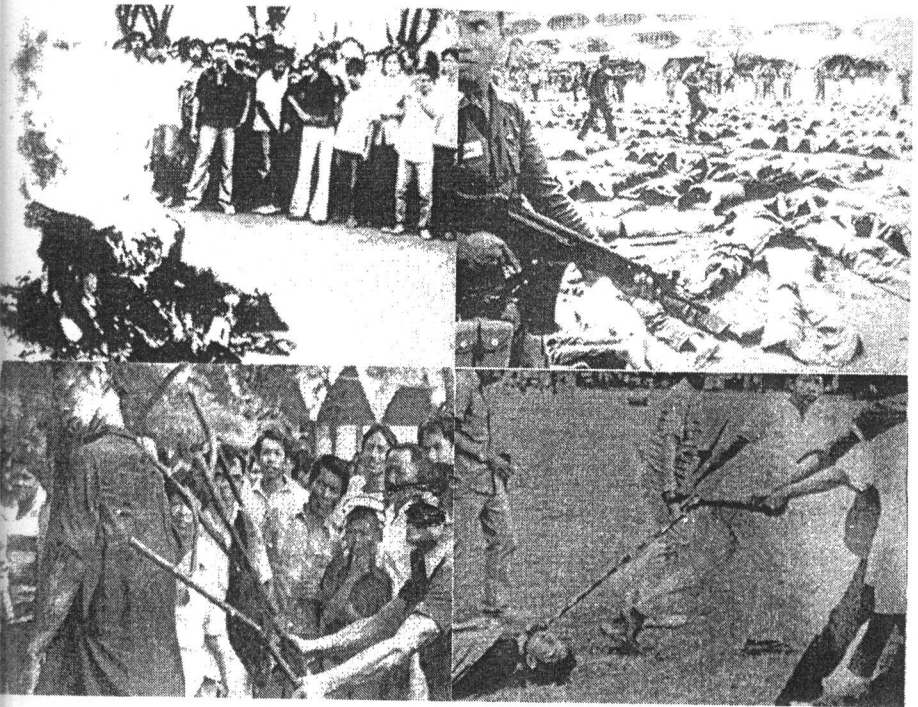

เอกสารวิชาการตลาดวิชา ชุด ตุลา/ตุลา/พฤษภา

เอกสารหมายเลข 5.1

เมืองของเราลงแดง:

ทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม

Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup

แอนเดอร์สัน/ Benedict Anderson

รายนามคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปี 2550

(ก่อตั้ง พ.ศ. 2509 โดยนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายเสน่ห์ จามริก ฯลฯ)

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อุทยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ชนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตชนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นายวีระ	สมบูรณ์	กรรมการ
นายประจักษ์	ก้องเกียรติ	กรรมการ
นายพิภพ	อุคร	กรรมการ
นางสาวอุบลรัตน์	ศิริยิวศักดิ์	กรรมการ
นางสาวสุกัลลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญ
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขา
นายธีรศักดิ์	เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วย
นายทรงยศ	เวาหงษ์	กรรมการและผู้จัด

บ้านเมืองของเราลงแดง
: แก่มุมทางสังคมและวัฒนธรรม
ของรัฐประหาร 6 ตุลาคม*

แต่งโดย เบนเนดิก แอนเดอร์สัน
แปลโดย เกษียร เตชะพีระ
ธเนศ อารณีสุวรรณ
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

---

* แปลจาก "Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup," *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 9:3 (July-September 1977), 13-30.

Ben Anderson หรือ อาจารย์เบน เคบรรายกุมิหลังตัวเองว่าเป็นคน "หลากหลายเทศหลายใจกักดี" กล่าวคือ "เกิดเมืองจีน โตในสามประเทศ (จีน, อเมริกา, อังกฤษ)พูดสำเนียงอังกฤษพันสมัย ถือหนังสือเดินทางไอริช อาศัยอยู่ในอเมริกา และอุทิศตัวให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" อาจารย์รักเมืองไทยเหมือนบ้านแห่งที่สองรองจากอินโดนีเซีย อาจารย์ได้ติดตามศึกษาการเมืองและประวัติศาสตร์กลุ่มประเทศภูมิภาคนี้มานานร่วมสี่ทศวรรษ และติดตามศึกษาสยามอย่างเข้มข้นจริงจังนับแต่หลังเหตุการณ์มหาปีติ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา จนมีลูกศิษย์ลูกหาเกลื่อนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเมืองไทย

โดยการทำงานอาชีพอาจารย์เป็นศาสตราจารย์ด้านรัฐศาสตร์และเอเชียศึกษา ณ มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ ผลงานที่เด่น ๆ ของอาจารย์ก็เช่น *Java in a Time of Revolution* (2515), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (2526), *Language and Power: Exploring Political Cultures in Indonesia* (2533) และล่าสุด *The Spectre of Comparisons* (2541)

อาจารย์บอกว่าความหวังยิ่งใหญ่ของอาจารย์ในปัจจุบันคือได้กลับเข้าอินโดนีเซีย ในจังหวะรัฐบาลซูฮาร์โตซึ่งสั่งห้ามอาจารย์เข้าประเทศมากกว่ายี่สิบปีถึงกาลล่มสลาย แล้วเลยไปร่วมฉลองการประกาศเอกราชที่ติมอร์ตะวันออก

คราที่นั่นฝูงสัตว์ทั้งหลาย
จะเกิดความอันตรายเป็นแม่นมั่น
ด้วยพระมหากษัตริย์ได้ทรงทศพิศราชธรรม
จึงเกิดเชิญเป็นมหัศจรรย์ลึกลับประการ
คือเดือนดาวคืนฟ้าจะอาเพศ
อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกที่สถาน
มหาเมฆจะถูกลงเป็นเพลิงกาล
เกิดนิมิตพิศดานทุกบ้านเมือง
พระคงคาจะแดงเดือดตั้งเลือดคน
ออกแผ่นดินเป็นบ้ำฟ้าจะเหลือง
ผีป่าก็จะวิ่งเข้าสิงเมือง
ผีเมืองนั้นจะออกไปอยู่ไพร...
กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย
น้ำเต้าอันลายนั่นจะถอยจม

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

บทนำ

อันว่ารัฐประหารโดยทหารนั้นในตัวเองไม่ใช่ของใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (หรือสมัยโบราณก็ตามที) แต่อย่างไร เคยมีรัฐประหารอย่างน้อยแปดครั้งและที่ไม่สำเร็จอีกมากกว่านั้นนับแต่รัฐประหารโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิเมื่อปี 2475 เป็นต้นมา¹ ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกที่นักหนังสือพิมพ์และนักวิชาการตะวันตกบางคนบรรยายเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ว่าเป็น “แบบฉบับ” ของการเมืองไทย และกระทั่งเป็น “การกลับคี่

ภาวะปกติ” หลังใจแตกหลงระเริงไปกับประชาธิปไตยเสียสามปี² อย่างไรก็ตาม
เอาเข้าจริง 6 ตุลาคมนับเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อชัดเจนในประวัติศาสตร์ไทยด้วยเหตุ
ต่างกันถึงสองประการ ประการแรก ผู้นำตัวเฒ่าส่วนใหญ่ของฝ่ายค้านปีกซ้าย
ถูกกฎหมายในช่วงปี 2516-2519 พวกเข้เข้าไปร่วมขบวนการต่อต้านซึ่ง
กำลังฮึกเหิมหาญและมีชัยยิ่งขึ้นทุกทีแทนที่จะทบทวนความคิดคุกคิดตะราง
หรือถูกเนรเทศเหมือนคนรุ่นก่อนในประวัติศาสตร์ ประการที่สอง รัฐประหาร
ครั้งนี้มิใช่ปฏิบัติการจู่โจมเฉียบพลันเฉพาะกิจในหมู่ชนชั้นนำด้วยกันเอง หาก
เป็นจุดสุดยอดของขบวนการรณรงค์ข่มขู่คุกคาม ทำร้าย และลอบสังหาร
อย่างเปิดเผยโจ่งแจ้งต่อสาธารณะยาวนานต่อกันสองปีโดยพวกฝ่ายขวา ซึ่ง
สัญลักษณ์ที่สุดของมันก็คือการประสานกันก่อมีอบสร้างความรุนแรงเมื่อ 6
ตุลาคมนั้นเอง³

มาตรการทางการเมืองด้วยน้ำมือกลุ่มปกครองเป็นบุคลิกปกติของการเมืองไทย ไม่ว่าจะสมัยอยู่ภายใต้เผด็จการจอมพล ป. พิบูลสงครามในปลายพุทธศวรรษ 2470 ต่อดันพุทธศวรรษ 2480, สมัยอยู่ภายใต้อำนาจการเมืองสามเส้าของ ป. พิบูลสงคราม-เผ่า ศรียานนท์-สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในพุทธศวรรษ 2490,⁴ หรือสมัยระบอบสฤษดิ์ ธนะรัชต์-ถนอม กิตติขจร-ประภาส จารุเสถียร ในพุทธศวรรษที่ 2500 ถึงกลางพุทธศวรรษที่ 2510⁵ แต่มาตรการเหล่านี้ซึ่งบางทีก็มีการทรมานควบด้วยนั้นมิได้มีลักษณะแบบฉบับเป็นมาตรการ “เชิงบริหาร” ดำเนินการโดยเครื่องไม้เครื่องมือทางการของรัฐและบ่อยครั้งแอบทำกันลับ ๆ สาธารณชนไม่ค่อยรู้เรื่องราวว่าเกิดอะไรขึ้นและที่แน่ ๆ ก็คือไม่ได้มีส่วนร่วมมาด้วยอย่างมีนัยสำคัญใด ๆ สิ่งที่น่าแปลกตาตื่นใจเกี่ยวกับความทารุณโหดร้ายในช่วงปี 2517-2519 ก็คือ ลักษณะที่ไม่ได้เป็นไปในเชิงบริหาร เปิดเผยต่อหน้าธารกำนัล และกระทั่งมีมีอบเข้าร่วมด้วยของมัน ในเดือนสิงหาคม 2518 ชาวกรุงเทพฯ ได้ชมมหรสพที่ไม่นึกไม่ฝันว่า

จะเป็นไปได้มาก่อนในคราวบ้านรโหฐานของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถูกฝูงตำรวจขี่เมามุกลั่นทุบทำลาย⁶ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2519 ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน เลขธิการพรรคสังคมนิยมก็ถูกดักซ้อมสังหารโดยมือปืนอาชีพบริเวณนอกบ้านย่านชานเมือง⁷ พวกอันธพาลรับจ้างยิ่งสำแดงความรุนแรงด้วยลีลาที่ “ผิดจารีตธรรมเนียม” มากขึ้นทุกที อาทิเที่ยวปาระเบิดในที่สาธารณะไม่เลือกหน้า⁸ ซึ่งแตกต่างอย่างหน้ามือเป็นหลังมือจากมาตรการที่ทำกันอย่างสุขุมแม่นยำในยุคก่อน มีผู้บริสุทธิ์ไม่รู้อิโหนอเฒ่าตายไป 10 คนเมื่อระเบิดมือถูกปาเข้าใส่ที่ชุมนุมมหาเสียงเลือกตั้งของพรรคพลังใหม่ที่จังหวัดชัยนาทเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2519⁹ และการรุมฆ่าจับแขวนคออย่างสยดสยองเมื่อวันที่ 6 ตุลาคมนั้น ก็เกิดขึ้น ณ สถานที่เปิดเผยโจ่งแจ้งต่อหน้าธารกำนัลที่สุดในสยามประเทศ นั่นคือ สนามหลวง อันเป็นมหาจักรีใต้กลางพระนครเบื้องหน้าพระบรมมหาราชวัง

สิ่งที่ผมใคร่นำเสนอในบทความนี้ก็คือสำรวจค้นคว้าสาเหตุที่มาของความรุนแรงในระดับและลีลาใหม่นี้ เพราะผมเชื่อมั่นว่ามันเป็นอาการบ่งบอกวิกฤตทางสังคม, วัฒนธรรมและการเมืองปัจจุบันในสยาม ข้อถกเถียงของผมจะคลี่คลายไปในสองแนวที่เกี่ยวพันกัน แนวหนึ่งว่าด้วยการก่อตัวทางชนชั้น และอีกแนวหนึ่งว่าด้วยความพลิกผันปั่นป่วนทางอุดมการณ์

โครงสร้างทางชนชั้นของสังคมไทยได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วนับแต่ต้นพุทธทศวรรษที่ 2500 มา เหนืออื่นใด ชั้นชนกระฎุมพีใหม่ ๆ ได้ปรากฏตัวขึ้นแน่ล่ะว่าพวกเขายังค่อนข้างเล็กและเปราะบางอยู่ แต่ในแง่มุมมองต่าง ๆ ที่สำคัญพวกเขาก็อยู่นอกชนชั้นสูงศักดิ์นา-ข้าราชการเก่าและเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกนั้นบ้างบางส่วน ชั้นชนใหม่เหล่านี้ซึ่งหมายรวมทั้งคนชั้นกลางและนายทุนน้อยด้วยนั้นถูกพุ่มพักขึ้นมาจากเศรษฐกิจบูมครั้งใหญ่ยุคสงครามเวียดนามในพุทธทศวรรษ 2500 ต่อต้นพุทธทศวรรษ 2510 เมื่อชาวอเมริกันกับทุนอเมริกัน

ทะลักหลังไหลเข้าประเทศในระดับที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน (โดยมีผู้นำตามหลังมาอย่างรวดเร็ว) ชั้นชนเหล่านี้แหละที่เป็นฐานทางสังคมให้แก่ขบวนการฝ่ายขวาทิ้งมหาชนซึ่งแตกต่างจากฝ่ายขวาจำพวกขุนนางและข้าราชการยุคก่อนอย่างชัดเจน นี่มิได้เป็นการเสนอแนะว่ากลุ่มปกครองเก่าจำพวกนายพล นายธนาคาร ข้าราชการและเจ้านายไม่ได้กุมกฎแฉะอำนาจการเมืองที่แท้จริงไว้ในมืออีกต่อไปแล้ว หากมุ่งเสนอว่ากลุ่มปกครองเหล่านี้ได้พบพันธมิตรใหม่ “ในหมู่มหาชน” ซึ่งอาจกลายเป็นภัยคุกคามพวกเขาได้ในภายภาคหน้า¹⁰

ความพลิกผันปั่นป่วนทางอุดมการณ์ก็สืบเนื่องมาจากผลกระทบของการที่มทอลงเข้ามาของอเมริกันเป็นอันมากด้วยเหมือนกัน และด้านหลักแล้ว ก็แสดงออกในการปฏิวัติทางปัญญาซึ่งระเบิดขึ้นใน “ยุคประชาธิปไตย” ระหว่าง 2516-2519 หมู่สาวชาวไทยจำนวนมากได้แสดงปฏิภริยาโต้ตอบสภามโฆะทางปัญญาและการฉวยใช้สัญลักษณ์ตามคตินิยมประเพณีอย่างหยาบช้าโดยเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม-ประกาส ด้วยการตั้งคำถามเอาอย่างเปิดเผยต่อแกนกลางของวัฒนธรรมเก่าที่กุมอำนาจนาอยู่ ในทางกลับกัน ก็มีการตอบโต้ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อและอบรมลัทธิอุดมการณ์หัวรุนแรงเรื่องชาติ-ศาสน์-กษัตริย์เพิ่มทวีขึ้นมามาหาศาลอย่างสำนึกจงใจ ซึ่งนับว่าแตกต่างตรงข้ามกับ “คตินิยมประเพณี” แบบหัวโบราณที่เป็นหลักมาแต่ก่อน “ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์” กลับกลายเป็นสโมสรรทางอุดมการณ์ของกลุ่มสังคมที่เฉพาเจาะจงเปิดเผยโจ่งแจ้งยิ่งขึ้นทุกที มากกว่าจะถูกมองว่าเป็น “ไทยโดยธรรมชาติ” โดยคนทั่วไปดังก่อน เห็นชัดว่าปฏิบัติการทางอุดมการณ์อย่างสำนึกจงใจของฝ่ายขวาดังกล่าวนี้มุ่งต่อผู้ชมผู้ฟังที่เป็นชั้นชนกระฎุมพีใหม่ทั้งหลาย ส่วนผู้ปฏิบัติการโฆษณาชวนเชื่อก็มีทั้งพวกคลังอุดมการณ์ในชั้นชนต่าง ๆ นี้เอง และพวกกลุ่มปกครองที่ฉลาดใช้คนอื่นเป็นเครื่องมือ

ความทุกข์ร้อนของชนชั้นใหม่

ในต้นพุทธทศวรรษ 2490 ถึงต้นพุทธทศวรรษ 2510 นักสังคมศาสตร์ตะวันตกส่วนใหญ่มองว่าสยามปกครองกันใน “ระบบการเมืองแบบราชการ” กล่าวคือ เป็นระบบการเมืองที่ถูกครอบงำอย่างสมบูรณ์โดยระบบราชการซึ่งหวงอำนาจไว้เองอย่างถาวรเป็นส่วนใหญ่และดำเนินการ “สร้างความทันสมัย” ขึ้นมา¹¹ ได้ระบบราชการนี้ลงไปก็มีแต่ชนชั้นพ่อค้าจีนซึ่งถูกตั้งแง่เคียดจันท์และชาวนาที่ไม่มีการแตกตัวภายในเป็นชั้นชนต่าง ๆ โดยที่ทั้งคู่ต่างก็มีสำนักการเมืองต่ำและถูกกีดกันออกไปจนแทบไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นที่เข้าใจกันว่าความสัมพันธ์ระหว่างระบบราชการกับชาวนาเป็นไปอย่างกลมเกลียวและไม่เอนเอวเปรียบกันโดยทั่วไป¹² เป็นแต่แลกเปลี่ยนภาษีอากร แรงงาน และความเคารพยำเกรง กับ ความมั่นคง รุ่งโรจน์ และเอกสิทธิ์ทางศาสนาตามธรรมเนียมดั้งเดิมเท่านั้น ด้วยพระปรีชาสามารถและสายพระเนตรเล็งการณ์ไกลของพระมหากษัตริย์ราชเจ้าแห่งราชจักรีวงศ์ในศตวรรษก่อนสยามเป็นประเทศเดียวในบรรดาระัฐเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหลายที่ไม่เสียเมืองแก่จักรวรรดินิยมยุโรปหรืออเมริกา และจะนั่นจึงหลีกเลี่ยงภัยร้ายของการรีดไถค่าเช่าที่ดินสูงลิบ ระบบเจ้าที่ดินแบบปล่อยเช่าแล้วตัวเองไปอยู่ที่อื่น ชาวนาติดหนี้สินยึดเยื้อรุงรัง และการเกิดชนชั้นกรรมาชีพไร้ทรัพย์สินที่ดินขึ้นมาในชนบทอันเป็นสภาพแบบฉบับของเขตที่ตกเป็นเมืองขึ้นไปได้ เศรษฐกิจสยามซึ่งกระทั่งถึงพุทธทศวรรษ 2510 ก็หาได้พัฒนาไปไกลแต่อย่างใดไม่นั่น โดยเนื้อแท้แล้วก็อยู่ในกำมือของจีนอพยพผู้ไม่มีวันแสดงบทบาทการเมืองที่แข็งขันทรงพลังโดยอิสระได้เนื่องจากสถานะคนต่างด้าวข้าวนอกนาของตน¹³ ทว่าภาพสยามประเทศอันสงบสันติ เข้มแข็งมั่นคงและเป็นอิสระข้างต้นนั้นนับว่าจอมปลอมในหลายแง่ที่สำคัญทีเดียว ทุนตะวันตก “ที่ปรึกษา”

ชาวตะวันตก และหมอสอนศาสนากับวัฒนธรรมชาวตะวันตกทรงอิทธิพล ซึ่งขาดต่อประวัติศาสตร์สยามหลังต้นพุทธทศวรรษ 2490 ต่อต้นพุทธทศวรรษ 2500¹⁴ แต่ในอีกแง่หนึ่ง เมื่อเปรียบกับความเปลี่ยนแปลงที่นำมาโดยการบุกทะลวงเข้ามาของอเมริกันกับญี่ปุ่นในยุคสงครามเวียดนามแล้ว ช่วงปีก่อนต้นพุทธทศวรรษ 2500 ถึงต้นพุทธทศวรรษ 2510 กลับดูประหนึ่งค่อนข้างเป็น “ยุคทอง” ไปเลยทีเดียว แม้จนกระทั่งปี พ.ศ.2503 เราก็ยังพอจะบรรยายกรุงเทพฯ ได้ว่าเป็น “เวนิสตะวันออก” คือเป็นเมืองท่าราชธานีแบบเก่าที่ชวนหลับใหล ดาดายไปด้วยคูคลอง วัดวาอารามและปราสาทราชวัง แต่ 15 ปีให้หลัง ปรากฏว่าคูคลองหลายสายถูกถมทำถนนและวัดวาหลายแห่งก็ทรุดโทรมลง ศูนย์กลางทั้งหมดของเมืองหลวงแห่งนี้ได้เคลื่อนย้ายไปทางทิศตะวันออกห่างเขตพระราชฐานและย่านคนจีนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ออกไปยังเขตใหม่ที่มีลักษณะสากลซึ่งถูกรอบงำและเคลื่อนกลาตไปด้วยบรรดาอาคารสำนักงานโอโดง ธนาคาร โรงแรมและศูนย์การค้า เมืองทั้งเมืองขยายตัวลุกลามเร็วราวโรคมะเร็ง เขมือบกลิ้นพื้นที่ชนบทรายรอบ และเปลี่ยนทุ่งนาไปเป็นโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยเก็งกำไรย่านชานเมืองสำเร็จรูปและสลัมใหม่ขนาดยักษ์¹⁵

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวซึ่งเกิดขึ้นกับหัวเมืองต่างจังหวัดบางแห่ง เช่นกันแต่ในระดับน้อยกว่านี้ เกิดขึ้นจากพลังภายนอกสังคมสยาม อาจช่วยให้เข้าใจเรื่องนี้ได้ดีขึ้นหากบรรยายพลังเหล่านี้ว่าได้แก่เหตุปัจจัยต่าง ๆ สามประการที่เกี่ยวข้องกัน ไม่ต้องสงสัยเลยว่าปัจจัยแรกที่สำคัญที่สุดย่อมได้แก่การที่อเมริกาเลือกใส่ไล่ส่งบรรดามหาอำนาจอาณานิคมยุโรปออกไปจากฐานะครองความเป็นเจ้าทางเศรษฐกิจ การเมืองและการทหารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนสงครามอย่างไม่ไว้หน้าหลังปี 2488¹⁶ ปัจจัยที่สองคือ การที่ทางการวอชิงตันตัดสินใจใช้สยามเป็นแกนกลางดำเนินลัทธิขยายอำนาจ

ไปทั่วภูมิภาคของคน กรุงเทพฯไม่เพียงแต่กลายเป็นกองบัญชาการขององค์การสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือซีโต้เท่านั้น หากยังรวมถึงแผนปฏิบัติการของอเมริกันทั้งเปิดเผยและปิดลับหลากหลายมากมายในลาว กัมพูชา พม่า และเวียดนาม อันเป็นประเทศเพื่อนบ้านด้วย¹⁷ ปัจจัยที่สามซึ่งมีความสำคัญในลักษณะที่ต่างออกไปข้างนั้นก็คือ การปฏิวัติทางเทคโนโลยีที่ทำให้การท่องเที่ยวมวลชนกลายเป็นอุตสาหกรรมหลักอย่างหนึ่งในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ก่อนหน้านั้นการท่องเที่ยวในเขตนี้นับเป็นกิจกรรมหรูหราฟุ่มเฟือยของคนชั้นสูง) กรุงเทพฯย่อมเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงโดยธรรมชาติสำหรับอุตสาหกรรมดังกล่าว ทั้งนี้ เพราะนอกจากจะตั้งอยู่ใจกลางภูมิภาคนี้ทางภูมิศาสตร์แล้ว กรุงเทพฯยังปลอดภัยไว้กังวลอยู่ภายใต้การคุ้มครองของอาวุธอเมริกันและเผด็จการท้องถิ่น เหนืออื่นใด กรุงเทพฯมิให้ทั้งความหรูหราทันสมัย (โรงแรมนานาชาติ, พาหนะเดินทางดีแอร์สะดวกสบาย, ภาพยนตร์เรื่องล่าสุด ฯลฯ) และโบราณวัตถุแปลกคาดึงใจ¹⁸ ส่วนที่อื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บรรดาอาณาจักรอาณาจักรอันคึกคักจะสร้างเมืองหลวงประเภทด้อยวัฒนธรรมหากมุ่งแต่การค้าไว้ตามบริเวณชายฝั่งห่างไกลจากราชธานีเดิมของชาวพื้นเมือง (นักท่องเที่ยวก็น่าจะต้องเปลืองเวลาจาริกรอนแรมจากจาร์ต๋าไปสุรการ์ต๋า จากย่างกุ้งไปมณฑลอะเล่ย์-อังวะ จากไซ่ง่อนไปเว้ และจากพนมเปญไปนครวัด)

หากจะว่าการที่อเมริกันบุกทะลวงเข้าสยามเป็นลักษณะโดยทั่วไปของยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว กระนั้นระดับและจังหวะก้าวของมันก็แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัดหลังปี 2502 เมื่อระบอบเผด็จการสมบูรณาญาสิทธิของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก่อตั้งขึ้น อันว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ครองอำนาจมาก่อนสฤษดิ์นั้นเป็นผลผลิตที่ผ่านการอบรมขัดเกลามาค่อนข้างดีจากวิทยาลัยการทหารแซงซีร์และโลกภายใต้การครอบงำของยุโรปก่อนสงครามโลก

ครั้งที่สอง ส่วนสุดท้ายดีเป็นคนกุศลและผลผลิตของโรงเรียนนายร้อยทหารบก เป็นคนที่ขึ้นสู่อำนาจในยุคอเมริกาเป็นเจ้าของโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ตัวเขาเองที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบให้กองทัพไทยเปลี่ยนแปลงเป็นแบบอเมริกัน (ในแง่รูปการจัดตั้ง หลักความเชื่อมูลฐาน การฝึกอบรม อาวุธยุทโธปกรณ์และอื่น ๆ) หลังจากไปเยือนวอชิงตันครั้งแรกเมื่อปี 2493¹⁹ ความที่ผูกพันใกล้ชิดกับเพนตากอนมาเกือบทศวรรษก่อนยึดอำนาจ หมายความว่าหลังปี 2502 การเชื่อมโยงสยามเข้ากับสหรัฐฯอย่างแนบชิดสนิทแน่นชนิดไม่เคยปรากฏมาก่อนย่อมเป็นเรื่องง่ายดายและเป็นธรรมชาติสำหรับเขา²⁰ นอกจากนี้สุดท้ายยังเป็นจอมเผด็จการสมบูรณ์แบบคณาทรสนะของวอชิงตันในแง่อื่นอีกด้วย เขาทั้งเต็มใจและกระตือรือร้นที่จะถือเอา “การพัฒนา” มาเป็นส่วนหนึ่งในการแสวงหาความชอบธรรมของคน และยอมรับฟังคำแนะนำของบรรดาเทคโนโลยีแคตที่จบจากสหรัฐฯในการยกร่างและปฏิบัติตามโครงการพัฒนาทั้งหลาย²¹ ในฐานะ “ผู้ยิ่งใหญ่” ไร้เทียมทาน เขามีอำนาจดำเนินการอย่างเฉียบขาดฉับไวกว่าผู้ครองอำนาจคนก่อนเป็นอันมาก²² ที่สำคัญเหนืออื่นใดก็คือ สุดท้ายทำทุกอย่างที่อยู่ใต้วงมือจะทำได้เพื่อดึงดูดทุนต่างชาติ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนอเมริกัน) เข้าสยามด้วยเชื่อว่ามันเป็นปัจจัยแก่นแท้ในการเสริมสร้างความมั่นคงแก่การปกครองของเขาและบรรดาผู้สืบทอดอำนาจ ฉะนั้นจึงมีประกาศห้ามการนัดหยุดงานและบังคับขยุบสหภาพแรงงานเสีย บรรดาสาขาของบริษัทต่างชาติไม่เพียงแต่ได้รับอนุญาตให้ต่างชาติถือหุ้นใหญ่ได้ต่อไปเท่านั้น แต่ยังสามารถซื้อที่ดินในสยาม ได้ยกเว้นภาษีส่วนใหญ่ และกระทั่งยินยอมให้สาขาบริษัทเหล่านั้นนำช่างเทคนิคเข้าประเทศได้เสรีโดยข้ามห้วงกฎหมายตรวจคนเข้าเมืองที่ใช้อยู่ด้วย²³ การบริหารค่าเงินบาททำตามหลักเศรษฐศาสตร์แบบจารีตนิยมที่สุดและเป็นฐานอันมั่นคงของเศรษฐกิจสืบมากระทั่งต้นพุทธทศวรรษ 2510

หลังจากครองอำนาจได้ 5 ปี สฤงคัก็ป่วยเป็นโรคคับแข็งตาย แต่ถนอมกับประภาสผู้เป็นทายาทสืบทอดอำนาจยังคงดำเนินนโยบายตามแนวของเขาต่อไป ทั้งสองขึ้นครองอำนาจเกือบพอดีกับจังหวัดที่ลั่นดอน จอห์นสันยกระดับสงครามเวียดนามให้รุนแรงขึ้นและพวกเขาก็เข้าฉวยโอกาสที่ปรากฏขึ้นด้วยเหตุนี้อย่างฉับไว วอชิงตันถูกขย่งให้ถือสยามเสมือนหนึ่งเรือบรรทุกเครื่องบินขนาดยักษ์ที่จอดนิ่งอยู่กับที่ ดังปรากฏว่าใน 2511 อันเป็นปีสุดท้ายของนั้น มีทหารสหรัฐฯเกือบ 50,000 คนอยู่บนผืนแผ่นดินไทย และอเมริกันได้รับอนุญาตให้สร้างและใช้งานฐานทัพอากาศ 8 แห่ง รวมทั้งที่ตั้งทางทหารย่อยอีกหลายสิบ²⁴ ไม่เพียงแต่ผู้ปกครองไทยจะได้บำเหน็จรางวัลในรูปความช่วยเหลือทางทหารเท่านั้น แต่การที่อเมริกันแหกกันเข้ามาอยู่ในเมืองไทยนานาใหญ่เช่นนี้ยังส่งผลให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคก่อสร้างและบริการ²⁵ ภาวะเศรษฐกิจบูมขนานใหญ่ซึ่งเชื่อมโยงกับสงครามจึงพัฒนาขึ้นมาโดยอิงฐานความเจริญรุ่งเรือง “ก่อนสงคราม” ในช่วงต้นยุคศฤงคัที่วายุหน้าไปไกลกว่านั้นมาก ระบอบถนอม-ประภาสนี้แหละที่ดูแลรับผิดชอบบ้านเมืองอยู่ในยุคที่โรงแรม กัดตาการ โรงภาพยนตร์ ชูเปอร์มาร์เก็ต ไนท์คลับ และโรงอาบอบนวดผุดขึ้นแพร่หลายราวดอกเห็ด อันเนื่องจากกระแสหนักธุรกิจทหารและนักท่องเที่ยวยาวผิวขาวทะเลักป่าไหลเข้ามา

ถ้าจะว่าตัวเศรษฐกิจบูมเองถูกขับเคลื่อนด้วยการลงทุนและใช้จ่ายของอเมริกา (และญี่ปุ่น) แต่ลักษณะวิธีการที่ไทยเข้าไปร่วมเสพรับดอกผลของมันนั้น ก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลนโยบายของระบอบปกครองไทยเองอย่างมีนัยสำคัญ ในบรรดานโยบายเหล่านี้ นโยบายหนึ่งซึ่งสำคัญขั้นขีดสุดได้แก่คำสั่งยุคต้นของศฤงคัให้ยกเลิกเพดานจำกัดการถือครองที่ดินไม่เกิน 50 ไร่ที่เคยใช้อยู่ตั้งเสีย²⁶ คำสั่งฉบับนี้ปูพื้นฐานทางกฎหมายให้แก่การเก็งกำไรที่ดินขนานใหญ่

ซึ่งยังคงเร่งทำกันสืบไปตราบเท่าที่เศรษฐกิจยังบูมอยู่ และกระแสดิ้น การเก็งกำไรนั้นก็หาได้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะในกรุงเทพฯ ไม่ เมื่ออเมริกัน ก่อสร้างรางทางถนนใหญ่สายยุทธศาสตร์ไปจรดชายแดนลาวและกัมพูชา (รวมทั้งถนน “มิตรภาพ” ด้วย) นั้น²⁷ บรรดานักเก็งกำไรทั้งในเมืองหลวง และหัวเมืองก็พากันแห่ตามไปกว้านซื้อที่ดินสองข้างทางในราคาแสนถูกจาก ชาวนาชาวไร่ที่ทำกินเลี้ยงตัวเองและไม่ค่อยประสีประสาเรื่องค่าที่ดินเก็งกำไร²⁸ การเก็งกำไรที่ดินนั้นเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจที่อาศัยความเชี่ยวชาญกฎหมาย “ข้อมูลลงใน” “เส้นสาย” และความสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจาก ธนาคารได้เป็นหลัก ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ผู้เก็บเกี่ยวดอกผลกำไรตัวสำคัญ จากภาวะธุรกิจอสังหาริมทรัพย์บูม ไม่เพียงแต่ได้แก่ชนชั้นพ่อค้าเงินแต่เดิม เท่านั้น หากรวมถึงข้าราชการชั้นสูงและชั้นกลาง (ทั้งทหารและพลเรือน) และ ผู้กว้างขวางตามหัวเมืองที่มีเส้นสายการเมืองดีด้วย และก็ไม่น่าแปลกใจ อีกเหมือนกันที่เขตพื้นที่ซึ่งโดนเก็งกำไรอย่างหนักหนาสาหัสที่สุดมักจะอยู่ติด กรุงเทพฯ ที่สุดด้วยความที่กรุงเทพฯ เป็นกรวยให้เงินทุนไหลคั่งลง สถานการณ์ ในภาคกลางของไทยแสดงให้เห็นความข้อนี้อย่างดี กล่าวคือขณะที่ นักวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่าในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเช่าที่ดิน ทำกินไม่ใช่ปัญหาใหญ่ แต่พอถึงปลายพุทธศวรรษที่ 2500 ต่อดันทศวรรษ 2510 รายงานขององค์การยูเนสโกกลับบ่งชี้ว่าเหลือไร่นาไม่ถึง 30% ที่ เพาะปลูกทำกินโดยเจ้าของที่เอง²⁹

“พลวัต” ทั่วไปของเศรษฐกิจไทยอันเป็นผลมาจากเหตุปัจจัยดังกล่าว ข้างต้นช่วยก่อกำเนิดหรือขยายกลุ่มสังคมอย่างน้อย 4 กลุ่มซึ่งมีความสำคัญ ต่อวัตถุประสงค์การศึกษาของเราในที่นี้ในความหมายที่ว่าการอยู่รอดของพวกเขา ต้องพึ่งพาสถานะที่เศรษฐกิจยังคงบูมอยู่ต่อไปเป็นอันมาก ในบริเวณพื้นที่ ชนบทที่เศรษฐกิจการค้าแผ่ขยายไปเร็วที่สุดนั้น พวกผู้กว้างขวาง เจ้าของโรงสี

พ่อค้า กำนันผู้ใหญ่บ้านและคนอื่น ๆ ซึ่งครองตำแหน่งฐานะทางยุทธศาสตร์ไว้ได้ต่างพากันร่ำรวยเฉียบพลันและนำทรัพย์สินที่ได้มาใหม่นั้นจำนวนมากไปลงทุนซื้อที่ดินอีก ในสภาพที่ระบบเจ้าที่ดินในชนบทพุ่งสูงขึ้น คนหนุ่มสาวและคนสิ้นไร้ไม้ดอกก็แห่กันอพยพไปยังศูนย์กลางเขตเมืองที่กำลังเจริญรุ่งเรืองโดยสอดคล้องกัน³⁰ กระแสผู้อพยพนี้ได้ก่อให้เกิดกลุ่มสังคมประเภทไวไฟทางการเมืองขึ้น 2 ประเภทตามหัวเมืองและอาจจะมีมากเป็นพิเศษในกรุงเทพฯ ได้แก่ 1) หนุ่มสาวจรจัดตกงานหรือว่างงานแฝงจำนวนมากหาสผู้มีฐานะสร้างเนื้อสร้างตัวเป็นเรื่องเป็นราวน้อยมากไม่ว่าจะในเมืองหรือที่ภูมิลำเนาในหมู่บ้าน 2) คนจำนวนมากพอดูที่สามารถยกฐานะตนเองให้ดีขึ้นโดยพบช่องทางทำมาหากินเหมาะแก่ตัวในบรรดานานาอาชีพบริการที่ออกเงยขึ้นมา กองทัพนายทุนน้อยนี้หมายรวมถึงช่างตัดผม แมงดา ช่างแต่งเล็บ ช่างซักรีด คนขับรถ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า หมอนวด มัคคุเทศก์ ช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ บาร์เทนเดอร์ พนักงานต้อนรับ เสมียนธนาคาร เจ้าของร้านค้าย่อย เป็นต้น นายทุนน้อยรุ่นใหม่พวกนี้ทั้งปรนนิบัติรับใช้และต้องพึ่งพาอาศัยความเจริญรุ่งเรืองของกลุ่มสังคมที่สีมากพอควร กลุ่มสังคมดังกล่าวซึ่งด้านหลักแล้วมีพื้นเพเป็นชาวเมืองมาแต่เดิมได้แก่กระฎุมพีคนชั้นกลางที่ส่วนใหญ่เพิ่งได้ตัวขึ้นมาใหม่ ในบางแง่พวกเขาถือผูกพันใกล้ชิดกับทุนต่างชาติพอ ๆ กับที่ผูกพันอยู่กับกลไกรัฐไทยนั่นเอง

ตารางทั้งสองข้างล่างนี้คงช่วยแนะแนวได้บ้างว่าเนื้อหาของความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างชนชั้นของไทยดังกล่าวเป็นอย่างไร รวมทั้งบ่งบอกขนาดโดยรวมและสัดส่วนโดยสัมพัทธ์ของกระฎุมพีคนชั้นกลางและนายทุนน้อยในจำนวนประชากรทั้งหมดอย่างหยาบ ๆ กลุ่มอาชีพ ข. ซึ่งเพิ่มจำนวนขึ้นมหาศาลเป็นพิเศษ และกลุ่มอาชีพ ก. จ. และ ช. ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็นกอบเป็นกำ (ส่วนใหญ่จัดเป็นกลุ่มอาชีพกระฎุมพีชั้นสูง/ชั้นกลางและนายทุนน้อย) เผยให้เห็น

เนื้อแท้ของผลกระทบทางสังคมวิทยาอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจบูมในรอบทศวรรษอย่างแจ่มชัด³¹ ข้อมูลสำมะโนประชากรปี 2513 ซึ่งจำแนกแยกแยะกลุ่มอาชีพกว้าง ๆ ข้างคั่นออกไปอย่างละเอียดลออยิ่งขึ้น ทำให้เราพอจะคำนวณตัวเลขหยาบ ๆ ดังปรากฏในตารางที่ 2 ต่อไปนี้ได้ จากนั้นเราจึงอาจประเมินไว้ก่อนเป็นการชั่วคราวได้ว่า ถึงปี 2513 กระจุกพีชชั้นกลางและชั้นสูงมีประมาณ 3.5 % ของประชากรที่ทำงาน (อาจแบ่งออกเป็นกระจุกพีชชั้นกลาง 3% และชั้นสูง 0.5%) และนายทุนน้อยมีประมาณ 7.5%³²

พึงระลึกว่ากลุ่มสังคมจะกลายเป็นชนชั้นทางสังคมก็ต่อเมื่อสร้างเสริมฐานะตัวเองให้มั่นคงสำเร็จโดยผ่าน *ครอบครัว* อันเป็นสถาบันหลักในการเชื่อมโยงอำนาจ ทรัพย์สินและสถานภาพเข้าด้วยกันในคนรุ่นหนึ่งและส่งต่อมันให้คนรุ่นถัดไป สัญญาณสำคัญอย่างหนึ่งของการก่อตัวทางชนชั้นในสยามสมัยสมัยศตวรรษที่-ฉนวน-ประภาส ได้แก่การขยายการศึกษาขนานใหญ่ทุกระดับ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากที่ปรึกษาอเมริกันกับเทคโนโลยีของบงการให้ “สร้างความทันสมัย” ขึ้น แต่อีกส่วนหนึ่งก็เป็นการตอบสนองของทางราชการต่อความเรียกร้องต้องการของกลุ่มสังคมใหม่ต่าง ๆ ที่กำลังหวังไต่เต้าขึ้นมา รวมทั้งครอบครัวของพวกเขาด้วย ในปี 2504 มีนักศึกษา 15,000 คนเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยรวม 5 แห่ง พอถึงปี 2515 ก็มีนักศึกษาถึง 100,000 คนใน 17 มหาวิทยาลัย³³ จากปี 2507 ถึง 2512 จำนวนผู้เข้าเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลเพิ่มจาก 159,136 คนเป็น 216,621 คน ส่วนผู้เข้าเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชนเพิ่มจาก 151,728 คนเป็น 228,495 คน และผู้เข้าเรียนโรงเรียนอาชีวะรัฐบาลเพิ่มจาก 44,642 คนเป็น 81,665 คน³⁴ “เดิมที” (ในที่นี้หมายถึงจากพุทธทศวรรษที่ 2420 ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง) การศึกษาแยกออกเป็นสองแพ่งชัดเจน กล่าวคือ ชนชั้นสูงจำนวนน้อยนิดได้รับการศึกษาแบบสุภาพบุรุษตะวันตก ขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาเลย

ตารางที่ 1
ประชากรทำงานทางเศรษฐกิจอายุ 11 ปีขึ้นไปแบ่งตามอาชีพ

กลุ่มอาชีพ	จำนวนในปี 2503	จำนวนในปี 2513	เพิ่มขึ้นร้อยละ
ยอดรวม	13,836,984	16,850,136	21.7
ก. ผู้ประกอบวิชาชีพ, ช่างเทคนิค และผู้ทำงานเกี่ยวข้อง	173,960	284,104	63.3
ข. นักบริหาร, ผู้บริหาร และผู้จัดการ	26,191	246,591	941.5
ค. เสมียน	154,303	190,238	23.3
ฅ. พนักงานขาย	735,457	833,607	13.3
ง. ชาวนา, ชาวประมง, คนล่าสัตว์, คนงานตัดไม้และผู้ทำงาน เกี่ยวข้อง	11,332,489	13,217,416	16.6
จ. คนงานเหมืองแร่, คนงาน เหมืองหินและผู้ทำงาน เกี่ยวข้อง	26,255	42,605	62.2
ฉ. ผู้ทำงานด้านขนส่งและสื่อสาร	144,610	225,204	55.7
ช. ช่างฝีมือ, คนงานแปรรูป ผลิตภัณฑ์และแรงงานที่ ไม่ได้จัดรวมอยู่ในประเภทอื่น	806,205	1,109,943	37.7
ซ. พนักงานบริการ, การกีฬาและ งานอดิเรก	273,375	471,999	72.7
ฌ. จัดประเภทไม่ได้	99,259	30,560	59.2
ณ. ผู้เข้าตลาดแรงงานใหม่	64,880	197,869	305.0

แหล่งข้อมูล : ปรับใช้จาก National Economic and Social Development Board, National Statistical Office and Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, "The Population of Thailand" (1974), in Mudannayake, ed., Thailand Yearbook, 1975-76, p. E41.

ตารางที่ 2

ประชากรทำงานทางเศรษฐกิจอายุ 11 ปีขึ้นไปแบ่งตามอาชีพและชนชั้น (2513)

กลุ่มอาชีพ	ยอดจำนวน	จำนวนผู้ที่เป็น ลูกจ้างรัฐ	ร้อยละของผู้ที่ เป็นลูกจ้างรัฐ	ระดมที่ชั้นกลาง และสูงโดย ประมาณ	นายทุนน้อยโดย ประมาณ
ก.	284,104	198,792	70.4	250,000	35,000
ข.	246,591	212,752	86.3	230,000	15,000
ค.	190,238	108,632	57.1	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ	190,000
ด.	833,607	1,492	.2	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ	600,000
ง.	13,217,416	10,169	.1	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ	?
จ.	42,605	568	1.3	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ
ฉ.	225,204	24,759	11.0	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ	100,000
ช.	1,109,943	106,292	9.6	น้อยจนไม่พึงใส่ใจ	150,000
ซ.	471,999	114,528	24.3	70,000	160,000
ด.	30,560	-	-	-	-
ด.	197,869	-	-	?	?
ยอดรวม	16,850,136	777,984	4.7	550,000	1,250,000

แหล่งข้อมูล : ปรับใช้จาก Department of Labour, Ministry of the Interior, Yearbook of Labour Statistics 1972-1973 (ใช้ตัวเลขสำมะโนครัวปี 2513), อ้างถึงใน Muddannayake, ed., Thailand Yearbook, 1975-76, pp. E 41-68.

หรือมิฉะนั้นก็เข้าโรงเรียนประถมของรัฐบาล หรือเรียนหนังสือในวัด³⁵ การศึกษาทั้งสองระดับนี้มีได้ก่อให้เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคมที่มีนัยสำคัญระดับชาติแต่อย่างใด อันที่จริงมันต่างช่วยเหนี่ยวรั้งผู้เข้าศึกษาในแต่ละระดับให้ติดแน่นอยู่ในฐานะสังคมและเศรษฐกิจเดิมของตนต่างหาก การศึกษาชั้นสูงแบบตะวันตกช่วยขัดเกลาพวกที่เกิดมาเป็นเจ้าเป็นนายอยู่แล้ว ส่วนการศึกษาชั้นประถมของรัฐบาลก็แค่ปูพื้นความรู้ของอกอากาเสียจนกระทั่งดูจะมีผลในแง่ผลักดันผู้รับการศึกษาให้ได้ไต่เต้าสูงขึ้นน้อยเต็มที่ ที่รัฐบาลไทยชุดต่าง ๆ จัดการศึกษาชั้นประถมฯ ขึ้นก็ดูจะเป็นแค่การแต่งท่าเอาหน้ากับโลกภายนอกว่าตนทันสมัย มากกว่าจะมุ่งตอบสนองความเรียกร้องต้องการของชาวนาข้าวไร่อย่างแท้จริง สำหรับการศึกษาแบบพุทธศาสนานั้นโดยแก่นแท้แล้วก็มุ่งไปในทางธรรมะธัมโมและจักรวาลวิทยา มากกว่าจะฝึกฝนทักษะอาชีพให้ (แม้ว่าสำหรับสามัญชนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งนั้นการสอบพระปริยัติธรรมสายบาลีของคณะสงฆ์ได้เปรียบประโยชน์ต่าง ๆ สำเร็จ จะเปิดทางให้ไต่เต้าทางสังคมได้สูงลิบก็ตาม)³⁶

ฉะนั้น นัยสำคัญที่แท้จริงของการขยายการศึกษาในต้นพุทธทศวรรษที่ 2500 ต่อต้นพุทธทศวรรษที่ 2510 จึงอยู่ตรงที่เกิดขึ้นในระดับมัธยมและอุดมศึกษาเป็นด้านหลัก³⁷ นับเป็นครั้งแรกที่คนไทยจำนวนมากโง่เกิดมั่งมรดกปรารถนาและพอมิปัญญาส่งเสียลูกหลานเข้ารับการศึกษาวชิราวุธ ซึ่งเมื่อดูประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแล้ว การศึกษาเหล่านี้แหละที่เป็นสัญลักษณ์ของคนชั้นสูงทางสังคม หรือไม่ก็เป็นหนทางไปสู่ฐานะดังกล่าวนั้น - โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหนือสิ่งอื่นใดก็คือตำแหน่งระดับสูงอันมั่นคงในระบบราชการ³⁸ ในสมัยนี้แหละที่เราพึงเข้าใจความหมายทาง*การเมือง* ของการแพร่หลายขยายตัวของมหาวิทยาลัยภายใต้ระบอบสฤษดิ์และทายาทของเขา ซึ่งเป็นการตอกย้ำยืนยันทางสัญลักษณ์ว่าภาวะเศรษฐกิจบูมที่เกิดขึ้นเป็นความก้าวหน้า

จริง ๆ ไม่ใช่โชคช่วย และผลพวงของมันจะถูกส่งทอดไปยังคนรุ่นถัดไปในครอบครัว ในสภาพเช่นนั้นจึงเป็นไปได้ที่จะจินตนาการ ครอบครัวหนึ่งซึ่งมีบิดาเป็นช่างกรีดผู้ประสบความสำเร็จอาศัยอยู่ร่วมชายคาเดียวกับลูกผู้จะได้เข้าชั้นเป็นเลขานุการคณะรัฐมนตรีวันหนึ่งข้างหน้า³⁹ ดังนั้นภาวะมหาวิทยาลัยบูมจึงเป็นตัวเสริมภาวะเศรษฐกิจบูมให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงทางสังคมวิทยา และยืนยันมั่นในทางวัฒนธรรม⁴⁰

แม้มหาวิทยาลัยไทยจะเพิ่มจำนวน ขยายขนาด และรับนักศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ถึงกระนั้นครอบครัวใฝ่สูงมากหลายก็ส่งลูกหลานเข้ามหาวิทยาลัยไม่สำเร็จ ส่วนหนึ่งด้วยเหตุนี้เองวิทยาลัยเทคนิค อาชีวะพาณิชย์การและอื่น ๆ จึงพากันขยายตัวอย่างรวดเร็วไม่แพ้กันในฐานะช่องทางศึกษาอันดับรอง และท่ามกลางบริบทความโกลาหลอลหม่านทั้งหลายเหล่านี้ในเรื่องการแบ่งแยกฐานะชนชั้นดังกล่าวมานี้ ผมคิดว่าเราจำเป็นต้องทำความเข้าใจการเปลี่ยนความหมายอย่างมีนัยสำคัญของคำว่า “นิสิตนักศึกษา” เองด้วย ในสมัยก่อน คำว่า “นิสิตนักศึกษา” แทบจะพ้องกับคำว่า “สมาชิกชั้นนำของชาติ” - กล่าวคือประดุจเป็นเทวดาลอยฟ้าอยู่เหนือหัวเพื่อนร่วมชาติทั้งหมด แต่พอถึงช่วงต้นพุทธศวรรษที่ 2510 การได้เข้าเรียนชั้นทางสังคมก็ได้สร้างสภาพเงื่อนงำที่แม้คำว่า “นิสิตนักศึกษา” จะยังมีนัยอันเลิศหรูแฝงอยู่ แต่กระนั้นก็อาจสื่อความหมายไปในทำนอง “ลูกของคนข้างบ้านมันสอบเข้าธรรมศาสตร์ได้แต่ลูกเราสอบไม่ติด” กล่าวคือ บัดนี้เป็นไปได้ที่จะรู้สึกอิจฉาและหมิ่นขี้หน้านิสิตนักศึกษาลักษณะที่คงจะดูเป็นเรื่องพิกลในสมัยคนรุ่นก่อน

ทว่าแม้แต่กับพ่อแม่ที่ส่งลูกเข้าเรียนมหาวิทยาลัยได้ ทรศนะแนวคิดเกี่ยวกับ “นิสิตนักศึกษา” ก็ชักจะมีกังวานอันคลุมเครือ การได้เข้านั้นมีนัยขัดแย้งลึกลึ้นกันอยู่ในตัวตรงที่การเลื่อนชั้นสูงขึ้นไปก็พลอยเป็นการเคลื่อนตัว

ห่างออกไปด้วย บรรดาบิดาผู้ด้อยการศึกษา ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วมองการศึกษาในมหาวิทยาลัยว่าเป็นแค่เครื่องมือเครื่องใช้ มักรู้สึกตระหนกตกใจรับไม่ได้กับกิจกรรมายาท เป้าหมายชีวิต และหลักประพฤติกฎปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสุดขีดเดาของบรรดาลูกหลานนิสิตนักศึกษา เมื่อพวกนี้ได้รับอิทธิพลความคิดแหกคอกซึ่งแทรกซึมเข้ามาตามมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครูจากประเทศสหรัฐอเมริกาและจีน⁴¹ เราต้องลองจินตนาการดูว่าพ่อแม่คนชั้นกลางหรือนายทุนน้อยจะรู้สึกหวงใยและโมโหโกรธาแค่ไหนเมื่อจู่ ๆ พ่อถูกชายตัวดีก็เริ่มไว้ผมยาว “รุงรัง” เข้าบ้าน พุดจาไม่มีสัมมาคารวะ ปล่อยตัวปล่อยใจ และรื้ออ่านจะปฏิวัติพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน ลงทำตัวแบบนี้แล้วจะได้ดิบได้ดีเป็นใหญ่เป็นโตกับเขาได้ยังไง ?

ราวปี 2514 หรือ 2515 เริ่มรู้สึกกันแพร่หลายว่ายุคทองกำลังจะจางหายไปแล้ว อเมริกันกำลังถอนทหารจากอินโดจีนและปีศาจคอมมิวนิสต์ที่เฝ้าหลอกหลอนมานานมานานว่าอาจมาตั้งมั่นประชิดชายแดนสยามก็ชักจะกลายเป็นความจริงอันน่าขนพองสยองเกล้า ระบบราชการซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางที่ผู้คนในสังคมพากันฝากความหวังไว้ บัดนี้ก็ได้ขยายไปจนถึงจุดอิมตัวแล้ว และยิ่งกว่านั้นใบปริญญาบัตรก็มีใช้หลักประกันว่าจะต้องได้อาชีพการงานอันสูงส่งมั่นคงดังที่ผู้คนเคยทึกทักว่ามันเป็นอีกต่อไป⁴² หลังจากผ่านช่วงที่ราคาสินค้ามีเสถียรภาพมาช้านาน จู่ ๆ เศรษฐกิจไทยก็ประสบภาวะเงินเฟ้อระดับเลขสองหลัก⁴³ บรรดาผู้เสวยดอกผลกำไรจากภาวะเศรษฐกิจบูมซึกู้สึกอึดอัดขัดเคืองที่ดูเหมือนมันใกล้จะสิ้นสุดลง การถูกกีดกันออกไปไม่ให้มีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นพอทนได้คราบเท่าที่ระบอบเผด็จการ “สร้างผลงาน” ในด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงและการศึกษา แต่ยิ่งปัญหาสั่งสมมากขึ้นคนก็ชักจะทนไม่ค่อยไหว ชำร่วยถนอมหรือประกาศต่างก็ไม่มีบารมีส่วนตัวน่าเกรงขามเหมือนสฤณีอีกด้วย⁴⁴

ในบริบทดังกล่าวนี้ การชุมนุมแสดงพลังของมหาชนซึ่งขยายตัวลุกลามออกไปจนโค่นถนอมกับประกาศลงในเดือนตุลาคม 2516 อันเป็นเดือนเดียวกับที่วิกฤตการณ์น้ำมันอุบัติขึ้น จึงน่าสนใจเป็นพิเศษ⁴⁵ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าชั้นชนกระฎุมพีใหม่ต่าง ๆ มีบทบาทชี้ขาดในการเข้าร่วมเป็นฝูงชนขนาดมหึมาที่ออกมาสนับสนุนข้อเรียกร้องของนิสิตนักศึกษาปัญญาชนให้มีรัฐธรรมนูญและให้เคารพเสรีภาพของพลเมือง อันที่จริงแล้วอาจพูดได้ว่าชั้นชนกระฎุมพีเหล่านี้แหละประกันให้การชุมนุมประสบความสำเร็จ เพราะหากแม้ฝูงชนประกอบไปด้วยชาวสลัมแทนที่จะเป็นชาวเมืองแดงตัวดีแล้ว จอมเผด็จการอาจช่วงชิงเสียงสนับสนุนให้ปราบปรามได้เร็วกว่านี้

ขณะเดียวกัน ควรเข้าใจว่าการเข้าร่วมชุมนุมของชั้นชนกระฎุมพีเหล่านี้ เป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ระยะใกล้ของพวกเขามากกว่าจะเป็นสิ่งบอกเหตุบทบาททางการเมืองของพวกเขาในอนาคต ความจริงแล้วเห็นชัดว่าพวกเขาไม่มีประสบการณ์ทางการเมืองเอาเลย และฉะนั้นเขาเข้าใจจริงจึงไม่รู้ดีกว่าการยุติระบอบเผด็จการลงจะส่งผลสืบเนื่องอย่างไร พวกเขาโทษระบอบเผด็จการว่าล้มเหลวในการเรียกร้องให้อเมริกันยึดมั่นกับพันธะต่อสยามเร็วกว่านี้ แต่พร้อมกันนั้นก็ตำว่าขอมจำนวนต่ออาจตั้งถิ่นฐานในเขตไปอีก (มองในมุมกลับก็คือลัทธิชาตินิยมแอนตี้อเมริกันที่ชี้หุ่ดหวังคิดรำคาญและสับสนคลุมเครือซึ่งแสดงออกในความรู้สึกที่ผสมผสานปนเปกันระหว่าง “ทำไมยูทำให้พวกไอผิดหวังในอินโดจีนอย่างนี้?” และ “ดูซิยูทำให้ลูกสาวไอเสียคนยังงี้!”) การคอร์รัปชันอย่างเปิดเผยของประกาศ การสมรสกันในสองตระกูลระหว่าง ณรงค์บุรณถนอมกับธิดาประกาศ และการเรื่องอำนาจขึ้นอย่างรวดเร็เพราะญาติผู้ใหญ่อัมชุงของเขา ล้วนเป็นเรื่องบาดตาบาดใจกระฎุมพีทั้งสิ้น นอกจากนี้การที่พระเจ้าอยู่หัวฯและนายพลอาวุโสบางคนสนับสนุนผู้ชุมนุมแม้จะเพียงโดยอ้อมด้วยเหตุผลของแต่ละฝ่ายเองก็นับเป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน ท้ายที่สุด

ฟังระลึกว่าข้อเรียกร้องของนิสิตนักศึกษา นั้นโดยสารัตถะแล้วเป็นเรื่องเชิงกฎหมาย (รัฐธรรมนูญ) และสัญลักษณ์ ไม่มีใครคิดว่าอะไรอันตรายหรือไม่พึงปรารถนา จะเกิดขึ้นมาได้จากข้อเรียกร้องเหล่านี้ จริยอยู่นิสิตนักศึกษาได้ทำลายโรงพัก ไปจำนวนหนึ่งในช่วงวันท้าย ๆ ของการชุมนุม แต่เด็กพวกนี้ก็คอยโบกรถ ให้จรรยาไหลลื่นและหลังจากนั้นยังช่วยเก็บกวาดเศษขยะตามถนนหนทางจน สะอาดสะอ้านด้วยความรับผิดชอบอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ด้วยมิใช่หรือ? เมื่อ จอมเผด็จการโกงชาติพวกนั้นไปกันหมดแล้ว ความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความก้าวหน้าก็จะฟื้นฟูขึ้นมาภายใต้การชี้แนะอันเปี่ยมด้วยพระเมตตา บารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับเหล่าข้าราชการผู้ถึงพร้อมด้วย ปรีชาญาณ อันได้แก่ ตุลาการอาวุโส ศาสตราจารย์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ และ นายธนาคารผู้สามารถ

อนิจจา ทั้งหลายทั้งปวงที่หวังไว้นี้ไม่มีข้อใดเฉียดใกล้ความจริงเลย วิฤตการณ์น้ำมันโลกปะทุขึ้นแทบจะพร้อมกับการชุมนุมเดือนตุลาคม 2516 ความโกลาหลวุ่นวายที่บังเกิดแก่เศรษฐกิจทุนนิยมโลกเนื่องจากเหตุนี้เริ่มเป็นที่รู้สึกกันได้ในสยามเมื่อต้นปี 2517 ในฤดูใบไม้ผลิปี 2518 ที่มันของอเมริกัน ในอินโดจีนก็พังครืนลงเร็วเหลือเชื่อ บัดนี้สยามมิได้เป็นแกนกลางอัน ปลอดภัยของจักรวรรดิอเมริกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกต่อไปแล้ว แต่ กลับอยู่ติดชายขอบริมนอกอันเปราะบางของมัน คิด ๆ ดูแล้วก็อยู่ในวิสัยเป็น ไปได้ที่นับแต่นี้ไปสิงคโปร์อาจสวมบทแทนกรุงเทพฯ ส่วนราชอาณาจักรแห่งนี้ ก็อาจสวมบทแทนเวียงจันทน์ ผลสืบเนื่องโดยตรงจากเหตุการณ์ทั้งหลายซึ่ง เกิดขึ้นพันพรมแดนประเทศออกไปก็คือ สยามพบว่าเศรษฐกิจของตนกำลัง ชะลอตัวอย่างหนัก⁴⁶ บาดแผลดูเหมือนจะยิ่งถูกซ้ำเติมจากการที่บรรดารัฐบาล เสรีนิยมหลังตุลาคม 2516 แสดงให้สาธารณชนเห็นว่ายึดมั่นหลักสิทธิเสรีภาพ ของพลเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหนืออื่นใดคือสิทธิของกรรมกรชาวนาในการ

จัดตั้ง ชุมนุมแสดงพลัง และนัดหยุดงาน รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ (ตุลาคม 2516-กุมภาพันธ์ 2518) พยายามจริง ๆ ที่จะสนองตอบข้อเรียกร้องของ กรรมกรโดยตรง แม้ว่าจะอย่างขลาด ๆ ก็ตาม⁴⁷ จริงอยู่กิจการใหม่ ๆ ที่ ไม่ค่อยมั่นคงจะเปราะบางเป็นพิเศษต่อแรงบีบคั้นของกำไรที่ตกลงกับข้อ เรียกร้องค่าแรงเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง⁴⁸ ภายใต้ระบอบเผด็จการ กรรมกรต้อง กั้นหน้ายอมรับค่าจ้างน้อยชนิดขณะที่คนชั้นกลางมั่งมีศรีสุข คราวนี้ยอมถึงที่ พวกเขาบ้าง กระนั้นก็ตามความโมโหโกรธาแรงกล้าขึ้นของชั้นชนกรรมพิ ต่าง ๆ โดยรวมมีรากเหง้าที่มาซับซ้อนกว่านั้น แรกทีเดียว พัฒนาการของ สหภาพแรงงานโดยตัวมันเองคุกคามบ่อนทำลายความสัมพันธ์อุปถัมภ์ฉันทน์ “ครอบครัว” ระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้างซึ่งเป็นหลักมาแต่ก่อน⁴⁹ (เราไม่ควรดูเบา กำไรทางจิตใจที่บรรดากรรมพิผู้มักใหญ่ใฝ่สูงทางสังคม ได้จากโอกาสที่จะ เล่นบทเป็นเจ้านายกึ่งศักดินาเหนือลูกน้องของตน) ประการที่สอง การนัด หยุดงานหลายครั้งเกิดขึ้นในภาคธุรกิจอย่างการขนส่งซึ่งง่ายเป็นพิเศษที่กลุ่ม กรรมพิผู้ประสบความสำเร็จไม่สะดวกส่วนตัวจะตีความว่านั่นเป็นการล่วงละเมิด ผลประโยชน์ส่วนรวม ประการที่สามซึ่งอาจจะสำคัญที่สุดก็คือ หนังสือพิมพ์ นิตยสารไทยฉบับต่าง ๆ ที่ทรงอิทธิพลและอยู่ในอ้อมมือกลุ่มธุรกิจใหญ่ ฝ้า ดอกย่ำซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่าการนัดหยุดงานเหล่านั้นทำลายชาติ ในความหมายที่ว่า เป็นการชุกตะพืดนักลงทุนต่างชาติซึ่งเป็นที่พึงของ “เศรษฐกิจแห่งชาติ” ให้ตื่น หนีไป จึงง่ายเหลือเกินที่จะโทษว่าที่เศรษฐกิจย่ำแย่ลงโดยทั่วไปนั้นเกิดจาก กรรมกรทำอะไรไม่รับผิดชอบ

ประการสุดท้าย ในอีกแง่หนึ่งเวอร์กรรมที่เผด็จการได้ก่อไว้ก็ตามกลับมา สสนองตอบเอาในยุคเสรีนิยม นั่นคือภาวะว่างงานที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในหมู่ ผู้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และแม้กระทั่งบัณฑิตมหาวิทยาลัย⁵⁰ ความจริงก็คือ ภาวะการศึกษามุมซึ่งสร้างความหวังให้ผู้คนว่าจะเป็ชองทาง

ไปสู่ฐานะและความมั่นคงในชีวิตนั้น พลันทรุดตัวลง ภายใต้อาการเช่นนี้ จึงไม่น่าแปลกใจที่ภาพลักษณ์ของนักศึกษาว่าเป็น พวกคองงาน (หางานให้ตายก็หาไม่ได้?) จี้เกียดสันหลังยาวอยู่กับบ้าน หรือไม่ก็ตัวปลูกระดม ก่อเหตุวุ่นวายตามร้านค้าโรงงานฯ เหล่านี้ ตกเป็นเป้าหลักของอารมณ์เจ็บแค้นหงุดหงิดซึ่งในบรรดาชั้นชนกรรมพีใหม่⁵¹

เราจึงควรกลับตาคืนภาพชั้นชนกรรมพีที่เพิ่งถือกำเนิดขึ้นมากะทันหัน และไม่มั่นคงอย่างยิ่ง-จะว่าไปแล้วปัญหาจลาจลในกรุงเทพฯ ส่วนหนึ่ง ก็เป็นผลมาจากกระแสคลื่นบรรดาเจ้าของและนักขับรถยนต์รุ่นแรก ที่ป่าไหลท่วมท้นเข้ามาในยุคเศรษฐกิจบูม⁵² - พวกเขาเผชิญหน้ากับภาวะเศรษฐกิจตกยากและยังทำท่าว่าจะต้องเจอเรื่องเดือดร้อนเลวร้ายสาหัสกว่านี้อีก พวกเขาไม่เพียงวิตกที่ภาวะเศรษฐกิจบูมอันยาวนานอวสานลงเท่านั้น หากยังหวาดกลัวไม่รู้ว่าจะภาวะเศรษฐกิจบูมอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฏจักรประวัติศาสตร์ที่โค้งพุ่งขึ้นแล้วในที่สุดก็โค้งดิ่งลงเหวเดี่ยวไม่มีเหี่ยวหน้า ว่ายุคทองสมัยสฤติจะไม่วันไหนคืนมา และชีวิตพวกเขาที่เพิ่งรุ่งเรืองขึ้นมาจากสภาพคลุกฝุ่นในตรอกซอกซอยจะต้องกลับไปลงเอยที่เก่า ยิ่งไปกว่านั้น เราต้องเข้าใจว่าชนชั้นกรรมพีนี้ซึ่งมีประสบการณ์การเมืองน้อยและความคิดเรื่องการปกครองตื่นเงิน แต่เพราะเหตุนี้เอง จึงมีสำนึกแรงกล้าว่า “เรื่องฉิบหายที่เกิดขึ้นจะมาโทษเราไม่ได้” นั้น ย่อมโน้มเอียงเป็นพิเศษที่จะสำแดงปฏิกิริยาหวาดระแวงออกมาเวลาดวงตก เดือดร้อน (เราอาจจินตนาการได้ว่าความหวาดระแวงนี้จะถูกระบายใส่คอร์รัปชันเอช นักศึกษาเอช คอมมิวนิสต์เอช ชาวต่างชาติเอช หรือเจ๊กจีนเอช หมุนเวียนเปลี่ยนไปแล้วแต่สถานการณ์) ในกรณีนี้ปรากฏว่าระหว่างปี 2518-2519 พวกนักศึกษาที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างซูดรากดอนโค่น - ซึ่งเป็นตัวแทนความสำเร็จของชนชั้นกรรมพีที่ดูจะหันมาถ่มน้ำลายรดความสำเร็จนั่นเอง - กลายเป็นเป้าหลักของความโกรธแค้น

ต้นกล้วดังก้าวด้วยสาเหตุที่จะอภิปรายต่อไปข้างหน้า ผมคิดว่านั่นแหละคือคำอธิบายว่าทำไมคนจำนวนมากพวกเดียวกับที่เคยสนับสนุนการชุมนุมมวลชนแสดงพลังเมื่อตุลาคม 2516 อย่างจริงใจ จึงหันมาต้อนรับเผด็จการกลับมาสามปีให้หลัง

กระนั้นก็ตาม พวกเขาหาใช่ผู้ลงมือก่อกรรมทำเข็ญอย่างทารุณโหดร้ายโดยตรงเมื่อวันที่ 6 ตุลาคมไม่ ดังนั้นเราจึงยังต้องพยายามชี้ตัวผู้กระทำผิดออกมาและจัดวางพวกเขาไว้ในกรอบใหญ่ทางสังคมวิทยาที่ได้ร่างขึ้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าผู้ก่อเหตุรุนแรงอื้อฉาวที่สุดไม่เพียงแต่เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 แต่รวมทั้งสองปีก่อนหน้านั้น ได้แก่พวกกระติงแดง นักหนังสือพิมพ์และนักวิชาการได้ชี้ตัวพวกนี้ออกมาง่าย ๆ ว่าเป็นนักเรียนอาชีวะ ซึ่งเป็นการสร้างภาพอันธพาลเหล่านี้ให้ดูน่านับถือในทางกึ่งสังคมวิทยา (อย่างที่ผมคิดว่าค่อนข้างผิดพลาด) ข้อถกเถียงทำนองนี้บอกว่าเป็นเนื่องจากนักเรียนอาชีวะแบกรับการปราบปรามของตำรวจเมื่อตุลาคม 2516 มากกว่านักศึกษามหาวิทยาลัย จึงฟังขึ้นที่จะตีความการที่พวกกระติงแดงโจมตีทำร้ายนักศึกษามหาวิทยาลัยว่าเป็นการแสดงออกซึ่งความเจ็บแค้นประสาชื่อของนักเรียนอาชีวะผู้รู้สึกต่ำต้อยน้อยหน้าทันทูทุกขเวทนามานมนานต่อ “เด็กมหาวิทยาลัย” ผู้มีฐานะสูงเยอหยิ่ง จอหงอและขี้ขลาดตาขาว⁵³ ผู้คนมากหลายคงยังปักใจเชื่อแน่นแฟ้นขึ้นว่ากระติงแดงคือนักเรียนอาชีวะจากกรณีนักเรียนวัยรุ่นโรงเรียนอาชีวะคู่แข่งต่าง ๆ ก่อเหตุตีกันอย่างรุนแรงต่อกันหลายครั้ง (แต่ส่วนใหญ่แล้วไม่มีนัยทางการเมือง) ตอนปลายปี 2517 และ 2518⁵⁴ เนื่องจากนักเรียนเหล่านั้นต่างใช้ปืนและระเบิดขวดในการตีกัน โดยที่อาวุธดังกล่าวเป็นที่โปรดปรานของพวกกระติงแดง จึงง่ายที่จะสรุปว่าเช่นนั้นแล้วพวกกระติงแดงก็เป็นตัวแทนในทางการเมืองของนักเรียนอาชีวะนั่นเอง ภาพของกระติงแดงที่ซับซ้อนกว่านี้ก็มิเหมือนกัน เห็นได้จากข้อความข้างล่างนี้ ซึ่งมาจาก

บทความหนึ่งในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ที่เป็นอนุรักษ์นิยม:

คนที่น่าสนใจอีกคนหนึ่งคือคู่ย เขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าของหน่วยเคลื่อนที่เร็ว (ของกระทรวงแดง) เป็นกองกำลังที่สามารถย้ายจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว คู่ยไว้ผมยาวเหมือนฮิปปีและมีแผลเป็นขนาดใหญ่บนใบหน้า เขาบอกว่ามีลูกน้องได้บังคับบัญชาอยู่ 50 คน ส่วนใหญ่พวกนี้เป็นทหารรับจ้างที่อยู่ในจังหวัดเลย เพื่อเป็นหน่วยรักษาความปลอดภัยสำหรับการสร้างถนนในบริเวณนั้น

ผมเคยเป็นทหารมาก่อน แต่ตอนหลังไปเป็นทหารรับจ้าง ผมชอบเครื่องแบบ แต่ผมไม่ชอบการมีระเบียบวินัยกฎเกณฑ์มากมายในกองทัพ ผมชอบเสรีภาพตามใจของผมเอง ไว้ผมยาวหรือแต่งชุดอะไรที่ผมอยากแต่ง⁵⁵

แหล่งข่าวที่ใกล้ชิดข้อมูลในกรุงเทพฯยืนยันว่า ผู้ปฏิบัติงานที่เป็นตัวหลักหลายคนของกระทรวงแดงเป็นอดีตทหารพรานรับจ้างและเป็นพวกที่ถูกปลดจากกองทัพเนื่องจากการละเมิดระเบียบวินัย ในขณะที่บรรดาพลพรรคของพวกเขาส่วนใหญ่มาจากพวกนักเรียนจบอาชีวะที่ว่างงาน พวกตกชั้นมัธยมตอนปลาย วัยรุ่นข้างถนนที่ว่างงาน และพวกหัวไม้จากสลัม เป็นต้น⁵⁶ กลุ่มต่าง ๆ ที่จ้างพวกกระทรวงแดงมีทั้งกลุ่มในกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีความชำนาญในด้านการรักษาความสงบและงานการข่าว⁵⁷ แต่พวกนั้นไม่ได้จัดตั้งกระทรวงแดงขึ้นมาบนพื้นฐานของความผูกพันทางอุดมการณ์แต่อย่างใด หากแต่เป็นการให้สัญญาว่าจะให้เงินสูง มีเหล่าฟรีให้อย่างเหลือเฟือและได้อภิสิทธิ์ในการเที่ยวช่องรวมทั้งคำป้อยว่าจะมีชื่อเสียงในสังคมด้วย น่าสังเกตว่าบรรดารางวัลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง อภิสิทธิ์ที่บรรดานักศึกษาผู้ประสบความสำเร็จคาดหวังว่าจะ

ได้หลังจากได้เป็นข้าราชการ (เงิน เกียรติยศ เทียวไนท์คลับและโรงอาบอบนวดฟรีเพราะมีคนอื่นจ่ายให้) เป็นความคาดหวังล่วงหน้าได้อย่างน้อยสำหรับพวกเขา ภารกิจแดงที่มาจากสภาพแวดล้อมของชนชั้นนายทุนน้อยที่ไฝ่ฝันถึงอนาคต⁵⁸ กล่าวอีกนัยหนึ่ง บทบาททางการเมืองของบรรดาอันธพาลเหล่านี้มีฐานรองรับทางสังคมวิทยาด้วย บรรดาเยาวชนของชนชั้นกรรมพันธ์ใหม่และที่ยังอ่อนอยู่ ตกอยู่ในสภาพโรงงานที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง⁵⁹ ล้มเหลวในการหางานราชการทำ แต่ก็ถูกใช้งานในโรงงาน พวกเขาเป็นเหยื่ออย่างดีสำหรับการโฆษณาชวนเชื่อที่ต่อต้านนักศึกษา (ที่ไม่ประสบความสำเร็จ) และการโฆษณาที่ต่อต้านกรรมกร

กลุ่มที่สองซึ่งมีส่วนร่วมไม่น้อยเหมือนกันในการใช้ความรุนแรงของฝ่ายขวาในปี 2517-19⁶⁰ แต่มีภาพลักษณ์ในสังคมที่น่านับถือกว่าได้แก่กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มนี้ก่อตั้งขึ้นในปี 2514 ภายใต้การอำนวยการร่วมของตำรวจตระเวนชายแดน (คชด.) และกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ตอนนั้นก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าลูกเสือชาวบ้านถูกตั้งขึ้นมาให้เป็นเหมือนหน่วยกึ่งทหาร เป็นองค์กรรักษาความปลอดภัยในชนบทที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์⁶¹ อย่างไรก็ตามในช่วงที่การเมืองยังเปิดเสรีอยู่ ลูกเสือชาวบ้านก็พัฒนาองค์ประกอบด้านที่เป็นกิจกรรมชาวเมืองขึ้นมาอย่างมาก และมีบทบาทในการปลุกระดมที่สำคัญให้กับกำลังต่าง ๆ ของพวกฝ่ายขวา ถ้ามองว่าก่อนเดือนตุลาคม 2516 มีการแข่งขันกันอย่างเจียบ ๆ เหนือพลังฝ่ายขวา ระหว่างพลเอกประภาส จารุเสถียรซึ่งเป็นนายทหารผู้ทรงอำนาจและเป็นรัฐมนตรีมหาดไทยด้วย กับราชวงศ์ซึ่งมีอิทธิพลอยู่มากใน คชด. ก็กล่าวได้ว่าภายหลังการพังทลายของพวกเผด็จการ ลูกเสือชาวบ้านก็จะเปลี่ยนมาเป็นเครื่องมืออย่างเปิดเผยมากขึ้นในการใช้สร้างกลุ่มผู้สนับสนุนที่เป็นนักปฏิบัติให้กับการเมืองของฝ่ายนิยมเจ้า แม้จะอยู่ภายใต้อำนาจเผด็จการ ทางราชวงศ์ซึ่งได้พยายามอย่างหนักที่จะเป็นศูนย์กลางของผลพวงความเจริญทั้งหลายของการบูม (ทางเศรษฐกิจ) ด้วยเทคนิควิธีการประชาสัมพันธ์

อันหลากหลาย⁶² ประสบการณ์นี้มีประโยชน์อย่างมาก เมื่อลูกเสือชาวบ้าน ขยายตัวภายหลังเดือนตุลาคม 2516 ผู้นำลูกเสือชาวบ้านส่วนใหญ่มาจากคนวัยกลางคนที่มิฐานะดี เป็นข้าราชการต่างจังหวัด คนมีชื่อเสียงในชนบท และพวกคนรวยใหม่ในเมือง⁶³ คนเหล่านั้นไม่เพียงแต่มีแนวอุดมการณ์ที่รับสอดคล้องตามทางการในการรับบทบาทนั้น หากยังมีแหล่งที่มาทางเศรษฐกิจ ส่วนตัวที่ช่วยทำให้องค์กรพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็วและเป็นอิสระในระดับที่มากพอสมควรจากระบบราชการของรัฐด้วย⁶⁴ “โครงการอบรม” ที่ศูนย์บัญชาการ ศชต. ร่วมดำเนินการด้วย โดยสำคัญแล้วมีลักษณะของการเมือง กล่าวคือมีการบรรยายโดยพระฝ่ายขวา มีการเดินพาเหรด ทำพิธีสาบานตัว การทำความเคารพ มีการประกวดนางงามและการเดินรำ การเยี่ยมชมที่ตั้งทางการทหารต่าง ๆ พิธีกรรมบริจาคเงินให้ (โครงการ) หลวง และการร้องเพลง⁶⁵ จากมุมมองของฝ่ายขวา ความมั่งคั่งของลูกเสือชาวบ้านคือการที่องค์กรนี้ดำเนินการไปในลักษณะของการพึ่งพาแลกเปลี่ยนกันดังนี้ กล่าวคือ ทางราชวงศ์เป็นผู้ให้การสนับสนุนทางการเมืองแบบถึงลูกถึงคนอย่างต่อเนื่อง และปรากฏต่อสาธารณชนแก่กลุ่มคน นอกเหนือจากคนชั้นสูงในกรุงเทพฯแล้วยังได้แก่บรรดา “ผู้มีฐานะตำแหน่ง” ในหัวเมืองใหญ่ ในเมืองเล็กและกระชังในบางหมู่บ้าน (คำว่า “ชาวบ้าน” ในชื่อของกลุ่มนี้ ให้ภาพของความมั่นใจอีกครั้งแม้จะเป็นภาพลวงตาก็ตามของชุมชนชนบทในอดีตอันสวยงาม ที่ผูกพันกันด้วยการจัดตั้ง ทว่าเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาก่อน คือมันเป็นการประกาศเจตนารมณ์ที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์อันเป็นธรรมชาติระหว่างชาติกับกษัตริย์) ในอีกด้านหนึ่งสำหรับผู้นำลูกเสือชาวบ้าน การได้รับราชูปถัมภ์ทำให้สะดวกในการทำให้งานปราบปรามการประท้วงของชาวนาและนักศึกษา ที่เป็นการกระทำส่วนตัวและเป็นเรื่องเฉพาะท้องถิ่นเป็นสิ่งถูกต้อง คือเป็นเรื่องสำคัญต่อการรักษาชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ไป

นอกเหนือจากกลุ่มกระทิงแดงและลูกเสือชาวบ้านแล้ว ก็ยังมีตัวแทนของความรุนแรงของฝ่ายขวาอีก แต่มีการจัดตั้งและชั้นนำที่ไม่ดีเท่า ซึ่งก็เป็นผลผลิตทำนองเดียวกันของเศรษฐกิจที่บูมและผลพวงที่ไม่รู้ว่าคืออะไร กล่าวอย่างเป็นแบบฉบับ คนเหล่านี้มาจากส่วนชายขอบหรือหน่วยงานที่เพิ่งพัฒนาขึ้นมาในระบบราชการที่มั่นคง เจ้าหน้าที่ตำรวจในชนบทและบุคลากรที่ทำหน้าที่ต่อต้านการก่อการร้าย ซึ่งเห็นงบประมาณ กำลังพล และโอกาสของการเลื่อนขั้นลดลง อันสืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ และจากการที่สหรัฐอเมริกาถอนออกไปในทางยุทธศาสตร์ เจ้าหน้าที่ถูกแต่งตั้งให้ไปปฏิบัติหน้าที่ซึ่งเป็นทางตันในภาคใต้ (ไม่ว่าด้วยเหตุที่ขาดเส้นสายที่ดีพอ หรือจากการปฏิบัติงานที่เลวมาจากที่อื่นก็ตาม) และบรรดายามรักษาความปลอดภัยที่มีอายุมากในฐานทัพสหรัฐ⁶⁶ คนเหล่านี้พบว่าชีวิตในช่วงที่การเมืองเปิดเสรีนั้น คับข้องใจยิ่งและน่าห่วงในเกือบจะทุกเรื่อง คนเหล่านี้เคยมีชีวิตที่คุ้นเคยกับการเคารพนบอบอย่างไม่คิดพลาด เคยใช้อำนาจในระดับท้องถิ่นตามอำเภอใจบ่อย ๆ ยิ่งกว่านั้นในทางปฏิบัติยังปลอดภัยจากอำนาจกฎหมายและคำวิพากษ์วิจารณ์⁶⁷ คนเหล่านี้จึงโกรธแค้นอย่างมากต่อสื่อมวลชนที่ได้อิสระภายหลังเดือนตุลาคม 2516 ซึ่งทำตัวอย่างไม่น่านับถือและวิพากษ์วิจารณ์เปิดโปงสถาบันต่าง ๆ อย่างหนัก คนเหล่านั้นเป็นพนักงานกินเงินเดือน ถูกกระทบกระเทือนจากภาวะเงินเฟ้อและการถดถอยอย่างมากในโอกาสที่จะหาไลฟ์และจากการข่มขู่ พวกเขาได้โอกาสในการเข้ารับราชการเมื่อมีการขยายตัวอย่างใหญ่โตของระบบราชการในทศวรรษ 2500 บัดนี้พวกเขาต้องเผชิญสภาพในอนาคตเยี่ยงกลุ่มคนที่ไม่ใช่ข้าราชการที่เป็นชนชั้นกลางใหม่ และพวกนายทุนน้อย นั่นคือการหยุดชะงักอยู่กับที่ ถ้าหากว่ายังไม่เลื่อนถอยลงไม่น่าประหลาดใจเลยว่ สิ่งตามมาจากความคับข้องใจและความไม่พอใจคือการหวนรำลึกถึงวันอันรุ่งโรจน์ในอดีตของเผด็จการและความรู้สึกโกรธแค้นอย่างรุนแรงต่อฝ่ายตรงข้ามที่อวดโอ่และไม่เรียบร้อยเลย

ความปั่นป่วนทางอุดมการณ์

วิธีหนึ่งที่จะช่วยให้รู้สึกถึงความตื้นลึกของวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ได้กล่าวไว้ข้างบนนี้คือการเริ่มพิจารณาที่ความแตกต่างอย่างแหลมคมประการหนึ่งระหว่างสยามกับเพื่อนบ้านในภูมิภาคนี้ ต้องขอขอบคุณส่วนหนึ่งให้กับอดีตที่เป็นอาณานิคมของพวกเขา บรรดาประเทศเกือบทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับมรดกศัพท์และวาทะทางการเมืองหนึ่ง ซึ่งโดยสำคัญแล้วถ้าไม่ใช่ฝ่ายซ้ายก็เป็นแบบราดิคัล-ปอปูลิสต์ เป็นเรื่องยากมาก ๆ ที่จะหาอุดมการณ์อนุรักษนิยมที่มีความมั่นใจในตัวเองและสุขุมในประเทศไหนก็ตาม อาจยกเว้นในฟิลิปปินส์ ว่าไปแล้วนับแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา วัฒนธรรมอนุรักษนิยมถูกทำให้ซ็อกในทางความรู้และตกอยู่ในฝ่ายรับทางการเมือง ความน่าเชื่อถือในทางชาตินิยมถูกสงสัยอย่างมาก ในสยามกระทั่งถึงเร็ว ๆ นี้ที่สถานการณ์กลับเป็นตรงกันข้ามเกือบหมด ที่สำคัญเพราะสยามเองหลบหนีจากการตกเป็นอาณานิคมโดยตรงได้⁶⁸ วิจารณ์ในหนังสือเรียนของนักเรียนทั้งหลายไม่ใช่เป็นนักหนังสือพิมพ์ ผู้นำสหภาพแรงงาน ครูและนักการเมือง ผู้ใช้ชีวิตนานหลายปีในคุกของอาณานิคม แต่กลับเป็น “พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่” แห่งราชวงศ์ที่ปกครอง ในความเป็นจริงแล้วกระทั่งถึงปี 2516 เป็นเรื่องยากมาก ๆ ที่จะจินตนาการถึงวิบุรุษสักคนของเด็กนักเรียนที่เคยติดคุกมาก่อน วาทศิลป์ที่ครอบงำมาจึงหนีไม่พ้นที่จะเป็นแบบฉบับของอนุรักษนิยม การเชื่อฟังและนิยมเจ้า ตรงกันข้ามมีแต่ฝ่ายซ้ายที่มักตกเป็นฝ่ายรับ กระตือรือร้นที่จะปกป้องหลักการเป็นชาตินิยมของพวกเขา ต่อการกล่าวหาว่าเป็น “เจ๊กจีน” “ญวน” “ไม่ใช่ไทย” และ “ต่อต้านกษัตริย์” (อันสุดท้ายเป็นสัญญาณอันแจ่มชัดถึงความสำเร็จในการทำให้สัญลักษณ์ของ

กษัตริย์กับของชาติเป็นอันเดียวกัน) อาจกล่าวได้ระดับหนึ่งว่า จนถึงการปราบปรามกรณี 6 ตุลาคม ข้อห้ามในการวิพากษ์วิจารณ์กษัตริย์ในฐานะของสถาบันหรือในฐานะบุคคลเป็นสิ่งที่ยอมรับกันแม้ในหมู่คนที่อยู่ในฝ่ายซ้ายด้วย⁶⁹

แน่นอนว่ากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถในพุทธศตวรรษที่ 25 เช่น รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ในความหมายหนึ่งก็ได้ทรง “ช่วย” ให้สยามรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมและการถูกยึดครอง ด้วยการยอมอย่างชาญฉลาดแกมหาอำนาจจักรวรรดินิยมยุโรปและก็นำเงินกโยบายใช้พวกนั้นด้วย แต่จะต้องไม่ลืมอีกด้านหนึ่งของเหรียญนี้ กล่าวคือ การ “ช่วย” สยามนี้ในเวลาเดียวกันก็ได้ทำให้ผู้ปกครองนี้มีอำนาจมากที่สุดและเป็นกษัตริย์ที่ต้องพึ่งพา (dependent) มากที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะในช่วงประวัติศาสตร์ของพุทธศตวรรษที่ 25 แม้ยุโรปได้ข่มขู่สยาม แต่พวกเขาได้ทำลายอันตรายของบรรดาศักดิ์เก่าในทางประเพณีลงไปอย่างราบเรียบ นับจากพม่า เขมร เวียดนามและมลายู กองทัพไทยไม่ต้องต่อสู้กับศัตรูชาติไหนอย่างจริงจังอีกเกือบร้อยปี (อย่างคร่าว ๆ ระหว่างปี 2383-2483)⁷⁰ บรรดาศักดิ์เก่าในประวัติศาสตร์อ่อนแอเกินไป ทว่าศักดินาใหม่ก็แข็งแรงเกินไป การได้รับและรักษาความมั่นคงจากปัจจัยที่สร้างจากภายนอก ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถรวมศูนย์อย่างมั่นคงในการรวบรวมอำนาจภายในประเทศเข้ามาอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน อย่างไรก็ตาม ในการรวมศูนย์อำนาจนี้ กษัตริย์เองก็จำต้องอาศัยความช่วยเหลือไม่น้อยจากที่ปรึกษา เทคนิควิทยา ทูตและอาวุธของชาวยุโรป⁷¹ ราชวงศ์สามารถใช้ประโยชน์จากความมั่นคงจากภายนอกที่สร้างขึ้นมา และเช่นเดียวกับทรพีภายนอกที่ระดมขึ้นมาในการเสริมสร้างอำนาจการควบคุมภายในประเทศได้อย่างสูงสุด อันนี้เป็นแบบแผนที่ต่อมาจะเป็นแบบจำลองให้กับ “ระบบสมบูรณาญาสิทธิ” ของสฤษดิ์ “สมบูรณาญาสิทธิ” ของไทยปรากฏใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดก็ในสมัยที่สยามตกอยู่

ภายใต้ความเห็นอกเห็นใจของชาวยุโรปมากที่สุดเช่นกัน⁷²

ในปี 2475 ระบบราชการทั้งพลเรือนและทหารซึ่งได้ขยายใหญ่โตอย่างมากใน “แบบตะวันตก” และเป็นเครื่องมืออันสำคัญให้กับพระราชอำนาจของกษัตริย์ หันมาเป็นปฏิบัติกับนายของตนเอง. บรรดาผู้นำของการรัฐประหาร 2475 ยุติอำนาจการเมืองทั้งทางตรงและในทางปฏิบัติของกษัตริย์ลงไปโดยสิ้นเชิง ทว่าพวกเขาไม่ได้พยายามอย่างจริงจังหรือถาวรในอันที่จะทำลายความสำคัญทางวัฒนธรรมและเกียรติภูมิใน “ชาตินิยม” ของระบบกษัตริย์ลงไปแต่อย่างใด “ประเทศไทย” ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะเปลี่ยนให้เป็นชื่อของประเทศในที่สุด ยังคงถูกนิยามว่าเป็นระบอบกษัตริย์ (ภายใต้รัฐธรรมนูญ) เมื่อรัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติในปี 2477 หลังจากการเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งในความขัดแย้งทางการเมืองในปลายพุทธทศวรรษ 2460 และต้นพุทธทศวรรษ 2470 ทางฝ่ายผู้นำคณะราษฎรก็ไม่มีรื่อที่จะมอบราชสมบัติให้กับพระราชนัดดาองค์หนึ่งของรัชกาลที่ 5 ผู้ทรงเป็นตำนานของพระผู้รักษาชาติไป โชคดีที่เชื้อพระวงศ์องค์นั้นยังทรงพระเยาว์อยู่⁷³ การที่พระองค์ยังคงอยู่ในโรงเรียนที่สวิตเซอร์แลนด์ตลอดเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 2 มีส่วนช่วยในการรักษาให้สถาบันกษัตริย์ปลอดภัยจากข้อครหาใด ๆ ที่จะเกิดจากการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายลัทธิทหารของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ดียังคงมีความรู้สึกอยู่บ้างที่บ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม-อุดมการณ์ในสยาม ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามในปลายพุทธทศวรรษ 2470 กับต้นพุทธทศวรรษ 2480 จอมพลผู้เผด็จการต้องทำงานอย่างหนักเพื่อจะสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจของตัวเองด้วยการโฆษณาปลุกกระดมลัทธิชาตินิยม เขาสามารถทำให้ระบบราชการ ที่สำคัญคือกองทัพ ซึ่งเป็นฐานอำนาจที่แท้จริงของเขา ปราบฎออกมาเป็นผู้พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของชาติให้กับส่วนรวม (หรือประชาชน) ตอนนี้จะเห็นภาพที่

กระจ่างชัดกว่าที่ผ่านมา นั่นคือชาติกับพระมหากษัตริย์กลายเป็นสองความคิดที่แยกออกจากกันได้ ในทางภูมิปัญญา โดยที่ รัฐ (ที่สำคัญก็คือกองทัพ) เป็นตัวแทนของชาติและในเวลาเดียวกันก็เป็นผู้พิทักษ์พระมหากษัตริย์⁷⁴ พัฒนาการที่สำคัญคือช่วยทำให้สถาบันกษัตริย์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับเทวาลัยอันมีค่ายิ่งของชาติไป⁷⁵

แม้จะได้ทำอะไรไปอย่างมากแล้วก็ตาม แต่การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับการยึดอำนาจปี 2475 และในการปราบกบฏบวรเดช ซึ่งเป็นการต่อต้านการปฏิวัติของฝ่ายนิยมเจ้าในปี 2476 ทำให้ฝ่ายพระราชวงศ์ยังมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อเขาอย่างไม่เสื่อมคลาย ดังนั้นในสมัยที่จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง (2491-2500) เขาจึงไม่สามารถใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ของสถาบันกษัตริย์ให้เป็นประโยชน์ตามที่เขาได้ตั้งความหวังไว้ในเวลานั้น⁷⁶ อาจด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้เขาหันไปหาสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยเพื่อช่วยกู้สถานการณ์เมื่อเขาารู้สึกในปี 2499 ว่าอำนาจของเขากำลังลดลง⁷⁷

คนที่ช่วยทำให้ยุคแรกๆ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เป็นลัทธิทหารมีลักษณะแบบ “โซกุน” และจากนั้นก็เปลี่ยนบรรยากาศทั้งหมดของการเมืองไทยไปอย่างสิ้นเชิง ได้แก่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เขาเป็นผลิตผลในประเทศของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (จปร.) ตอนปฏิวัติ 2475 ก็ยังมีศรัทธาเกินกว่าที่จะมีบทบาทสำคัญอะไรทั้งในตอนยึดอำนาจและเหตุการณ์หลังจากนั้นมา และต่างจากพิบูลตรงที่สฤษดิ์ไม่เคยแม้กระทั่งการเสแสร้งที่จะสนใจในระบอบรัฐธรรมนูญหรือมนทัศน์ทั้งหลายของประชาธิปไตย ดังนั้นสำหรับเขาจึงไม่มีอุปสรรคยากเย็นอะไรในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์อันดีกันใหม่กับทางวังอย่างรวดเร็ว ไม่นานนักภายหลังการยึดอำนาจจากพิบูล สฤษดิ์ก็เริ่มการรณรงค์อย่างเป็นระบบที่จะ “บูรณะ” สถาบันกษัตริย์เสียใหม่ และในการให้เกียรติภูมิใหม่แก่สถาบัน ก็สร้างความมั่นคงให้กับฐานะของสฤษดิ์ไปด้วย

ในสมัยของพินุลสงคราม พระมหากษัตริย์และพระราชินีไม่มีใครได้เสด็จไปไหน นอกเมืองหลวงนัก บัดนี้ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกที่ยาวนาน เพื่อเยี่ยมชมปฏิสันถารกับประมุขแห่งรัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบรรดากษัตริย์ในยุโรป จากนั้นรัฐบาลก็จัดให้มีการเยี่ยมชมจากราชวงศ์ต่าง ๆ ในยุโรป⁷⁸ พระราชพิธีต่าง ๆ ที่ไม่ได้ปฏิบัติ หลังจากการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ บัดนี้ก็มีการรื้อฟื้นนำมาปฏิบัติใหม่⁷⁹ พระมหากษัตริย์และสมเด็จพระราชินีนอกจากจะมีความสัมพันธ์ติดต่อกลัศจรรย์กับราษฎรไทยบ่อยครั้งมากขึ้น ก็ยังเสด็จออกไปช่วย “บูรณาการ” ชนกลุ่มน้อยชาวเขาต่าง ๆ ด้วยการพระราชทานสิ่งของต่าง ๆ ให้ด้วยพระเมตตา เกือบจะกล่าวได้ว่าภายใต้สฤยต์ เกิดการสับเปลี่ยนในบทบาทตามประเพณีขึ้น กล่าวคือ ท่านจอมพลแสดงบทรองของผู้ปกครอง (ที่เป็นผู้ลงโทษอาชญากรรม⁸⁰ เก็บภาษี ออกคำสั่งแก่กองทัพ และเป็นหัวหน้าทางการเมืองโดยทั่วไป) กับแสดงบทรองของผู้ปกครองที่มีบทบาทของผู้นำตามลำดับชั้นในพุทธศาสนา (เป็นผู้ให้ความศักดิ์สิทธิ์แก่อำนาจปกครอง และเป็นตัวแทนของคุณธรรมที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว) จึงไม่ต้องประหลาดใจที่สถาบันกษัตริย์กลายเป็นสิ่ง “ศักดิ์สิทธิ์” มากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ระบบเผด็จการก็เข้มแข็งมั่นคงมากขึ้นด้วย

สฤยต์ไม่เพียงแต่พึ่งพิงสถาบันกษัตริย์เท่านั้น หากยังใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนาอีกด้วย ในปี 2505 ได้ยกเลิกองค์การคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นระบบที่กระจายอำนาจและเป็นประชาธิปไตย แล้วแทนที่ด้วยระบบรวมศูนย์แบบอำนาจนิยมภายใต้การควบคุมของสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงแต่งตั้งคณะกรรมการที่เป็นพระที่อยู่ในโอวาททั้งนั้น⁸¹ ในสมัยนั้นพระชันผู้ใหญ่สองรูป เป็นที่รู้จักกันดีและเป็นพระหัวเสรีนิยม ถูกจับถอดออกจากสมณรูปและดำเนินคดีด้วยข้อกล่าวหาที่สร้างขึ้นมา (คดีหนึ่งคือเป็นผู้สนับสนุน

คอมมิวนิสต์ อีกคติเป็นเรื่องการเสพย์เมถุน) ทั้งนี้โดยการแนะนำของ พระสังฆราช⁸² ในที่สุดส่วนต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ทั้งหมดก็ถูกปลุกกระดมเพื่อ ไปเป็น “นักบูรณาการ” (กับพวกชาวเขาที่ไม่ใช่พุทธ) และร่วมโครงการต่อต้านผู้ก่อการร้าย โดยเฉพาะในภาคที่มีปัญหาเช่นภาคเหนือและอีสาน⁸³ สัญลักษณ์และสถาบันของพุทธศาสนาจึงถูกนำไปใช้อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ในการสร้างและให้ความชอบธรรมแก่ระบอบการปกครอง⁸⁴ ในสมัยสฤทธิ นี้เองที่กลอนชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ ถูกเปลี่ยนจากคติที่สงบมาเป็นคำขวัญที่สู้รบ และเป็นที่น่าสนใจแบบหลังนี้มากขึ้นเรื่อย⁸⁵

อย่างไรก็ตาม จะเป็นความผิดพลาดที่จะทึกทักจากข้อความข้างต้นว่า เกียรติภูมิของสถาบันกษัตริย์และคณะสงฆ์ถูกกระทบกระเทือนด้วยระบบ เผด็จการและการบูรณาการเศรษฐกิจ ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่ามีสาเหตุที่ทำให้ นำเชื่อว่าสถาบันกษัตริย์ได้พัฒนาสถานะของตนเองขึ้นมาใหม่ “การรื้อฟื้น องค์ราชันย์” ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเริ่มต้นของบูรณ และสำหรับคนไทยที่ ร่ำรวยขึ้นมาใหม่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันนี้ ดูไม่น่าจะเป็นเหตุ บังเอิญแต่อย่างใด แต่กลับเป็นการตอบสนองซึ่งกันและกัน การพัฒนาศอกย้า และยืนยันความชอบธรรมของราชบัลลังก์ และราชบัลลังก์ก็ประทานความ สง่างามความชอบธรรมให้การพัฒนา ในอีกด้านหนึ่ง ดูจะเป็นที่เด่นชัดที่ อิทธิพลของระบบทุนนิยมทางโลกอันทรงพลัง ได้กัศกร่อนพลังอำนาจของ พุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการของกรรมทูมิระดับสูง กับบรรดาผู้ลาภมากดีเกำทั้งหลาย ชายฉกรรจ์จากชนกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะ บวชเป็นพระน้อยลง ๆ ทุกที แม้จะชั่วเวลาเพียงสั้น ๆ ก็ตาม ทั้งนี้โดยไม่ต้อง พุดถึงการที่จะอุทิศตนให้กับพระศาสนาตลอดอายุขัย ในปัจจุบันพระสงฆ์ หนุ่ม ๆ มักจะมาจากชนชั้นล่างและมีภูมิหลังจากชนบท ผลที่คาดได้ก็คือ มีความขัดแย้งทางด้านศาสนาและการเมืองอย่างเด่นชัดในคณะสงฆ์เอง⁸⁶

พระหนุ่มจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มาจากภาคอีสานที่ยากจน จะโน้มน้าวไปในทางมีพฤติกรรมเพื่อสังคม⁸⁷ และในทางการตีความลัทธิความเชื่อทางศาสนาแบบฝ่ายซ้าย⁸⁸ ส่วนพระอื่น ๆ เช่น กิตติวุฑโฒ ผู้อื้อฉาว ก็ผนวกพุทธศาสนาเข้ากับอุดมการณ์ขวาจัดอย่างเปิดเผยเสียเลย⁸⁹ ทั้งหมดนี้ก็ทำให้คณะสงฆ์ถูกนำเข้าไปอยู่ท่ามกลางของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมือง

เท่าที่ผ่านมาระยะนี้ได้พิจารณาความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มต่าง ๆ ในประเพณีวัฒนธรรมของชนชั้นนำ แต่ดังที่อาจารย์ฟลัดได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าความเปลี่ยนแปลงกำลังเกิดขึ้นในประเพณีของฝ่ายค้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากสงครามเวียดนาม ความกล้าหาญและทรหดอดทนที่คนเวียดนามต่อต้านอภิมหาภัยกษัตริย์อเมริกันนั้น กลายเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความชื่นชม นักศึกษาเก่ง ๆ จำนวนมากได้ไปเรียนต่อในยุโรปและสหรัฐอเมริกาในตอนปลายพุทธทศวรรษ 2500 ได้รับทั้งอิทธิพลและทั้งเข้าร่วมในขบวนการต่อต้านสงคราม ในประเทศจีนเองการปฏิวัติวัฒนธรรมก็กำลังดำเนินอยู่อย่างสุดเหวี่ยง และเกียรติภูมิในระดับสากลของเหมาเจ๋อตุงในฐานะที่ต่อต้านความคิดแบบราชการก็ขึ้นถึงจุดสูงสุดในประเทศไทยเองการที่มีฐานทัพอเมริกันมหิมา ทำให้เกิดปัญหาสังคมรุนแรง การค้าประเวณีเฟื่องฟู เด็กลูกครึ่งไม่มีพ่อ ยาเสพติด มลภาวะ และทำให้ชีวิตไทยหลายด้านกลายเป็นการค้าพาณิชย์ชนิดเลว ๆ ดังนั้นในตอนต้นพุทธทศวรรษ 2510 ชาตินิยมต่อต้านอเมริกัน (และต่อต้านญี่ปุ่น) อย่างรุนแรงก็เพิ่มขึ้นให้เห็นจากสัญลักษณ์ของชื่อหนังสือที่พิมพ์ในปี 2514 คือ *ภัยขาว*⁹⁰ ในปี 2515 นักศึกษาประสบความสำเร็จในการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ⁹¹

อย่างไรก็ตามการเซ็นเซอร์ของเผด็จการ (ซึ่งแน่นอนว่าในสมัยถนอมอ่อนกว่าสมัยสฤษดิ์) ได้ปิดบังซ่อนเร้นซึ่งการก่อตัวทางปัญญาที่กำลังเกิดขึ้นอย่างจริงจังในช่วงนั้น ภายหลังจาก 14 ตุลาคม 2516 การเซ็นเซอร์หายไปเพียง

ข้ามคืน และก็นำประหลาดใจไปทั่วว่ากระแสคลื่นมหิทมาของบทกวีวิพากษ์ เพลงละครอน บทความ นิยาย และหนังสือจะท่วมท้นทั่วเมืองหลวงในตอนต้น และแพร่ออกไปในต่างจังหวัดในเวลาต่อมา ผลงานเหล่านี้เขียนหรือแต่งขึ้นในสมัยเผด็จการ แต่ก็ไม่เคยได้รับการเผยแพร่⁹² งานเขียนอื่น ๆ เกิดขึ้นโดยผลพวงของเดือนตุลาเอง และก็สร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้กับบรรดานิสิตนักศึกษาในบรรยากาศที่เสรี

ผลพวงทางด้านวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของตุลา 2516 เกิดปรากฏการณ์ที่ตรงกันข้ามกันสองด้าน ทางด้านปีกซ้าย เป็นเรื่องของความรู้สึกอันน่าฉงนสนเท่ห์ คืบคั้นบันดาลใจ ปลดปล่อย และสร้างสรรค์ เป็นห้วงเวลาที่ดูเหมือนว่าใคร ๆ จะพูด จะร้องรำ หรือทำอะไรได้เกือบจะทุกอย่าง ส่วนทางปีกขวา มายาคติเริ่มจะฝังรากลึกอย่างรวดเร็วว่ารัฐบาลเสรีนิยมที่มีขึ้นใหม่นั้นกลายเป็นสาเหตุของโรคร้ายและแนวความคิดที่บ่อนทำลายอย่างฉับพลัน ประชาธิปไตยกลับถูกประณามแทนผลพวงของระบบเผด็จการและการเข้าไปพัวพันกับทุนนิยมของอเมริกันกับญี่ปุ่น

ดังที่คาดการณได้ ประเด็นดังกล่าวมาก็ถูกผนวกเข้ากับกลไกทางอุดมการณ์ที่สร้างฐานให้กับระบอบอัคราธิปไตยของสฤษดิ์ คือ ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ ทั้งหมดนี้ ศาสนาดูจะสำคัญน้อยสุด และในตอนแรก ๆ ก็มีได้สร้างความร้อนแรง แต่ในประเด็นของชาติ ฝ่ายซ้ายกลับเป็นฝ่ายรุกอย่างรวดเร็ว โดยแสดงให้เห็นเป็นกรณีเด่นชัดว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามร่วมมือกับญี่ปุ่น ส่วนสฤษดิ์และลูกน้องได้ทรยศประเทศโดยเข้ากับอเมริกันไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทยที่มีทหารต่างดาวเกือบ 5 หมื่นคนตั้งทัพอยู่บนผืนแผ่นดินไทย ยอมให้เศรษฐกิจตกอยู่ในมือต่างดาวมหาศาล เมื่อพูดถึงเอกลักษณ์แห่งชาติ พวกเผด็จการกลับหลงระเหิงปล่อยให้มีการปู้ยี่ปู้ยำสังคมนิยมและวัฒนธรรม รัฐบาลเก่าตกเป็นทาสตามหลังอเมริกาขึ้น ต่อต้าน

คอมมิวนิสต์และเกิดประสพหายน่าจีนจะแผ่ขยายอำนาจเสียจนถูกปล่อยให้เป็นรอยเปลี้ยเสียขาในเมื่อนิกสัน-คิสซิงเจอร์ปรับนโยบายแบบแมคเคียวเวตเข้าหาปักกิ่ง ทั้งหลายทั้งปวงนี้ นโยบายของฝ่ายขวาไม่เพียงจะพิสูจน์ว่าฉ้อฉลและฉกฉวยโอกาสเท่านั้น แต่ยังสาบคาสิ้นและล้มละลายในบ้านปลายคัม

ในระยะยาวมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดว่ามีสัญญาณอย่างชัดเจนจนจนการปรับเปลี่ยนแบบกฎของโคเปอร์นิคัส (คือดวงอาทิตย์ ไม่ใช่โลก ที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล) ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่เป็นแกนของอุดมการณ์อนุรักษนิยมไทย นั่นคือสถาบันกษัตริย์ในฐานะของความชอบธรรมของความเป็นชาติและเป็นแกนกลางของประวัติศาสตร์ การแพร่หลายของโฉมหน้าศักดินาไทยของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งให้เห็นอาการเรื่องนี้เป็นอย่างดี ทั้งนี้งานชิ้นนี้ตกและเด็ดเรื่องของสยามก่อนพุทธศตวรรษที่ 25 (ซึ่งก็คือก่อนสมัยจักรวรรดินิยมยุโรป) ติความเส้นทางเดินของประวัติศาสตร์ในความหมายของ *ความขัดแย้งขั้นพื้นฐาน* ระหว่างผู้ปกครองที่กดขี่กับผู้ถูกปกครองที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ อย่างไรก็ตามหนังสือของจิตรก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการเขียนทางวิชาการและสื่อหนังสือพิมพ์ที่ปรากฏออกมาหลัง 2516 ที่สืบสาวอดีตไทยอย่างเป็นกระบวนการ ที่มีนัยปฏิเสธหรือไม่ก็ทำให้ตำนานความเชื่อว่าด้วยบทบาทนักชาตินิยมของกษัตริย์ตามประเพณีนั้นกลายเป็นเรื่องชายขอบรอบริม ๆ ไป อาจจะเป็นประโยชน์ที่จะลองวาดภาพทางสังคมในชีวิตประจำวันของพัฒนาการทางวัฒนธรรม-อุดมการณ์ในตอนนี้ดู ลองนึกดูว่านักศึกษาไทยตกเตียงกันต่อหน้าพ่อแม่ ถึงสยามสมัยพุทธศตวรรษที่ 25 โดยไม่อยู่ในที่ของมหाराชร์ชกาลที่ 5 แต่ในความหมายของการทำเกษตรเป็นการค้าพาณิชย์ถึงความโศภารพันลึกของระบบราชการ ฯลฯ เพียงแต่การใช้ศัพท์แสงที่แสดงถึงกระบวนการทางสังคมและพลังทางเศรษฐกิจ ก็เป็นการปฏิเสธความเป็นแกนกลางของกษัตริย์ในฐานะวีรบุรุษหรือองค์รวมแห่งประวัติศาสตร์ชาติ

ที่จริงแล้วการมองข้ามลำดับสำคัญทางประวัติศาสตร์ตามจารีต แบบนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าคนหนุ่มสาวกระทำเช่นแบบไม่แคร์ประเภทไร้เดียงสา หรือไม่ก็อย่างคูหมื่นดูแคลนเงียบ ๆ ซึ่งอาจจะดูเป็นการคุกคามเสียยิ่งกว่าการปฏิเสธพระเกียรติยศและพระราชอำนาจโดยตรงเสียอีก⁹³ (พลังของความเป็นปฏิกษณ์กันของคนต่างรุ่นที่กระตุ้นโดยอุดมการณ์ที่ตรงข้ามกันเช่นนี้เป็นสิ่งที่เราไม่ควรประเมินค่าต่ำ)⁹⁴

ถึงตรงนี้ก็คงเป็นที่เข้าใจได้ชัดขึ้นว่า เพียงไม่นานหลังจากมีการตั้งรัฐบาลประชาธิปไตยเสรีนิยม มีการยกเลิกระบบเซ็นเซอร์ การตั้งข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ก็เริ่มขึ้น⁹⁵ ไม่ใช่เพราะว่ากลุ่มผู้ปกครองโกรธแค้น นักศึกษานักพูดหัวรุนแรงเท่านั้น แต่เป็นเพราะกระบวนการอันต่อเนื่องของวิกฤตสังคมไทยทั้งหมด เริ่มตกผลึกรอบ ๆ สัญลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์ การสิ้นสุดของเศรษฐกิจบูมที่มีมายาว ความหยุดหยิ่งอย่างคาดไม่ถึงที่เกิดจากการขยายการศึกษาอย่างรวดเร็ว ความขัดแย้งระหว่างวัย⁹⁶ และความวิตกที่เกิดการถอนตัวทางยุทธศาสตร์ของอเมริกา รวมทั้งผู้นำทหารที่หมดความน่าเชื่อถือ วิกฤตต่าง ๆ ที่ผูกโยงกันอยู่นี้เป็นประสบการณ์ที่หนักหน่วง สำหรับพวกเขา กระฎุมพีใหม่ พวกเขาชนชั้นใหม่นั้นนั้นถือว่าสถาบันกษัตริย์เป็นทั้งหลักชัยและเกราะคุ้มกันทางจิตใจ รากลึกทางประวัติศาสตร์และความมั่นคงของสถาบัน จะเป็นของขลังกันยันความไร้ระเบียบและความพินาศให้ และไม่ว่าจะมีความเลวร้ายของชีวิต หรือการที่ต้องพึ่งพิงทั้งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจต่อชาวต่างชาติจะเป็นเช่นไรก็ตาม สมาชิกของชนชั้นนี้ก็รู้สึกว่าเป็นชาตินิยมของตัวเองนั้น ประกันได้ด้วยความจริงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ ซึ่งถือว่าเป็นองค์รวมของมรดกชาติ ดังนั้น การโจมตีใด ๆ ต่อสิทธิอันชอบธรรมของราชบัลลังก์ ไม่ว่าจะ เป็นโดยอ้อมก็ตาม จะเป็นที่ยุติได้เลยว่าคุกคามต่อเกราะคุ้มกันนั้น

ความรู้สึกอันหดหู่นั้นปี 2517 ซึ่งเริ่มด้วยการดำเนินคดีหมิ่นพระบรม
เดชานุภาพ เป็นครั้งแรกนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในอินโดจีนอย่างสุดที่จะ
ประเมินได้ ในช่วงเวลาเพียงไม่กี่สัปดาห์ในฤดูใบไม้ผลิ 2518 เวียงจันทน์
พนมเปญ และไซ่ง่อน ก็ถูกพิชิตโดยกองกำลังคอมมิวนิสต์หมด ในระยะสั้น
มีผลหลักอยู่ที่การคืนตระหนกเงินทุนไหลออก ในระยะค่อนข้างยาวมีความ
เปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งต่อบทบาทของราชบัลลังก์ในทางปฏิบัติแทนที่เป็นจะเพ็ช
สัญลักษณ์ เพราะดูเหมือนว่าจะสงสัยเลยว่าการยกเลิกสถาบันกษัตริย์ลาวในเดือน
ธันวาคม (การสิ้นสุดของสถาบันกษัตริย์เขมรด้วยน้ำมือของฝ่ายขวาเมื่อ 5 ปี
ก่อน แท้จริงได้รับการปรบมือด้วยซ้ำไป)⁹⁷ ได้สร้างความหวั่นวิตกว่ารัชกาลที่ 9
อาจเป็นองค์สุดท้ายของราชวงศ์ ดังนั้นพระมหากษัตริย์ก็ยังมีราชกระแ
ต่อสาธารณชนในแนวอนุรักษนิยมต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างหนักแน่นยิ่งขึ้น
การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เห็นได้ชัดจากการรวมตัวของฝ่ายขวาทั้งขบวนการซึ่งได้รับ
การสนับสนุนให้ออกไปรุกรด้วยความรุนแรง

ต้องขอขอบใจต่อสถานะอันมั่นคงขององค์กรฝ่ายขวาในหมู่สื่อมวลชน
โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุและโทรทัศน์⁹⁸ การรุกรครั้งนี้เริ่มในฤดูใบไม้ร่วงปี 2518
และก็พุ่งขึ้นสูงในฤดูใบไม้ผลิปี 2519 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการ
รณรงค์เลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนเมษายน ตัวอย่างเช่น พลตรีประมา
อดิเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย ใช้นตำแหน่งรัฐมนตรีมีอำนาจคุมสื่อมวลชนที่
ควบคุมโดยรัฐ โฆษณาคำขวัญ “ชาวพินาศซ้าย” - ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจไม่กล้าที่จะ
ทำในหนึ่งปีก่อนหน้านั้น⁹⁹ สถานีวิทยุที่คุมโดยฝ่ายขวา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทย
ยานเกราะที่ สุดขั้ว ออกรายการและเล่นเพลงที่ใช้ความรุนแรง เช่น “หนัก
แผ่นดิน” หรือ “รกแผ่นดิน” คติพจน์ของกิดติวุทโธที่ว่าพุทธศาสนาให้ก
รับรองการฆ่าคอมมิวนิสต์นั้น ได้รับการเผยแพร่เป็นประจำทั่วไป เน้นอน
การใช้ความรุนแรงนี้ก็มีใช้เป็นเพียงคำพูด ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ฤดูใบไม้ผลิ

และฤดูร้อนปี 2519 เราได้เห็นกระบวนการความรุนแรงสุด ๆ ต่อชีวิตและร่างกาย

ประเด็นหลักก็คือว่าการรุกของฝ่ายขวาทั้งหมดโคจรรอบแกนกลางที่สถาบันกษัตริย์ ซึ่งถูกนิยามให้เข้าร่วมและอยู่ภายใต้อิทธิพลของศัตรูของระบอบเสรีนิยมมากขึ้น ๆ ฉะนั้นก็เห็นได้ชัดว่าจุดระเบิดของการล้มรัฐบาลเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ก็จะเป็นเรื่องของการสร้างกรณีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพก่อนหน้านั้นไม่กี่วัน เมื่อวันที่ 24 กันยายน คนงาน 2 คนที่นครปฐมออกไปปิดโปสเตอร์ประท้วงอดีตเผด็จการถนอมที่กลับเข้ามาประเทศในผ้ากาสาพัสตร์ คนงานถูกตำรวจห้องที่ตึจนตายแล้วนำศพไปแขวนคอ¹⁰⁰ สองวันก่อนหน้าการรัฐประหาร คณะแสดงของนักศึกษาหัวรุนแรง ได้แสดงละครคอนลือเลียนการฆาตกรรมนั้นที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ขับไล่ถนอมในระดับชาติ¹⁰¹ หนังสือพิมพ์ดาวสยาม ฝ่ายขวาที่บัลลังก์ นำรูปภาพของการแสดงไปแต่งจนดูคล้ายกับว่าผู้แสดงที่ “ถูกแขวนคอ” นั้นดูคล้ายกับมกุฎราชกุมาร¹⁰² ในการปฏิบัติการร่วมกันนี้ สถาบันวิทยุยานเกราะถือกรายการกระจายข่าว ยุยงให้ประชาชนซื้อหนังสือพิมพ์ดาวสยาม และเรียกร้องให้มีการลงโทษต่อการ “โจมตัวอย่างเลวร้าย” ต่อพระราชวงศ์¹⁰³ จากจุดนี้ก็เกิดมีอบแขวนคอขึ้น ปูพื้นที่ให้ทหารเข้ายึดอำนาจ

ควรเน้นว่าการสร้างเรื่องและการร่วมรณรงค์อย่างพร้อมเพรียงของสื่อมวลชนแบบนี้ เป็นเรื่องใหม่ในการเมืองไทย เมื่อสฤษดิ์สร้างเรื่องใส่ความพระพิมลธรรมและพระศาสนโสภณ หรือเมื่อเผ่าสังหาร ส.ส. ฝ่ายตรงข้ามต่างก็ทำอาชญากรรมในเชิงบริหาร คือปิดประตูลับ สื่อมวลชนสมัยพุทธทศวรรษ 2500 ได้เคยขู่วิว่เสมอว่ารัฐบาลอาจจัดการอย่างรุนแรงกับคอมมิวนิสต์และพวกบ่อนทำลาย แต่ในปี 2519 การสร้างเรื่องกระทำอย่างเปิดเผย และสาธารณชน ก็ได้รับเชิญให้เข้าร่วมแก้แค้นต่อการบ่อนทำลายด้วย

เหตุผลของเรื่องนี้ก็คือ กลุ่มผู้ปกครองเก่าถูกทำให้อ่อนแอจากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกประเทศ พยายามหาพันธมิตรภายในใหม่ และก็พบได้จากกลุ่มกระฎุมพีน้อยกับกระฎุมพีกลาง ที่เกิดขึ้นภายใต้เผด็จการเก่า กระฎุมพีเหล่านี้กำลังเคียดแค้น ตื่นตระหนก และงงงวย สุตรชาติ-ศาสน-กษัตริย์ ที่ถูกนำมาขยายความและใช้การ ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงอาการของการยอมรับโดยทั่วไปว่าไม่สามารถจะครองอำนาจได้อย่างแท้จริงอีกต่อไป และทั้งชี้ให้เห็นถึงความหวั่นวิตกและความเกลียดชังอย่างแท้จริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติทางวัฒนธรรมของพุทธทศวรรษ 2510¹⁰⁴

โดยสรุป ผลพวงของ 6 ตุลาคม ซึ่งไปใน 2 ทิศทางที่แตกต่างแต่เชื่อมโยงกัน ในด้านหนึ่ง การรัฐประหารครั้งนี้เร่งเครื่องให้เห็นชัดว่าการเมืองไทยมิใช่เรื่องลึกลับอีกต่อไป การโจมตีโดยตรงและเปิดเผยต่อสถาบันกษัตริย์ปรากฏขึ้นอย่างหนัก¹⁰⁵ กลุ่มใหญ่ ๆ ทั้งเสรีนิยมและหัวรุนแรง เริ่มเข้าใจว่าคนไม่มีที่ไม่มีทางในระบบของกรุงเทพฯ และดังนั้นคนจำนวนมากมาอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนก็หลบออกไปลี้ภัยหรือไม่ก็เข้าร่วมในขบวนการต่อสู้ ในอีกประการหนึ่ง แนวความคิดและสัญลักษณ์ทางการเมืองของฝ่ายขวาที่ครองอำนาจอยู่ได้กลายเป็นคำขวัญที่มีจิตสำนึกเพื่อตนเอง และยิ่งกลายเป็นคำขวัญที่มีฐานเฉพาะเจาะจงในสังคม ในช่วงพุทธทศวรรษ 2490 และ 2500 เป็นไปได้ที่ฝ่ายอนุรักษนิยมไทยจำนวนมาก จะมองฝ่ายซ้ายไทยอย่างสนิทใจว่าเป็นคนต่างดาวกลุ่มน้อย (เป็นญวน เป็นเจ๊กจีน หรืออะไรก็ตาม) และการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ก็เป็นขบวนการระดับชาติอันสูงส่ง ถึงตอนนี้ ความคิดแบบนั้นคงจะเป็นไปได้ได้น้อยลง ๆ ทุกทีแม้แต่ต่อฝ่ายขวาเอง เหตุการณ์ 6 ตุลาคม ได้กลายเป็นตัวเร่งขบวนการที่ฝ่ายขวาต้องยอมรับ ทั้งนี้โดยอาจจะไม่ตระหนักด้วยซ้ำไปว่า กำลังเข้านบในสงครามกลางเมือง ในระยะยาว ความเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นเครื่องตัดสินที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะประวัติศาสตร์

สมัยใหม่ ยกเว้นในกรณีของพรรคบอลเชวิคของเลนิน ได้แสดงเด่นชัดว่าไม่มี
ขบวนการปฏิวัติใดจะประสบความสำเร็จได้ หากมิได้พิชิตหรือได้รับพรประทาน
ของความเป็นนักชาตินิยม¹⁰⁶

เชิงอรรถ

¹ ดูตัวอย่างใน David Wilson, *Politics in Thailand* (Ithaca: Cornell University Press, 1967), บทที่ 9 ; Fred W. Riggs, *Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity* (Honolulu: East-West Center Press, 1966), Appendix B.

² แนวการมองทำนองเดียวกันนี้แต่เอียงไปทางเสรีนิยมก็คือ พรรณมา 6 ตุลาคมในเข็นครกขึ้นภูเขาวามันเป็นความล้มเหลวที่น่าสังเวชแล้วครั้งเล่าไม่รู้จักจบจักสิ้นอีกครั้งหนึ่งในการนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาสู่สยาม ดูตัวอย่างที่ดื้อหนึ่งใน Frank Darling, "Thailand in 1976: Another Defeat for Constitutional Democracy," *Asian Survey*, XVII : 2 (February 1977), pp. 116-32.

³ *Far Eastern Economic Review*, April 16, 1976 กล่าวไว้ในรายงานคัดเลือกตั้งแต่เดือนเมษายน 2519 ถึง "กระแสการลอบยิง ปาระเบิดและเหตุรุนแรงอื่นที่เกิดขึ้นประดังกันขึ้นมา และพุ่งเป้าใส่บรรดาพรรคฝ่ายซ้ายและปฏิรูปเป็นหลัก" นิตยสารประชาชาติรายสัปดาห์, 20 (16 มีนาคม 2519) และ 21 (23 มีนาคม 2519) ได้ลงนิตยสารชื่อเหยื่อผู้ถูกลอบสังหารทางการเมืองเกือบ 50 รายในช่วงระหว่างปี 2517-2519 ทั้งหมดเป็นฝ่ายซ้าย

⁴ ในประเด็นการปราบปรามภายหลัง "กบฏ" พระยาทรงสุรเดช ปี 2481 ดู Wilson *Politics in Thailand*, p. 261. วันที่ 3 มีนาคม 2492 ส.ส. ชื่อตั้งผู้เป็นอดีตรัฐมนตรี 4 คน ถูกตำรวจลูกน้องเผ่ามาทิ้งระหว่างย้ายที่คุ้มซัง ดู สมุทร สุรักษกะ, 26 การปฏิวัติไทยและรัฐประหาร 2089-2507 (พระนคร : สื่อการพิมพ์, 2507), หน้า 472-89. ในเดือนธันวาคม 2491 นักการเมืองอีสานโดดเด่น คือ เต็ง ศิริจันทร์ หายสาบสูญไป ภายหลังจึงมีการเปิดเผยว่าถูกตำรวจลูกน้องเผ่ามารัดคอ ดู Charles F. Keyes, *Isan: Regionalism in Northeast Thailand* (Ithaca: Cornell University Southeast Asia Program Data Paper No. 6, 1967), p. 34 และ Thak Chaloehtiarana, "The Sarit Regime, 1957-1966: The Formative Years of Modern Thai Politics" (unpublished Ph.D. dissertation, Cornell University, 1974), p. 118.

⁵ ดูเรื่องราวกรณีประหารชีวิตนายศุภชัย ศรีสติ คอหน้าธารกำนัลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2502, กรณีประหารนายครอง จันดาวงศ์ กับ นายทองพันธุ์ สุทธิมาศ เมื่อ 31 พฤษภาคม 2504, และกรณีประหารนายรวม วงศ์พันธุ์ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2505 เป็นอาทิใน Thak, "The Sarit Regime," pp. 266-69. เหตุอื้อฉาวกรณีหนึ่งในยุคดอนม-ประภาสรวมเอาคนในกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือแวดวงปัญญาชนและนักการเมืองออกไปไกลโซ ตัวอย่างเช่นการสอบสวนของทางราชการกระทรวงมหาดไทยโดยมีผู้ตรวจราชการของกระทรวงเองเป็นหัวหน้าได้ยืนยันคำกล่าวหาของนักศึกษาที่ว่าในปี 2513-14 อย่างน้อยชาวบ้าน 70 คนได้ถูกกองอำนาจการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ประหารโดยพลการ รายงานกล่าวว่า "ผู้ต้องสงสัยเป็นคอมมิวนิสต์ที่ถูกทหารจับส่วนใหญ่จะถูกประหาร เดิมที ทหารยังผู้ต้องสงสัยพวกนี้ทั้งข้างถนนแต่ภายหลังพวกเขาเปลี่ยนลีลาการฆ่าไปและเริ่มนำถังน้ำมันสีแดงเข้ามาใช้ในการฆ่าหมู่เพื่อทำลายหลักฐานทิ้งให้หมด จำจะต้องสงสัยจนสลบก่อนจะยัดลงถังน้ำมันแล้วเผาทั้งเป็น" Bangkok Post, March 30, 1975. สำหรับกรที่ระเบิดนาปาล์มใส่หมู่บ้านชนชาติส่วนน้อยชาวมังภาคเหนือชนิดไม่เลือกหน้า ดู Thomas A. Marks, "The Meo Hill Tribe Problem in Thailand," *Asian Survey*, XIII: 10 (October 1973), p. 932; และ Ralph Thaxton, "Modernization and Peasant Resistance in Thailand," in Mark Selden, ed., *Remaking Asia* (New York: Pantheon, 1971), pp. 265-73. โดยเฉพาะ p. 269

⁶ ตำรวจนอกเครื่องแบบพวกนี้มีรถตำรวจเปิดไฟสัญญาณและรถจักรยานยนต์นำขบวนคุ้มกัน นอกจากขโมยรันตีและนูห์แล้ว พวกเขายังสร้างความเสียหายแก่คฤหาสน์ของคิกฤทธิคิดเป็นมูลค่าราว 5 แสนดอลลาร์สหรัฐฯด้วย New York Times, August 20, 1975. ในเวลาเดียวกันนั่นเอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเป็นเสมือนบ้านสิงสถิตทางจิตวิญญาณของขบวนการนักศึกษาที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างซูดรากถอนโคน ก็ถูกบุกเผาโดยพวกกระหิงแดงซึ่งเป็นอันธพาลการเมืองฝ่ายขวา (จะได้กล่าวถึงต่อไป) โดยไม่ต้องโทษทัณฑ์อะไรเลย

⁷ ฆาตกรรมรายนี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2519 ดู Far Eastern Economic Review, March 12, 1976; และบทความของ Carl Trocki ในวารสาร Bulletin of Concerned Asian Scholars ฉบับเดียวกันนี้

⁸ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2519 สำนักงานใหญ่ในกรุงเทพฯของพรรคพลังใหม่ซึ่งเป็นพรรคเดินแนวทางสายกลางถูกอันธพาลฝ่ายขวาประหารเพลิงเข้าไป ดู Far Eastern Economic Review, February 27, 1976. และถึงแม้อันธพาลคนหนึ่งจะถูกประหารเพียงคนเดียว

กันเองจนแขนขาข้างหนึ่งในปฏิบัติการครั้งนี้ แต่ตำรวจก็ปล่อยตัวเขาไปเพราะ “ขาดหลักฐาน” วันที่ 21 มีนาคม ถัดมา ระเบิดลูกหนึ่งซึ่งปาเข้าใส่กลุ่มผู้เดินขบวนเรียกร้องให้ถอนทหารอเมริกันออกไปให้หมดกลางกรุงเทพฯ ก็มีคนไป 4 คนและบาดเจ็บอีกมาก ดู ประชาชาติรายสัปดาห์, 22 (30 มีนาคม 2519), หน้า 1.

⁹ Far Eastern Economic Review, April 9, 1976.

¹⁰ น่าจะเน้นย้ำ ณ ที่นี้ว่าในฐานะที่บทความชิ้นนี้มุ่งรวมศูนย์สนใจการปรากฏขึ้นของการก่อตัวเป็นกลุ่มทางสังคมใหม่ ๆ และแนวโน้มวัฒนธรรมใหม่ ๆ มันจึงจริงใจที่จะไม่ใคร่นำหากกลุ่มปกครองเก่าเหล่านี้หรือสถาบันข้าราชการทรงอำนาจทั้งหลายเหล่า อาทิตหารและกระทรวงมหาดไทยมาปรารมภ์ บทบาททางการเมืองของกลุ่มและสถาบันเหล่านี้ได้มีผู้อภิปรายไว้แล้วโดยพิศดารในบรรดางานนิพนธ์ว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่ รวมทั้งในข้อเขียนอื่นที่ปรากฏในวารสาร Bulletin ฉบับนี้

¹¹ วลีนี้เข้าใจว่า Riggs คิดค้นขึ้น โปรดดู หน้า 11 ในหนังสือ Thailand ของเขา แต่แนวคิดพื้นฐานเดียวกันนี้เป็นจุดใหญ่ใจความของหนังสือ Politics in Thailand ของ Wilson ซึ่งเป็นงานศึกษายุคสมัยนั้นที่ทรงอิทธิพลโดดเด่นเป็นเอกที่สุด

¹² ในบทความชิ้นเยี่ยมของ Thadeus Flood เรื่อง “The Thai Left Wing in Historical Context,” Bulletin of Concerned Asian Scholars (April-June 1975), p. 55 เขาได้อ้างอิงข้อความบางประโยคที่อ่านแล้วชวนครั้นเครงจากหนังสือ Wendell Blanchard, et al., Thailand (New Haven: Human Relations Area File, 1957), pp. 484-85. ดังต่อไปนี้ :- “น่าสงสัยว่า (ชาวนาไทย) จะนึกฝันถึงสภาพสังคมที่ไม่มีมีการจำแนกฐานะสูงต่ำ ออกหรือไม่ ชาวนาและคนฐานะด้อยต่ำอื่น ๆ ไม่เคยมองระบบสังคมแบบนั้นไปกันทำนองว่า มันไม่สมเหตุสมผลหรือลำบากหนักหนาสาหัสแต่ประการใดเลย และก็ไม่มีประวัติการกดขี่ทางสังคมโดยทั่วไปในเมืองไทย”

¹³ ดูหนังสือ Chinese Society in Thailand: An Analytic History (Ithaca: Cornell University Press, 1957) และ Leadership and Power in the Chinese Community in Thailand (Ithaca: Cornell University Press, 1958) ของ G. William Skinner เปรียบเทียบกับ Donald Hinley, “Thailand: The Politics of Passivity,” Pacific Affairs, XLI: 3 (Fall 1968), pp. 366-67.

¹⁴ Frank C. Darling, Thailand and the United States (Washington: Public Affairs Press, 1965), p. 29 บันทึกว่าเมื่อเกิดรัฐประหารโค่นระบอบสมบูรณาญาสิทธิปี 2475 นั้น 95% ของเศรษฐกิจไทยอยู่ในมือชาวต่างชาติและคนจีน

¹⁵ ในรอบกว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ประชากรเขตมหานครกรุงเทพฯ- ธนบุรีได้เพิ่มขึ้นดังต่อไปนี้ :

2490	781,662
2503	1,800,678
2513	2,913,706
2515	3,793,763

ดู Ivan Mudannayake, ed., *Thailand Yearbook, 1975-76* (Bangkok: Temple Publicity Services, 1975), p. E28.

¹⁶ Darling, Thailand, pp. 29, 61, 170-71. ถึงปี 2492 การค้าระหว่างสหรัฐากับสยามเพิ่มขึ้นกว่าระดับช่วงใกล้เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง 2,000 % พอถึงต้นพุทธทศวรรษ 2500 สหรัฐฯ ก็เป็นผู้ซื้ออาหาร 90% และดิบๆส่วนใหญ่ของสยาม

¹⁷ การวิเคราะห์แนวโน้มได้รับการพัฒนาขยายความให้กว้างขวางออกไป ใน Thaxton, "Modernization," pp. 247-51.

¹⁸ การท่องเที่ยวที่วุ่นใหญ่โตขนาดไหนพอเห็นได้จากตัวเลขต่อไปนี้

	2508	2509	2513	2514	2515	2516	2517
นักท่องเที่ยว							
ต่างชาติ							
(พันคน)	225.0	469.0	628.7	638.7	820.8	1037.7	1107.4
อเมริกัน	78.3	133.3	159.2	147.0	151.6	161.4	156.8
(ทหารอเมริกัน							
พักผ่อน)	(15.0)	(70.7)	(44.3)	(26.6)	(7.7)	(4.4)	(3.5)
ญี่ปุ่น	17.3	42.9	47.0	55.8	93.5	151.9	132.7
รายได้เงินตรา							
ต่างประเทศจาก							
การท่องเที่ยว							
(ล้านบาท)	506	1770	2175	2214	2718	3399	4292
(จากทหาร							
อเมริกันพักผ่อน)	(50)	(459)	(390)	(240)	(63)	(13)	(11)

บันทึก: ในการประเมินค่าตัวเลขปี 2515-2517 ต้องคำนึงถึงอัตราเงินเฟ้อสูงคอนันต์
แหล่งข้อมูล: World Bank, "Thailand: Current Economic Prospects and Selected
Development Issues," II (Statistical Appendix), November 14, 1975, table 8
ตลอดช่วงหลายปีนี้ การท่องเที่ยวจัดเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมแปดอันดับแรกที่ทำรายได้เงินตรา
ต่างประเทศสูงสุด

¹⁹ แหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดแหล่งเดียวเกี่ยวกับสฤทธิได้แก่ Thak, "The Sarit Regime
สำหรับบทบาทของเขาในการเปลี่ยนแปลงกองทัพไทยให้เป็นแบบอเมริกันดูหน้า 120-22 เป็นพิศ
แต่งงานเรื่อง Darling, Thailand ก็ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากทางซีกอเมริกันในคว
สัมพันธ์ระหว่างสฤทธิ-วอชิงตัน

²⁰ สฤทธิสนับสนุนสหรัฐอเมริกาให้รุกรานลาวเป็นพิเศษ ขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม
เกิดใกล้อยุธยาในภาคกลางของไทยและนิสัยใจคอพื้นฐานเป็นแบบ "ไทยภาคกลาง" แต่สฤทธิ
กลับเป็นคนอีสานในหลายด้าน คุณแม่ของสฤทธิมาจากหนองคายติดชายแดนลาวและตัว
เองก็ใช้ชีวิตวัยเด็กส่วนหนึ่งอยู่ที่นั่น เขาเป็นญาติสนิทข้างมารดากับนายพลภูมิ หนองสะท
ขุนศึกฝ่ายขวาที่เพนตากอนหมายมั่นปั้นมือให้เป็นใหญ่ในเวียงจันทน์เสมอมา

²¹ ไม่เคยมีแผนพัฒนาาระดับชาติเลยในสมัยจอมพล ป. แผนพัฒนาแห่ง
ฉบับแรกของสยามพัฒนาขึ้นสมัยสฤทธิและเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการในปี 2504 แผน
เป็นอย่างไร และเดินตามคำแนะนำของธนาคารโลกอย่างนำอับอายขายหน้าเพียงไหน โปรด
Pierre Fistié, *L'Évolution de la Thaïlande Contemporaine* (Paris: Armand Colin
1967), pp. 334-35. แต่ทักซ์โต้แย้งว่าสฤทธิหาได้ยอมให้เทคโนโลยีแครคนานาชาติพวกนี้จู่ๆ
ไปเสียทุกอย่างไม่ โปรดดู Thak, "The Sarit Regime," pp. 327-28.

²² ขณะที่จอมพล ป. เป็นจอมเผด็จการเกือบเต็มตัวในช่วงพุทธศวรรษ 2480
ฐานะของเขากลับอ่อนแอลงมากระหว่างดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีอย่างยาวนานรอบของ
จากปี 2491-2500 คณะรัฐประหาร 2490 ดึงเขากลับมาเชิดเป็นหัวหน้าเพียงเพื่อให้ระบ
ปกครองของพวกเขา "คู่มือระดับ" ในทางสากลเท่านั้น แต่จอมพล ป. ก็อยู่รอดหนี
ด้านหลักแล้วโดยอาศัยสหรัฐฯสนับสนุนและความฉลาดหลักแหลมของตัวเองในการด่วง
อำนาจระหว่างฝ่ายพลตำรวจเอกเผ่า กับ ฝ่ายพลเอกสฤทธิ ซึ่งขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์กันตั้งแต่
ทุกที สฤทธิทำลายอำนาจตำรวจลงและทำให้กองทัพบกภายใต้การควบคุมของเขาถดถอย
นายเหนือหัวการเมืองไทยอย่างเด็ดขาดโดยการรัฐประหารปี 2500 และ 2501

²³ ดูสรุปประโยชน์ล่อใจทั้งหลายที่ไทยให้แก่กึ่งลงทุนต่างชาติได้ใน Fistié, *L'Évolution*
p. 337.

²⁴ ตามรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ New York Times, April 14, 1968 มีทหารอเมริกันอยู่ในเมืองไทยตอนนั้น 46,000 นาย รวมทั้งอีก 5,000 นายที่ลาสนามรบในเวียดนามเข้ามาพักผ่อนหย่อนใจในแต่ละเดือน หนังสือพิมพ์ The Nation, October 2, 1967 ระบุว่า มีทหาร 46,000 นาย ผู้ปฏิบัติงานด้านเศรษฐกิจและโฆษณาชวนเชื่อ 7,000 นาย และฐานทัพอากาศ 8 แห่งของอเมริกาอยู่ในประเทศไทย

²⁵ หากเปรียบเทียบการจ้างงานในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ระหว่างปี 2503 กับ 2513 ก็จะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่วันี่ส่วนหนึ่ง

	2503	2513	เปลี่ยนแปลง
การเกษตร	11,300,000	13,200,000	(+ 17%)
เหมืองแร่	30,000	87,000	(+ 290%)
หัตถอุตสาหกรรม	470,000	683,000	(+ 45%)
ก่อสร้าง	69,000	182,000	(+ 64%)
การค้า	779,000	876,000	(+ 13%)
ขนส่ง คลังสินค้า สื่อสาร	166,000	268,000	(+ 62%)
บริการ	654,000	1,184,000	(+ 81%)

ตัวเลขที่บิดเป็นจำนวนเต็มเหล่านี้คำนวณจากตาราง 1.2 ใน World Bank, "Thailand," II (November 14, 1975). ในช่วงปี 2503-2508 รายได้มวลรวมประชาชาติเพิ่มขึ้น 7.5% ต่อปี และการลงทุนมวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้น 14.4% ต่อปี ดู Annex I ของ "Report and Recommendation of the President of the International Bank for Reconstruction and Development to the Executive Directors of the World Bank on a proposed loan to the Industrial Finance Corporation of Thailand." September 1, 1976. บทความ Clark Neher, "Stability and Instability in Contemporary Thailand," Asian Survey, XV:12 (December 1975), pp. 1100-01, ให้ตัวเลขอัตราเติบโตโดยเฉลี่ยต่อปีของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติระหว่าง 2502-2512 ไว้ที่ 8.6%

²⁶ ดู Fistié, L'Évolution, p. 353; Robert J. Muscat, Development Strategy in Thailand: A Study of Economic Growth (New York: Praeger, 1966), p. 138. เป็นอาท

²⁷ ดูรายละเอียดและร่างเค้าโครงแผนที่ถนนเหล่านี้ใน Thak, "The Sarit Regime," Appendix IV

²⁸ Howard Kaufman แจกแจงหลักฐานเรื่องนี้ไว้อย่างมีชีวิตชีวาในหนังสือของเขาเรื่อง *Bangkhuad: A Community Study in Thailand* (Rutland, Vt. and Tokyo: Tuttle, 1976), pp. 219-220. เมื่อเขากลับไปเยี่ยมหมู่บ้านบางขวดที่เขาเคยศึกษาเอาไว้ในปี 2497 สมัยยังเป็นชุมชนชนบทเด็ก ๆ อยู่ชานกรุงเทพานั้น เขาพบว่า 17 ปีให้หลังที่ดิน 1 ไร่ที่เคยคิดราคาไว้ 3,000 บาทเมื่อปี 2497 ได้ถีบตัวสูงขึ้นไปถึง 250,000 บาทในปี 2514 ยิ่งกว่านั้นที่ดินราคาสูงที่สุดก็ไม่ใช่ที่ดินอุดมสมบูรณ์ที่สุดอีกต่อไป หากกลายเป็นที่ดินที่อยู่ติดระบบถนนที่กำลังพัฒนากันที่สุดไป Thak, "The Sarit Regime," pp. 337-38 ตั้งข้อสังเกตว่าชาวนาจำนวนมากที่มีที่ดินอยู่ตามถนนใหญ่ถูกพวกข้าราชการผู้ทรงอำนาจกับพรรคพวกขับไล่ออกปัดคือ ๆ โดยไม่ได้อะไรตอบแทนเลย

²⁹ ดู Anonymous, "The U.S. Military and Economic Invasion of Thailand," *Pacific Research*, I:1 (August 3, 1969), pp. 4-5, ซึ่งอ้างอิง Department of Commerce, OBR 66-60, September 1966, p. 6. Neher, "Stability," p. 1110, กล่าวว่า การเช่าที่ทำกินและหนี้สิน "พุ่งสูงขึ้นพรวดพราด" Takeshi Motooka ตั้งข้อสังเกตไว้ในงานของเขาเรื่อง *Agricultural Development in Thailand* (Kyoto: Kyoto University, Center for Southeast Asian Studies, 1971), pp. 221ff ว่า 1) ตามข้อมูลที่รัฐบาลไทยสำรวจภาคเกษตรไว้เมื่อปี 2506 ปรากฏว่ากว่า 60.8% ของพื้นที่เพาะปลูกในภาคกลาง ดำเนินการโดยลูกคนที่เช่าที่ทำกินทั้งหมดหรือเช่าเป็นบางส่วน 2) จากที่เขาศึกษาท้องที่อำเภอหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี (อยู่ใกล้กรุงเทพฯ มาก) 90% ของชาวนาที่เพาะปลูกทำกินอยู่ที่นั่นเป็นลูกนา ในทางกลับกันบททดลองเสนอที่ว่า การเช่าที่ทำกินได้เพิ่มทวีขึ้นอย่างรวดเร็วนั้นได้ถูกโจมตีอย่างรุนแรงเมื่อเร็ว ๆ นี้จาก Laurence Stifel ในงานของเขาเรื่อง "Patterns of Land Ownership in Central Thailand during the Twentieth Century," *Journal of the Siam Society*, 64:1 (January 1976), pp. 237-74. สำหรับข้อมูลเปรียบเทียบเกี่ยวกับ ระบบเจ้าที่ดิน หนี้สิน และการบิดพลิ้วฉวยใช้โฉนดที่ดินซึ่งเพิ่มมากขึ้นในจังหวัดเชียงรายทางภาคเหนือ โปรดดู Michael Moerman, *Agricultural Change and Peasant Choice in a Thai Village* (Berkeley: University of California Press, 1968), chapter V.

³⁰ อย่างไรก็ตาม กระแสการอพยพนี้เกิดขึ้นแล้วอย่างกว้างขวางตั้งแต่ก่อนเศรษฐกิจเริ่มบูมด้วยซ้ำไป Mudannayake, ed., *Thailand Yearbook*, 1975-76, p. E30, ตั้งข้อสังเกตว่าในปี 2503 นั้นประชากรกรุงเทพฯ ไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสี่มีบ้านเกิดอยู่ที่อื่น

³¹ ตัวอย่างเศรษฐกิจใหม่ “นอกระบบราชการ” ที่นำคืนาคาตั้นใจรายหนึ่งซึ่งเป็นผลผลิตของยุคนี้ได้แก่ นายทวิช กลิ่นประทุม หัวหน้าพรรคธรรมสังคมที่เป็นพรรคขนาดใหญ่ในช่วงปี 2517-2519 เขาเป็นบุตรข้าราชการยากไร้ เรียนสูงกว่าชั้นมัธยมฯไม่เท่าไร และเริ่มงานเป็นพนักงานบัญชีกินเงินเดือน ๆ ละ 250 บาท ต่อมาเขาทำงานสารพัดเช่นถีบสามล้อบ้าง เป็นเสมียนขับปั้งบ้าง เติมน้ำมันโดยสารประจำทางบ้าง ชีวิตประวัติฉบับทางการของเขามันก็ไว้ว่า : “ระหว่างรับเหมาช่วงงานเอาของลงและขนส่งอุปกรณ์ต่อจากองค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (รสพ. เป็นบริษัทของรัฐที่ผูกพันแน่นกับ JUSMAG หรือ Joint U.S. Military Advisory Group) ท่านก็ได้คิดว่ารถเทอร์ลเลอร์เป็นสิ่งจำเป็น ด้วยเงินที่ท่านเก็บหอมอมริบไว้บวกกับสินเชื่อกจากธนาคาร ท่านได้ซื้อรถเทอร์ลเลอร์สองคันเพื่อใช้ขนส่งเครื่องจักรและอุปกรณ์หนัก ... ท่านเริ่มรับส่งอุปกรณ์ให้แก่จัสแม็กและสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท นับว่าท่านทวิชซื้อรถเทอร์ลเลอร์ถูกจังหวะเพราะการใช้เครื่องจักรกลกำลังกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ ในสภาพที่บริษัทท้องถิ่นแห่งอื่นต่างไม่มีรถเทอร์ลเลอร์และปั่นจั่นเพื่อให้บริการ บริษัทเทอร์ลเลอร์ ทรานสปอร์ต ของท่าน จึงได้สัญญารับจ้างขนส่งยุทโธปกรณ์มา ... โกงดังของท่านขยายใหญ่และรถเทอร์ลเลอร์กับรถบรรทุกของท่านก็ทวีจำนวนขึ้นเป็นร้อย ๆ คัน พร้อมกับที่เครือข่ายการขนส่งในประเทศแผ่ขยายออกไป” Bangkok Post, December 24, 1974 (เนื้อที่โฆษณาพิเศษซื้อโดยพรรคธรรมสังคม) ตัวเอนโดยผู้เขียน ถึงปี 2517 ทวิชก็กลายเป็นเศรษฐีหลายล้านผู้มีอาคารสำนักงานสูง 8 ชั้นของตัวเอง

³² ตัวเลขในช่องขวามือสุด 2 ช่องของตารางที่ 2 น่าจะดำเนินไป โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพ ก. คงต้องรวมเอาพ่อค้าและนักธุรกิจในชนบทเข้าไว้ด้วย ทว่าไม่มีทางบอกได้เลยว่าพวกนี้มีจำนวนเท่าไรแม้จะเอาแค่ตัวเลขหยาบ ๆ ก็ตาม

³³ Neher, “Stability,” p. 1101; Frank C. Darling, “Student Protest and Political Change in Thailand,” *Pacific Affairs*, 47: 1 (Spring 1974), p. 6. เพื่อเข้าใจการก่อตัวทางชนชั้นในสังคมทุนนิยมอย่างประเทศไทย เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องศึกษากลุ่มชนที่ “ไม่ทำการผลิต” (อาทิ นักเรียน, นักศึกษา ฯลฯ) เพื่อสร้างและสืบทอดฐานะ/ทรัพย์สินของคนให้ยั่งยืนสถาพร กลุ่มกระฎุมพีกับนายทุนน้อยใหม่จะชักนำบุตรหลานของตนให้เข้าสถาบันการศึกษา เราจะรู้ได้ว่าบัดนี้ ชนชั้น ดังาร์อยู่แล้วจริง ๆ (แทนที่จะเป็นแค่ชนชั้นนำที่ได้ดิบได้ดีกระชั้นหัน) ก็เมื่อเราพบเห็น “ลูกท่านหลานเธอ” และอำนาจส่งต่อสืบทอดกันถึงสองชั่วอายุคน พวกขุนนางสร้างเสริมฐานะของคนโดยแต่งงานกันเอง แต่พวกกระฎุมพีทำอย่างเดียวกันนั้นไม่ได้ หรืออย่างน้อยก็ทำไม่ได้ในระดับเดียวกัน แนวโน้มก็คือพวกกระฎุมพีจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างฐานะแทนการแต่งงาน

³⁴ ดู Darling, "Student Protest," p. 6. ควรทำความเข้าใจตัวเลขเหล่านี้ในบริบทสถิติงบประมาณที่อ้างถึงใน Thak, "The Sarit Regime," pp. 437-8 ซึ่งแสดงงบประมาณรายจ่ายของกระทรวงศึกษาธิการ กลาโหม และมหาดไทย ในสัดส่วนคิดเป็นร้อยละของงบประมาณทั้งหมดระหว่างปี 2496-2516 เพื่อความกระชับ ผมจะให้เฉพาะตัวเลขที่หาคำนวณระหว่างปี 2501-2516

	2501	2502	2503	2504	2505	2506	2507	2508
การศึกษา	4.6	18.4	17.3	15.4	14.9	15.6	15.4	15.3
กลาโหม	10.2	19.6	17.8	16.6	16.9	15.6	15.4	15.5
มหาดไทย	7.0	16.3	15.1	15.0	13.9	14.3	15.5	16.9
	2509	2510	2511	2512	2513	2514	2515	2516
การศึกษา	14.3	13.2	5.8	5.5	5.9	6.2	6.0	6.7
กลาโหม	15.0	13.6	15.3	15.7	17.0	17.9	18.2	18.2
มหาดไทย	17.1	15.6	20.7	21.3	20.7	21.5	22.1	23.5

หากเรานำมาคิดถึงว่ารายจ่ายการศึกษาในระดับประถมมาจากงบประมาณของกระทรวงมหาดไทยแล้ว ก็จะพบว่างบประมาณรายจ่ายการศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษา (ซึ่งอยู่ในงบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการ) สูงอย่างน่าตกใจทีเดียว

³⁵ Kaufman, Bangkhud, p. 220 ตั้งข้อสังเกตว่าในชุมชนติดกรุงเก่าพื้นที่มีเด็กวัยรุ่นเพียง 6% กำลังเรียนหนังสือชั้นมัธยมมาแบบโดดแบบหนึ่งอยู่ในปี 2497

³⁶ ดูตัวอย่างใน David K. Wyatt, *The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1969), chapter I; และงานชิ้นก่อนของเขาเรื่อง "The Buddhist Monkhood as an Avenue of Social Mobility in Traditional Thai Society," *Sinlapakorn*, 10 (1966), pp. 41-52

³⁷ ดูตัวเลขข้อมูลการศึกษาในหน้าเชิงอรรถที่ 34. Kaufman, Bangkhud, p. 220 ตั้งข้อสังเกตว่าถึงปี 2514 60% ของเด็กวัยรุ่นในชุมชนดังกล่าวเข้าเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

³⁸ *Ibid*, pp. 229-31. มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างในเรื่องนี้ Hans Dieter-Even, "The Formation of a Social Class Structure: Urbanization, Bureaucratization, and

Social Mobility in Thailand," in Clark D. Neher, *Modern Thai Politics* (Cambridge, Mass.: Schenkmen, 1976), pp. 201-5 ซึ่งว่าแนวโน้มนี้เริ่มก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างตั้งแต่สมัยรัฐประหาร 2475 เป็นต้นมา จากตัวอย่างข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เขาศึกษาปรากฏว่า 26% ของผู้ที่เข้ารับราชการก่อนปี 2476 ได้ปริญญาจากมหาวิทยาลัยเมืองนอก ทว่าในหมู่ผู้เข้ารับราชการหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ตัวเลขดังกล่าวขึ้นไปสูงถึง 93%

³⁹ สิ่งที่ต้องเน้นย้ำในที่นี้คือมันเป็นเรื่องของจินตนาการว่าจะได้เข้าไปได้ถึงระดับไหน หรือนัยหนึ่งมันเป็นเรื่องจิตสำนึกของสาธารณชนที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง ขณะที่การได้เข้าในทางเป็นจริงย่อมไม่หืออหือหาเท่าเป็นธรรมดา ดังกรรสารว่งว่ง ๆ ของ Kraft ต่อไปนี้ชี้ให้เห็น :

อาชีพผู้ปกครองของนักศึกษามหาวิทยาลัย (ราวปี 2511) อาชีพผู้ปกครอง

	จำนวนนักศึกษา	คิดเป็นร้อยละ
เจ้าของธุรกิจและผู้มีกิจการของตนเอง	4,508	53.72
ข้าราชการ	2,020	25.12
ลูกจ้าง	657	8.19
เกษตรกร	580	7.31
อื่น ๆ	437	5.31
ไม่ทราบ	29	.35
รวมยอดผู้ถูกสำรวจทั้งหมด	8,231	100.00

แหล่งข้อมูล: Richard Kraft, *Education in Thailand: Student Background and University Admission* (Bangkok: Educaitional Planning Office, Ministry of Education, 1968), อ้างใน Mudannayke, ed., *Thailand Yearbook: 1975-76*, p. I 17. Kraft ประเมินว่าลูกหลานข้าราชการมีโอกาสเข้ามหาวิทยาลัยดีกว่าลูกหลานครอบครัวชาววนาชาวไร้ถึง 268 เท่า (ส่วนลูกหลานของผู้ประกอบการหัตถอุตสาหกรรมและนักอุตสาหกรรมมีโอกาสดีกว่าลูกหลานชาววนาชาวไร้ 36 เท่า)

⁴⁰ โดยสอดคล้องกับอำนาจระดับโลกที่เปลี่ยนย้ายจากยุโรปไปสู่สหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สุดยอดพีระมิดการศึกษาไทยก็พลอยกลายไปเป็นการเข้ามหาวิทยาลัยในแคลิฟอร์เนีย อินเดียน่า และนิวยอร์ก แทนที่จะเป็นในลอนดอนหรือปารีสด้วย อาทิเช่น

Harvey H. Smith, et al., *Area Handbook for Thailand* (Washington, DC: Government Printing Office, 1968), p. 175 กล่าวไว้ในจำนวนหนุ่มสาวชาวไทยที่เรียนนอก 4,000 คนเมื่อปี 2509 มี 1,700 คนกำลังเรียนอยู่ในสหรัฐอเมริกา (มีเหตุผลที่ตัวเลขทั้งสองจำนวนข้างต้นต่ำเกินจริง) ขณะที่ปี 2498 ยอดจำนวนคนไทยที่ไปเรียนนั้นมีเพียง 1,969 คน (Evers, "Formation," p. 202)

⁴¹ ดูตัวอย่างใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, "ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก" ใน *วิทยากร เชียงกูล กับพวก, ขบวนการนักศึกษาไทย อดีตถึงปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พระจันทร์เสี้ยว, 2517), หน้า 28. และ Sawai Thongplai, "Some Adults' Ideas about 'Some Youngsters,'" *ประชาชาติรายสัปดาห์*, 22 (30 มีนาคม 2519), หน้า 15-18.

⁴² Neher, "Stability," p. 1101; Darling, "Student Protest," pp. 8-9.

⁴³ ขอให้ลองเปรียบเทียบดัชนีราคาผู้บริโภคในกรุงเทพฯ ดังต่อไปนี้ดู (พ.ศ.2505-100): 2507, 102.9; 2508, 103.8; 2509, 107.7; 2510, 112.0; 2511, 114.4; 2512, 116.1; 2513, 117.7; 2514, 120.1; 2515, 124.9; 2516, 139.5; 2517, 172.0; มกราคม-สิงหาคม 2518 176.4 ตัวเลขเหล่านี้ปรับมาจาก World Bank, "Thailand" (1975), II, Table 9. Neher, "Stability," p. 1100 ให้อัตราเงินเฟ้อปี 2515 ไว้ที่ 15% และ ปี 2517 ที่ 24%

⁴⁴ เป็นปรากฏการณ์สำคัญน่าสนใจที่ว่าเมื่อจอมเผด็จการเผด็จการเลือกตั้งระดับที่ขึ้นในที่สุดเมื่อปี 2512 นั้น พรรคประชาธิปไตยฝ่ายค้านของพลเรือนซึ่งเป็นเงาสะท้อนระบอบระบอบที่ใหม่ในบางแง่สามารถกวาดชัยชนะทุกที่นั่งในกรุงเทพฯ ชัยชนะครั้งนี้อาจมองได้เป็นกลางบอกเหตุการณ์ที่ชนชั้นกลางจะเข้าร่วมเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในประเด็นชัยชนะการเลือกตั้งของพรรคประชาธิปไตยครั้งนี้ โปรดดู J.L.S. Girling, "Thailand's New Course," *Pacific Affairs*, 42:3 (Fall 1969), โดยเฉพาะ p. 357.

⁴⁵ ประเด็นสำคัญที่พึงตราไว้ในที่นี้คือขนาดอันใหญ่โตมหาของการชุมนุมแสดงพลังต่อต้านระบอบถนอม-ประภาสครั้งสุดท้าย Neher, "Stability," p. 1103 ให้ตัวเลขผู้เข้าร่วมชุมนุมไว้ถึง 500,000 คน นับเป็นการชุมนุมแสดงพลังของมหาชนที่หาครั้งไหนเสมอเหมือนมิได้มาแต่ก่อนในประวัติศาสตร์ไทย

⁴⁶ การลงทุนมวลรวมในประเทศซึ่งเติบโตขึ้นเฉลี่ย 14.4% ต่อปีในระหว่าง 2503-2508 และ 13.5% ต่อปีในระหว่าง 2508-2513 ตกเหลือเพียง 5.1% ในช่วงปี 2513-2518 สถานการณ์ดุลการชำระเงินทรุดลงอย่างรวดเร็วนับจากปี 2516 เป็นต้นมา

ปี	ผลการชำระเงินสุทธิ (หน่วยล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)
2516	-50
2517	-90
2518	-618
2519 (โดยประมาณ)	-745

แหล่งข้อมูล : Annex I of "Report and Recommendation of the President of the International Bank for Reconstruction and Development," Sept. 1, 1976.

⁴⁷ การนัดหยุดงานและก่อตั้งสหภาพแทบจะถูกสยุดีสั่งห้ามว่าผิดกฎหมายหมด ทั้งนี้เพื่อขบขัยฝ่ายค้านปีกซ้ายและส่งเสริมการลงทุนต่างชาติ Neher, "Stability," p. 1100 ตั้งข้อสังเกตว่า "มีการนัดหยุดงานกว่า 2,000 ครั้งในปี 2516 โดยเกือบทั้งหมดเกิด ภายหลัง (เน้นโดยผู้เขียน) การถูกขึ้นสู่เดือนตุลาคม 2516 และแจ้งนับการนัดหยุดงานได้ราว 1,500 ครั้งในรอบหกเดือนแรกของปี 2517 เทียบกับระยะ 3 ปีระหว่าง 2512-2515 ซึ่งเกิดการนัดหยุดงานรวมเบ็ดเสร็จเพียง 100 ครั้งเท่านั้น" รัฐบาลสัญญาได้ขึ้นค่าแรงขั้นต่ำจาก 16 บาท เป็น 20 บาท และต่อมา (ตุลาคม 2517) เป็น 25 บาทต่อวัน *Indochina Chronicle*, May-June 1975.

⁴⁸ ส่วนต่างกำไรของธุรกิจไทยที่บริหารไม่ดีบางแห่งยอมพึ่งพาอาศัยค่าแรงแสนถูกที่เผด็จการเป็นผู้ค้าประกันให้โดยตรง

⁴⁹ ในปี 2509 ในบรรดาธุรกิจโรงงาน 30,672 แห่งที่จดทะเบียนกับรัฐบาล มีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้นที่จ้างคนงานเกิน 50 คน Smith et al., *Area Handbook*, p. 360.

⁵⁰ "แปลกดีที่ผู้เรียนจบโรงเรียนอาชีวะหางานลำบาก ในพื้นที่ชนบทมีแค่ร้อยละ 25 เท่านั้นที่หางานได้ และในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลสถานการณ์ก็ไม่ได้ดีไปกว่ากันสักเท่าไร โดยมีผู้หางานได้เพียงร้อยละ 50 เท่านั้น" *Mudannayake, ed., Thailand Yearbook, 1975-76*, p. 110.

⁵¹ ข้อเท็จจริงที่มีนัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือในช่วงปี 2516-2519 สหภาพแรงงานที่อาจกล่าวได้ว่าสู้รบที่สุดได้แก่สหภาพลูกจ้างโรงแรมและหอพักซึ่งอยู่ใต้การนำของเทอดภูมิ ใจดี นักเคลื่อนไหวที่รู้จักกันดี (ถึงปี 2519 มีโรงแรมชั้นหนึ่งอย่างน้อย 50 แห่งในสยาม ซึ่งจ้างพนักงานรวมแล้วกว่า 30,000 คน ดู *Bangkok Post*, May 22, 1975.) ไม่มีใครจะรู้สึกขาดความเอาใจใส่หรือหึงหวั่นความสะอาดค่าแรงต่ำเหล่านี้ที่ได้พบเห็นว่ เอาเข้าจริง

เพื่อนร่วมชาติของคนบางคนอยู่อย่างหุงห่าพุ่มเฟือยเพียงใด นับเป็นเรื่องเปิดหูเปิดตาน่าสนใจยิ่งที่เป้าหมายของการเคลื่อนไหวโจมตีโดยสหภาพแรงงานหาใช่โรงแรมของต่างชาติหรือคนจีนไม่ (ปกติแล้วโรงแรมเหล่านี้มักขึ้นดีรับรองสหภาพแรงงานและพร้อมจะต่อรองตกลงกันอย่างมีเหตุผล) หากเป็นโรงแรมของคนไทย (ทั้งที่เป็นเศรษฐีเก่าและใหม่) ซึ่งขึ้นกรานจะปฏิบัติต่อลูกจ้างพนักงานแบบพ่อปกครองลูก การนัดหยุดงานครั้งรุนแรงที่สุดในปี 2518 ปะทุขึ้นที่โรงแรมดุสิตธานีอันหรูหราใจกลางเมือง เมื่อฝ่ายจัดการชาวไทยจ้างมือปืนกระต๊องแดงมาลอบลอบผู้นัดหยุดงาน คุรายงานใน Bangkok Post, May 30, 1975 ซึ่งอ้างคำพูดของนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่วิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่เขาเรียกว่า “กองทัพส่วนตัว” อย่างรุนแรง

⁵² Chaktip Nitiphon, “Urban Development and Industrial Estates in Thailand,” in Prateep Sondysuvan, ed., *Financial, Trade and Economic Development in Thailand* (Bangkok: Sompong Press, 1975), p. 249, ตั้งข้อสังเกตว่าระหว่างปี 2510 ถึง 2514 จำนวนรถยนต์จดทะเบียนในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้น 15% (ขณะที่พื้นที่ผืนดินเพิ่มขึ้นเพียง 1%) ในปี 2516 เมื่อมีรถจดทะเบียนทั้งสิ้นทั่วประเทศ 320,000 คันนั้น กว่าครึ่งของจำนวนดังกล่าวอยู่ในราชธานีของสยาม

⁵³ ดูตัวอย่างใน Somporn Sangchai, “Thailand: Rising of the Rightist Phoenix” [sic], in *Southeast Asian Affairs 1976* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1976), pp. 361-2.

⁵⁴ “ตำรวจระบุว่านักเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวายราว 300 คนซึ่งคิดระเบิดไม้กระบองปิ่นและสิ่งอื่นเป็นอาวุธ ได้ยกขบวนไปยังโรงเรียนช่างกลปทุมวันหน้าสนามกีฬาแห่งชาติ (เมื่อวานนี้) แล้วเข้าตะลุมบอนกับนักเรียนช่างกลปทุมวันราว 300 คน” (The Nation, June 17, 1975) กรณีเผชิญหน้ากันก่อนหน้าและหลังเหตุการณ์ครั้งนี้มีอาทิเช่น (1) วันที่ 29 ตุลาคม 2517 เด็กเล็กคนหนึ่งถึงแก่ความตายและคน 14 คนได้รับบาดเจ็บ เมื่อมีผู้ขว้างระเบิดขณะเกิดเหตุปะทะกันระหว่างนักเรียนจากโรงเรียนช่างก่อสร้างสวนดุสิต โรงเรียนช่างกลนนทบุรี และโรงเรียนช่างกลบางซื่อ (Bangkok Post, Dec. 9, 1975) (2) วันที่ 26 ธันวาคม นักเรียนคนหนึ่งตายและอีกหลายคนบาดเจ็บในการต่อสู้กันด้วยระเบิดและปืนลูกซอง ระหว่างเด็กนักเรียนจากโรงเรียนช่างกลบางซื่อกับโรงเรียนช่างกลพระนครเหนือ (The Nation, Dec. 27, 1974) (3) นักเรียนสามคนถูกแทงและยิงบาดเจ็บสาหัส หลังจากแก๊งนักเรียนจากโรงเรียนช่างก่อสร้างสวนดุสิตวิวาทกับโรงเรียนอาชีวศิลป์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2517 (Bangkok Post, Dec. 28, 1974) สีกระเบิดขวด ปืนเล็กยาวและระเบิดมือ ระหว่าง

นักเรียนช่างกลบางซ้อณกับนักเรียนช่างกลพระนครเหนือเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2518 ส่งผลให้ช่างภาพหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์คนหนึ่งถึงแก่ความตาย (Bangkok Post, Jan. 23 and 24, 1975) (4) วันที่ 12 มิถุนายน นักเรียนถึงแก่ความตาย 2 คนในการระดมบอนกันด้วยระเบิดขวดและระเบิดพลาสติกหลายครั้งระหว่างเด็กนักเรียนจากโรงเรียนช่างกลพระรามหกช่างกลบางซ้อณ ช่างก่อสร้างอุเทนถวาย ช่างกลถนนพุนรี ช่างกลปทุมวัน และโรงเรียนอาชีวะแห่งอื่น ๆ (The Nation, June 13, 1975) (5) วันที่ 18 มิถุนายน หลังจากนักเรียนอาชีวะศิลป์ทะเลาะกับคนงานก่อสร้างและพนักงานรถเมล์ นักเรียนพวกนี้ก็ข้างระเบิดเพลิงใส่รถเมล์บางคัน ทำให้มีผู้บาดเจ็บสาหัสหลายคน (The Nation, June 19, 1975) ในบรรดาโรงเรียนเหล่านี้ มีแต่ช่างกลพระรามหกเท่านั้นที่ค่อนข้างขึ้นชื่อว่าสนใจ (เอียงซ้าย) ทางการเมือง

⁵⁵ Bangkok Post, June 1, 1975. การเน้นเป็นของผู้เขียน

⁵⁶ จากการสนทนาส่วนตัว โปรดดูเปรียบเทียบเชิงอรรถที่ 50 ข้างบนนี้ เพื่อดูอัตราการว่างงานในหมู่นักเรียนที่จบจากอาชีวศึกษา

⁵⁷ ผู้คนที่รู้จักกันดีของกระทิงแดงสองกลุ่ม เกี่ยวโยงโดยตรงกับ กอ.รมน. คนหนึ่งคือ ประพันธ์ วงศ์คำ ดูระบุว่า เป็น "ลูกจ้างวัย 27 ปีของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน" อีกคนคือ สืบสาย หัสตินทร์ ลูกชายของพันเอก (พิเศษ) สุดสาย หัสตินทร์ ก่อนหน้านี้เคยรับผิดชอบแผนกชาวเขาของ กอ.รมน. Bangkok Post, June 25, 1975, และดู Norman Peagam, "Rumblings from the Right," Far Eastern Economic Review, July 25, 1975. เป็นที่รู้กันว่ากลุ่มกระทิงแดงอื่น ๆ อีกอยู่ภายใต้การควบคุมของพลเอกวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ อดีตหัวหน้ากองทหารไทยรับจ้างจากซี.ไอ.เอ.ในลาว, และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ น้องเขยของอดีตพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เขาเป็นคนสำคัญในพรรคชาติไทยและเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (มี.ค. 2518 - เม.ย. 2519). ควรจะระบุไว้ด้วยว่า กอ.รมน. ได้แทรกซึมเข้าไปอย่างมากในกระทรวงศึกษาธิการในส่วนที่รับผิดชอบโรงเรียนอาชีวศึกษา และเป็นผู้สนับสนุนทางการเงินอย่างลับ ๆ รวมทั้งเป็นผู้บงการด้วย แก่ สนอท. (ศูนย์กลางนักเรียนอาชีวศึกษาแห่งประเทศไทย) อันเป็นกลุ่มฝ่ายขวาเล็ก ๆ ที่ก้าวร้าวและเป็นปฏิปักษ์กับองค์กรที่ใหญ่กว่าคือ สนท. (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย) ซึ่งเป็นกองหน้าของกิจกรรมในขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในระยะที่เปิดเสรี

⁵⁸ ในขณะที่ส่วนใหญ่ของกระทิงแดงน่าจะมาจากครอบครัวกรรมพันธุ์น้อย (ชนชั้นกรรมกรไทยยากที่จะส่งให้ลูกเรียนสูงถึงมัธยมตอนปลายหรืออาชีวศึกษา) แต่เป็นไปได้ที่มี

กระทรวงบางคนมาจากคนชั้นล่าง ด้วยการรับมาจากประชากรที่มาจากคนอพยพที่ว่างมา
ดังได้พูดถึงไว้แล้วในหน้า 102-103 ข้างบนนี้

⁵⁹ นายกรัฐมนตรีนายธานินทร์ กรัยวิเชียร กล่าวในคำแถลงทางวิทยุในวันที่ 17
ตุลาคม 2519 ว่า “อีกกลุ่มที่พบปัญหาความยากจนคือกรรมกรตามฤดูกาล แรงงาน พวกที่เพิ่ง
สำเร็จการศึกษา และคนที่ว่างงานอื่น ๆ ขณะนี้คนว่างงานมีสูงถึงกว่า 1 ล้านคน” FBIS
(Foreign Broadcast Information Service) Daily Report, October 18, 1976.
การย่ำตัวเอนเป็นของผู้เขียน

⁶⁰ ความรุนแรงเหล่านั้นมีบทบาทสำคัญในการข่มขู่ฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายซ้ายใน
ระหว่างการหาเสียงเลือกตั้งปี 2519. ในการขับไล่นักศึกษากิจกรรมซึ่งพยายามจัดตั้งขบวนการ
และสหพันธ์ชาวนาเข้าขึ้นมาในหมู่บ้านต่าง ๆ. ในการเรียกร้องให้สามรัฐมนตรีฝ่ายก้าวหน้าใน
รัฐบาลเสนีย์ ปราโมชลาออก (สุรินทร์ มาศดิตถ์ ชวน หลีกภัย และดำรง ลัทธพิพัฒน์)
ก่อนหน้าการรัฐประหาร 6 ตุลา 2519: และในความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคมเอง โปรดดู สาริก
เกริกชัย “อย่าทำให้ลูกเสือชาวบ้านเสื่อมเสีย” ใน ประชาชาติรายสัปดาห์ 23 (6 เมษายน 2519)
หน้า 14-15

⁶¹ ข้อมูลส่วนมากเกี่ยวกับลูกเสือชาวบ้านที่ใช้ในข้อความต่อไปนี้ นำมาจากบทความที่
ละเอียดและดีมากของ Natee Pisalchai, “Village Scouts” ใน Thai Information Resource
(Australia) No.1 (May 1977), หน้า 34-37

⁶² Thak, “The Sarit Regime,” หน้า 414-425 ให้ข้อมูลความรู้ในสามเทคนิคดัง
กล่าว ประการแรก การเพิ่มจำนวนของพิธีแต่งงานภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์อย่างมากทั้งแบบ
สัมบูรณ์และแบบสัมพัทธ์ของคู่บ่าวสาวที่เป็นกระดุมผี เมื่อเทียบกับคู่ที่เป็นเชื้อพระวงศ์
ขุนนางหรือทหาร ประการที่สอง ด้วยการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทำให้เพิ่มจำนวน
ของเงินโดยเสด็จพระราชกุศลขึ้นอย่างมาก จากกลุ่มชนกระดุมผีใหม่ (และหลังปี 2509
เป็นการบริจาคเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วย) อย่างไรก็ตามการบริจาคมนี้ยังได้รับแม้กระทั่งจาก
คนขับรถแท็กซี่ผู้ยากจน ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ของการสร้างภาพลักษณ์ “ปอปอปุติสต์” ประการ
ที่สาม ทรงมีความสัมพันธ์ที่คิดต่ออย่างเป็นทางการส่วนพระองค์มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดกับกลุ่มคน
นอกราชการ

Frequency of the King's Contacts with Non-Official Groups

Year	Private Sector Function	Citizen/Group Audience	Meeting with Students	Meeting with Subjects
1956	17	1	-	-
1961	35	45	3	-
1966	71	116	9	5
1971	121	191	10	31

ตารางนี้ตัดแปลงมาจาก "The Sarit Regime," หน้า 422 ทักษ์กล่าวไว้อย่างถูกต้องว่า กิจกรรมทั้งหมดนี้ "แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าพระมหากษัตริย์ทรงสร้างความเกี่ยวเนื่องกับส่วนของชนชั้นกลางที่กำลังเติบโตขึ้นมา"

⁶³ Natee ให้ข้อสังเกตว่าจากจำนวนผู้สมัครเป็นลูกเสือชาวบ้านสาขาในนครปฐมในเดือนกันยายน 2519 จำนวน 496 คน ร้อยละ 70 มีอายุระหว่าง 35-42 มีเพียงร้อยละ 2-5 เท่านั้นที่เป็นคนหนุ่มสาว และที่เหลือนอกนั้นเป็นคนในวัย 60 และ 70 เขากล่าวอีกว่า "ส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการเป็นคนค่อนข้างมีฐานะดี" ดู "Village Scouts," หน้า 34-35 นี้ ข้อมเป็นความจริงแน่ ๆ เพราะผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องซื้อเครื่องหมวกคลุมและการถ่ายภาพหมู่สีที่แพงมาก จะต้องบริจาค 40-50 บาทต่อวันสำหรับค่าอาหาร บริจาคเงินเพื่อการศึกษากุศลและจ่ายค่าเครื่องแต่งตัวอันวิจิตรที่ใช้ในการประกวดการเดินรำและประกวดนางงามต่าง ๆ (อ้างแล้ว หน้า 34-35.)

⁶⁴ แม้ว่าผู้ว่าราชการจังหวัดโดยธรรมเนียมแล้วต้องเป็นประธานของกลุ่มลูกเสือชาวบ้านในจังหวัดนั้น ๆ ทว่าด้านการเงินจะถูกผลักให้เป็นภาระของคนมีฐานะที่อยากมีชื่อเสียงและเกียรติยศในจังหวัดเป็นผู้รับไป (อ้างแล้ว หน้า 34-35)

⁶⁵ ดูการบรรยายที่ดีใน อ้างแล้ว, หน้า 34 และ 37. กลุ่มของ Natee ถูกนำไปชมค่ายฝึกของทหารพลร่มนเรศวรที่หัวหิน ซึ่งใกล้พระราชวังไกลกังวล (พวกทหารพลร่มเหล่านี้ปฏิบัติกรอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มลูกเสือชาวบ้านในการใช้ความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519) แนวคิดในวิธีการฝึกอบรมจะเห็นได้จากเพลงที่พวกลูกเสือชาวบ้านต้องหัดร้องให้ได้ เช่น "ตื่นเถิดชาวไทย" "สดุดีพระบรมราชชนนี" "สดุดีมหาราชา" "พระองค์ทรงเป็นพ่อหลวงและแม่หลวงของพวกเรา" "การตรงต่อเวลา" และ "งานใด ๆ" แนวของบทละครที่แสดงกันมีฉากของพวกคอมมิวนิสต์ถูกทรมานอยู่ในนรก

⁶⁶ ในเดือนมิถุนายน 2518 มีการสไตรค์ที่น่าสนใจมากของ “พนักงานรักษาความปลอดภัย” จำนวน 2,000 คน ในฐานะที่พหุรัฐต่าง ๆ พวกเขาไม่แค่เรียกร้องให้รัฐบาลประกันอาชีพการงานในอนาคตของพวกเขา หากยังกล่าวหากองบัญชาการทหารสูงสุด ว่าขี้โกงเงินกว่า 8 พันล้านบาทที่สทรูฐ่าจ่ายให้เป็นเงินชดเชยการออกจากงาน พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้บัญชาการ บก.สูงสุด รีบออกมาปฏิเสธข้อกล่าวหาดังกล่าวทันที The Nation, June 19 and 21, 1975. ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ออกมาสนับสนุนข้อเรียกร้องของพวกเขาอย่างแข็งขัน และประหลาดที่สร้างความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับพนักงานบางคนขึ้นมา

⁶⁷ อาจจินตนาการถึงประสบการณ์ที่ช็อกของคนเหล่านั้นในเหตุการณ์เช่นที่เกิดขึ้นในวันที่ 22 มกราคม 2518 เมื่อจวนผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช (นายคล้าย จิตพิทักษ์) ถูกเผาราบด้วยฝูงชนที่โกรธแค้นราว 3 พันคน ผู้ว่าราชการถูกสงสัยว่าคอร์รัปชันและไร้ประสิทธิภาพในการจัดการเรื่องการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ต้องแอบหนีลับ ๆ กลับเข้ากรุงเทพฯ Bangkok Post, January 23 and 24, 1975.

⁶⁸ ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนี้ แม้ว่าข้อมูลที่รวมอยู่ในงานอันประณีตของ Flood เรื่อง “Thai Left Wing” แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องในฝ่ายซ้ายไทยอยู่ก็ตาม แต่พวกนั้นถูกกดขี่และไม่มีความสำคัญอะไรมากนักกระทั่งเร็ว ๆ นี้

⁶⁹ ข้อนี้ใช้ได้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ดำเนินการต่อสู้ในเขตป่าเขา เช่นเดียวกับฝ่ายซ้ายกลุ่มที่พยายามเข้าร่วมการเมืองแบบรัฐสภา เป็นความจริงที่ว่าในทศวรรษ 2470 สถาบันกษัตริย์คดอยู่ในภาวะลำบากยิ่ง กระทั่งรัชกาลที่ 7 ต้องทรงลี้ภัยการเมืองด้วยตนเองในอังกฤษ แต่ก็ไม่มีความต้องการที่แท้จริงในการยกเลิกสถาบันกษัตริย์ เพียงแค่ทำให้เข้ามาอยู่ในกรอบมาตรฐานที่รับได้ของระบอบรัฐธรรมนูญในทางสากล

⁷⁰ กระทรวงกลาโหมในแบบสมัยใหม่เพิ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2437

⁷¹ ข้อเท็จจริง ของการพึ่งพานี้เป็นเรื่องธรรมดาในประวัติศาสตร์นิพนธ์สยามสมัยใหม่ว่าไปแล้วนักประวัติศาสตร์กลับตีความ ว่าเป็นสิ่งดีเสียอีก ว่าเป็นเครื่องหมายของ “ความทันสมัย” และ “ความก้าวหน้า” ของผู้ปกครอง งานที่ให้ภาพชัดเจนว่าอีสานตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5, 6 และ 7 อย่างไร ได้แก่ Keyes, Isan, chapter III (The Consolidation of Thai [sic] Control). ผู้เขียนย้ำถึงความสำคัญของสันติภาพจากภายนอก, การขยายทางรถไฟ, ระบบถนน, โทรศัพท์, และโทรเลข รวมทั้งระบบการศึกษา “สมัยใหม่” ภายใต้การควบคุมของรัฐ

⁷² ผลของลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรปที่มีต่อสถาบันกษัตริย์ไทยอีกสองอย่างที่สำคัญคือ ประการแรกเปลี่ยนระบบการสืบทอดราชบัลลังก์ จากระบบเดิมที่อาศัยความสามารถทาง การเมืองและอาวุโส มาเป็นระบบการสืบสันตติวงศ์กึ่งอาศัยพระราชโอรสองค์โตเป็นหลัก (quasi-primogeniture) เห็นได้ว่าถ้าเป็นระบบก่อนจักรวรรดินิยม รัชกาลที่ 6 และ 7 จะมี โอกาสน้อยมากในการได้รับราชสมบัติเนื่องจากขาดกำลังทางการเมืองและทหารของพระองค์เอง ประการที่สอง ยุติความเป็นไปได้ที่จะมีราชวงศ์ใหม่เกิดขึ้นมาอีก การตระหนักถึงความจริง ข้อนี้น่าจะเกิดขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 บุคลิกผู้นำที่สามารถและเด็ดขาดรุนแรงเช่น พิบูลสงครามและสฤษดิ์ ในหลาย ๆ กรณีคล้ายคลึงกับแบบของรัชกาลที่ 1 ไม่อาจจะสถาปนา ราชวงศ์ใหม่ได้ ในนโยบายขยายอำนาจและเรียกร้องดินแดนคืนของพิบูลในต้นพุทธศตวรรษ 2480 จะมองเห็นอย่างชัดเจนถึงลักษณะเด่นที่เป็นแบบราชวงศ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กระทำเหมือนอย่างที่ยกษัตริย์ไทยแต่ก่อนเคยกระทำมา นั่นคือการสร้างอาณาจักรสยาม ที่เคยเป็นมา (ส่วนหนึ่งของพม่า กัมพูชา ลาว และมลายู) ดังที่พระเจ้าตากสินและรัชกาลที่ 1 เคยปฏิบัติมาก่อนแล้ว

⁷³ ดู Wilson, *Politics in Thailand*, p. 18.

⁷⁴ จอมพล ป. พิบูลสงครามอาจสังเกตเห็นความใกล้เคียงกันอย่างน่าทึ่ง ในความสัมพันธ์ระหว่างโชกุนกับพระจักรพรรดิในญี่ปุ่นสมัยโตกุกาวา.

⁷⁵ ในการสงครามแย่งชิงอำนาจกันระหว่างลาวกับสยามโบราณ รางวัลที่สำคัญอันหนึ่ง ในของมีค่าทั้งหลายได้แก่วัตถุมงคลและศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการะของคนทั้งหลาย (เช่น พระพุทธรูป) สิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้นักประวัติศาสตร์ตะวันตกที่ศึกษาเรื่องไทยเรียกว่า palladia หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายหลังปี 2475 พบว่ามีความสนใจมากขึ้นในการควบคุมกษัตริย์ที่เป็นเสมือน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แนวโน้มดังกล่าวอาจเกิดจากสภาพการณ์ในประเทศของครอบครัวพระมหากษัตริย์ เองในปลายพุทธศตวรรษ 2470 และในคอนต้นพุทธศตวรรษ 2480 รัชกาลที่ 8 ยังทรงพระเยาว์ และทรงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนต่างประเทศ (ผลก็คือในประเทศเกือบจะไม่มีการดำรง อยู่ในทางกายภาพของสถาบันกษัตริย์เลย) ไม่นานนักภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ พระองค์ เสด็จพระราชดำเนินกลับทว่าก็สวรรคตในเวลาไม่นานหลังจากนั้น เมื่อต้องกระสุนปืน เรื่องราว ทั้งหมดยังคงเป็นความลึกลับ พระราชอนุชาทรงขึ้นครองราชย์สืบต่อไปเป็นพระมหากษัตริย์ องค์ปัจจุบัน เมื่อครองราชย์ยังทรงไม่บรรลุนิติภาวะ ดังนั้นจึงไม่อาจมีบทบาททางการเมืองที่ เป็นอิสระได้

กระบวนการทำให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (palladium-ization) บรรลุระดับไคลแมกซ์ในปี

2514 เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ปรากฏในจอโทรทัศน์ภายหลังจากการยึดอำนาจจากรัฐบาลของตนเอง และทำพิธีเปิดหนังสือพระบรมราชโองการต่อหน้าผู้ดู เป็นหนังสือพระบรมราชโองการที่แสดงว่าเขาได้รับความเห็นชอบจากเทวาลัทธิศักดิ์สิทธิ์ (palladium) โดยอุกวางมาในดาตทองคำ

⁷⁶ จอมพลได้พยายามสร้างความชอบธรรมให้แก่ตัวเขาเองโดยอาศัยพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่คับขัน ตัวอย่างเช่นในปี 2499 ในขณะที่รัฐบาลของเขาใกล้จะถึงอวสาน พิบูลสงครามใช้งบประมาณรัฐบาลเพื่อช่วยบูรณะวัดต่าง ๆ ถึง 1,239 แห่ง (ในปี 2498 มีเพียง 413 วัดเท่านั้น และในปี 2497 ยี่งน้อยใหญ่คือมีวัดเพียง 164 แห่งเท่านั้นที่ได้งบประมาณจากรัฐบาล) ดู Thak, "The Sarit Regime," P. 128. จอมพล ป. พิบูลสงครามยังใช้เงินจำนวนมากในการจัดงานฉลองถึงพุทธกาล 2500 และพยายามกีดกันไม่ให้ทางสถาบันกษัตริย์เข้ามาแบ่งรับส่วนในเกียรติภูมิของงานนี้ด้วย ผลก็คือทางวังครอบงำด้วยการแยกตัวเองออกไปจากพิธีของงานนี้อย่างเด่นชัด, อ้างแล้ว, หน้า 129-30.

⁷⁷ คุรยลละเอียดยของ "การฟื้นฟูประชาธิปไตย" โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งนำไปสู่จุดสุดยอดในการเลือกตั้งสปรกปี 2500 ใน Wilson, Politics in Thailand, pp. 29-31. เรื่องที่แปลกประหลาดอย่างยิ่งเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ก็อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพ ทั้งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการเดินขบวนใหญ่ในกรณี 14 ตุลาคม 2516 และของนักศึกษาที่เคลื่อนไหวการเมืองหลังจากนั้น ถูกสร้างขึ้นโดยเผด็จการที่มิอาจอายวาทที่สุดของสยาม.

⁷⁸ คุการวิเคราะห์การที่สฤษดิ์ใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์ของเก่าได้ใน Thak, "The Sarit Regime," pp. 397-402. ในปลายปี 2502 และต้นปี 2503 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีนาถ เสด็จออกนอกประเทศเป็นครั้งแรก เพื่อไปเยือนไช่ง่อน จากอาร์ตา และย่างกุ้ง ระหว่างมิถุนายน 2503 และมกราคม 2504 ทรงเยือนสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เฮอร์มนีเดวันตก ปอร์ตุเกส สเปน สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน อิตาลี เบลเยียม ฝรั่งเศส ลักเซมเบิร์ก และเนเธอร์แลนด์ (สังเกตว่าครั้งหนึ่งของประเทศเหล่านี้ยังมีระบกกษัตริย์อย่างหนึ่งอย่างใดอยู่) ก่อนการอสัญกรรมของสฤษดิ์ในปี 2506 ทรงเยือนประเทศต่าง ๆ อีกคือ มาเลเซีย ปากีสถาน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น และฟิลิปปินส์ "การรับรอง" สถาบันกษัตริย์ไทยจากทางสากลตามมาด้วยการเยี่ยมของกษัตริย์จากมาเลเซียและสหราชอาณาจักร

⁷⁹ คุรยลละเอียดยใน อ้างแล้ว, หน้า 410-25. Thak ยังระบุถึงการมีส่วนร่วมโดยตรงและในการจัดตั้งของฝ่ายราชวงศ์ในการรณรงค์การโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์และด้านการก่อการร้ายต่าง ๆ

⁸⁰ ความตั้งใจของสฤษดิ์ในการรับผิดชอบแต่ผู้เดียว (โดยส่วนตัว) ในการประหารชีวิตและในการใช้ความรุนแรงของรัฐบาล สอดคล้องกันอย่างดีกับสไตล์ของกษัตริย์ไทยสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 25

⁸¹ ดูข้อความเต็มและกฎระเบียบใหม่ของฉบับปี 2505 ใน พระราชบัญญัติว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2506) ในระบบปกครองคณะสงฆ์ปี 2484 แบ่งเป็นสามส่วน โดยที่อำนาจปกครองแบ่งกันระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ระบบปี 2505 สร้างระบบอำนาจเดียวที่เป็นทั้งตุลาการ อาจารย์โยเนโอ อิซึอิ กล่าวไว้ถูกต้องว่า ระเบียบใหม่ “ทำลายความคิดของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหัวใจของกฎอันเก่าลงไปอย่างสิ้นเชิง” (ดูงานของเขา “Church and State in Thailand,” *Asian Survey*, 8:10 (October 1968), p. 869) เข้าใจว่าเป็นครั้งแรกด้วยกรรมัง ที่ยอมให้มีการจับพระภิกษุโดยอำนาจฝ่ายรัฐ (ตำรวจ) โดยไม่ต้องปรึกษากับฝ่ายคณะสงฆ์ก่อน

⁸² ในกรณีนี้ดู Somporn, “Rightist Phoenix”, p. 384. และ S. J. Tambiah, *World Conqueror and World Renouncer* (Cambridge: Cambridge University Press, 1976), pp. 257-60. แม้พระพินธุธรรมกับพระศาสนโสภณ จะได้รับการพิพากษาว่าบริสุทธิ์จากศาลแล้วก็ตาม แต่ฝ่ายนำของคณะสงฆ์ที่ยังขลาด ฉ้อฉล หรือริษยา ก็ไม่ยอมคืนตำแหน่งสมณศักดิ์ให้แก่พระทั้งสอง หลังเหตุการณ์ตุลาคม 2516 มีการเคลื่อนไหวอย่างเจียบ ๆ เพื่อเรียกร้องการคืนสมณศักดิ์ แต่ก็พับไป ต่อมาในวันที่ 12 มกราคม 2518 บรรดาพุทธสงฆ์ทำการอดอาหารประท้วงที่วัดมหาธาตุในกรุงเทพฯ ซึ่งไม่เคยมีเหตุการณ์อย่างนี้มาก่อนในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ จนกว่าสมเด็จพระสังฆราชจะยอมพิจารณาเรื่องนี้เสียใหม่ (*The Nation*, Jan. 13, 1975). การสไตรค์สร้างความอือฮา และในวันที่ 17 มกราคม พระสังฆราชทรงยอมตามข้อเรียกร้องสัญญาว่าจะคืนสมณศักดิ์ให้ภายในหนึ่งเดือน (*Bangkok Post*, January 18, 1975). ในที่สุดในวันที่ 30 มกราคม คณะกรรมการสงฆ์พิเศษทำการชำระเรื่องทำให้พระทั้งสองบริสุทธิ์ (*Bangkok Post*, February 23, 1976).

พระสังฆราชที่ร่วมกับสฤษดิ์ในการสร้างเรื่องแต่แรก คือสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสิ้นพระชนม์อย่างน่าเศร้าสลดในอุบัติเหตุรถยนต์ในวันที่ 18 ธันวาคม 2514 คนไทยหลายคนเชื่อว่าอุบัติเหตุนี้เป็นการชดใช้กรรมเก่าที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม

⁸³ ดู Charles F. Keyes, “Buddhism and National Integration in Thailand,” *Journal of Asian Studies*, 30: 3 (May 1971), pp. 551-67, โดยเฉพาะ pp. 559-65; และดู Ishii, “Church and State,” pp. 864-71.

⁸⁴ เมื่อสฤทธิผู้สนับสนุนพุทธศาสนาถึงแก่กรรม เรื่องถึงแดงออกมาว่าเขา กอบโกยเงินจากการคอร์ปชั่นไว้ 140 ล้านเหรียญสหรัฐฯ และมีอนุกรรยากว่า 80 คน ดู Thak, "The Sarit Regime," pp. 427-30 ซึ่งอ้างแหล่งข้อมูลจากในประเทศของเรื่องนี้มากมาย

⁸⁵ ความเข้าใจนี้เห็นได้จากการบรรยายอย่างไม่เข้าใจในบทว่าด้วย "Education and Society" ใน Smith et al., Area Handbook, pp. 175-77.

⁸⁶ คุบทความของชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง "Protests divide the monkhood" Bangkok Post, February 23, 1975. ดู Kaufman, Bangkokiad, หน้า 224-6 ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงเปรียบเทียบในด้านสภาพของชุมชนท้องถิ่น ดูเหมือนว่าคำวิจารณ์แดกดัน พฤติกรรมเลวร้ายของพระผู้ใหญ่ จะเป็นที่ได้ยินทั่วไปในหมู่ประชาชนประมาณกลางปี 2514 ดูได้จากตัวอย่างเช่น พระมหาเสถียรพงษ์ ปุณณวัฒน์ "พระสงฆ์ไทยในรอบ 25 ปี" ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 9:6 (ธันวาคม 2514), หน้า 28. สำหรับข้อความดังกล่าวนี้ ผมเป็นหนี้ คอบทความที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ "The Buddhist Monkhood in Thai Politics" โดย สมบูรณ์ สุขสำราญ ในระหว่างช่วงของการประท้วงและเดินขบวนที่นำไปสู่การล้มถอนและประกาศนั้น พระสงฆ์เข้าร่วมมากขึ้น ๆ ในฐานะผู้สังเกตการณ์ที่มีความเห็นอกเห็นใจนักศึกษา

⁸⁷ เมื่อ 19 พฤศจิกายน 2517 พระจำนวน 100 รูปผนึกแขนกันร่วมเป็นแนวหน้า ในการเดินขบวนครั้งใหญ่ร่วมกับชาวไร่ชาวนา ซึ่งเข้ามาในกรุงเทพฯ 11 วันก่อนหน้านั้น ทั้งนี้เพื่อ เรียกร้องให้มีการปฏิรูปที่ดิน ดู สมบูรณ์ สุขสำราญ "The Buddhist Monkhood" หน้า 6 คงจะคาดเดาได้ว่า การเคลื่อนไหวครั้งนี้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่หนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาและ "ฝ่ายเป็นกลาง" ทั้งหลายที่เฝ้ายืนยั่นอย่างหน้าคาเฉยว่าคณะสงฆ์อยู่เหนือการเมืองมาตลอด และควรเป็นไปเช่นนั้น ในวันที่ 9 ธันวาคม พระมหาจัต คงสุข พระ "หัวรุนแรง" ได้ประกาศ จัดตั้งสหพันธ์ชาวพุทธไทย เพื่อสนับสนุนการทำให้คณะสงฆ์เป็นประชาธิปไตย และจัดการ ศึกษาพุทธศาสนาให้เป็นไปเพื่อบริการสังคม ประชาธิปไตย 9 ธันวาคม 2517 ดู Bangkok Post, December 10-12, 1974. การประท้วงอดอาหารที่กล่าวถึงในเชิงอรธ 82 ข้างต้นซึ่งเกิดขึ้น เมื่อเดือนมกราคม 2518 นั้น ก็จัดโดยกลุ่มที่เรียกว่า "ยุวสงฆ์" ซึ่งเรียนรู้อารการจัดตั้งทางการเมืองอย่างดีจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2517

⁸⁸ ดูตัวอย่างเช่น คำกล่าวของพระมหาจัต คงสุขในการสัมมนา "ประเทศไทยเป็น เมืองพุทธอย่างแท้จริงหรือ" พิมพ์ใน ผ่าตัดพุทธศาสนา (กทม. ภาพสุวรรณการพิมพ์ 2517) หน้า 48-9. อ้างใน สมบูรณ์ สุขสำราญ "The Buddhist Monkhood" หน้า 22.

⁸⁹ ข้อมูลที่ดีที่สุดเกี่ยวกับบทบาทและความคิดทางการเมืองของกิตติวุฒิชัย คืองานของ Charles F. Keyes "Political Crisis and Militant Buddhism in Contemporary Thailand," ใน Bordwell Smith, ed., *Religion and Legitimation of Power in Thailand, Burma, and Laos*, (Chambersburg, Pa.: Wilson, 1977) บทความนี้มีข้อวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับคำกล่าวสดับของกิตติวุฒิชัยปี 2519 ที่ว่า "ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป" อาจารย์คายส์อ้างถึงคำกล่าวนี้ว่า "[การฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่ถือว่าเป็นการฆ่าคน] เพราะไม่มีใครก็ตามที่ทำลายชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ มันไม่ใช่คนสมบูรณ์ ก็ต้องคังใจเราไม่ได้ฆ่าคนแต่ฆ่ามารซึ่งเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน...เหมือนเราฆ่าปลา แกงโสภารตพระ ใบบ่ามันก็มีหมอกที่ฆ่าปลา แต่เราโสภารตพระได้บุญมากกว่า" ข้อความนี้มาจากของกิตติวุฒิชัยเอง คือ ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป (กรุงเทพฯ มูลนิธิอิทธิธรรม วัฒนธรรม 2519) แม้ว่าหนังสือพิมพ์ฝ่ายเสรีนิยม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และกลุ่มอื่น ๆ ที่ถูกกล่าวหาว่าแอนตี้พุทธตามคำกล่าวนี้จะประท้วงอย่างรุนแรงตลอดทั้งการที่กิตติวุฒิชัยเป็นสมาชิกในองค์กรลับ ๆ ฝ่ายขวาจัด คือ นวพล (ดูเชิงอรอดที่ 94) ก็ตาม มหาเถรสมาคมองค์กรชั้นสูงของคณะสงฆ์ ก็ปฏิเสธที่จะจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีแม้แต่คำปราม ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ได้ดำเนินการไล่พระมหาจัด คงสุข และพระรูปอื่น ๆ ออกจากวัดในฐานะที่ "มีกิจกรรมทางการเมืองที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นพระ"

⁹⁰ ไพรตดู ธเนศ "ความเคลื่อนไหว" หน้า 30.

⁹¹ ไพรตดู Naher, "Stability," หน้า 1101.

⁹² ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือผลงานอันหลากหลายของจิตร ภูมิศักดิ์ นักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์ที่ปราดเปรื่อง ผู้เป็นทั้งกวี นักภาษาศาสตร์ นักเขียน และนักวิจารณ์สังคม จิตรถูกสังหารโดยตัวแทนของเผด็จการเมื่ออายุเพียง 36 ปี งานเขียนส่วนใหญ่ของจิตรถูกสั่งเก็บและทำลายหลังจากพิมพ์ออกมาได้ไม่นาน บางส่วนก็ยังเป็นต้นฉบับที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์จนกระทั่งปี 2517 ที่จริงแล้วชื่อของจิตรนั้นต้องห้ามในสมัยถนอม-ประภาส อย่างไรก็ตามระหว่าง 2517-18 หนังสือ โฉมหน้าศักดินาไทย ของจิตรก็ได้รับการตีพิมพ์ถึงสามครั้ง และกลายเป็นคัมภีร์ของคนหนุ่มสาวหัวรุนแรงรุ่นนั้น

⁹³ อาการที่สำแดงออกมาชัดคือ ข้อความที่โกรธชิ่งดังต่อไปนี้ของกรมประชาสัมพันธ์ สมัยรัฐบาลธานินทร์ เมื่อ 6 พฤศจิกายน 2519 ว่า "วัฒนธรรมของเรา รักษามาได้ด้วยบรรพบุรุษและประเพณี กลับถูกละเลย ถูกหาว่าล้าสมัยว่าเป็นโคโนเสาร์เต่าพันปี หรือไม่ก็เป็นสัตว์ที่สูญหายไปแล้ว บางคนถึงกับไม่เคารพบิดามารดา นักเรียนไม่เคารพครูบาอาจารย์ กลับไปรับอุดมการณ์ต่างดาวโดยไม่รู้ว่าเป็นการกระทำที่เป็นภัยต่อวัฒนธรรมของเรา ทั้งยังไม่ฟัง

คำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์นั้นเป็นอย่างดี ความมั่นคงของชาติถูกคุกคามมาตลอด 3 ปี ใครก็ตามที่แสดงความห่วงใยต่อความมั่นคงของชาติก็ถูกเขาเหยียด และหาว่าเป็นซกเดนมของระบบราชการโดยคนที่เรียกตนเองว่ามีหัวก้าวหน้า..." FBIS Daily Report, November 8, 1976.

⁹⁴ น่าสนใจที่ว่าสมาชิกขององค์กรขบวนการ นวพล ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี 2517 (ซึ่งเชื่อกันว่า นายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียรเป็นสมาชิกอยู่ด้วยนั้น) ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยสูงอายุหรือไม่ก็กลางคนแล้ว ส่วนใหญ่อาจารย์เหล่านี้ได้ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศระดับรอง และก็มีประวัติเชลียร์เผด็จการมานาน และก็โกรธแค้นนักที่ถูกวิจารณ์ตรง ๆ ถูกดูหมิ่นดูแคลนจากคนที่อายุอ่อนกว่า (ซึ่งมักจะมีปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยชั้นดี และก็ได้รับอิทธิพลและอุดมคติจากขบวนการต่อต้านสงคราม) ในกรณีสำคัญ ๆ หลายกรณี อาจารย์มหาวิทยาลัยอาวุโสถูกขับไล่เพราะคอร์รัปชั่น เกียจคร้านเหลือหลาย ไร้ประสิทธิภาพ และก็คอยสลายนิตินักศึกษาให้กับรัฐราชการ สำหรับเรื่องเกี่ยวกับนวพล โปรดดู Keyes, "Political Crisis" หน้า 8-12.

⁹⁵ คดีแรกคือนักศึกษากิจกรรมฝ่ายซ้ายชื่อ ประเดิม ดำรงค์เจริญ ถูกกล่าวหาว่าโจมตีกษัตริย์ในบทกวีที่เขียนให้กับนิตยสารนักศึกษาฉบับหนึ่งซึ่งไม่ค่อยจะมีใครรู้จัก ประเดิมโชคิ์ที่ถูกปล่อยตัวพ้นข้อหาเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2518 (ดูรายละเอียดใน The Nation, March 1, 1975) ส่วนคดีที่สองเป็นนักหนังสือพิมพ์ชื่อ เสนีย์ สูงนาท ถูกข้อหาว่าหมิ่นสมเด็จพระราชินีโดยวิพากษ์วิจารณ์พระราชเสาวนีย์ลงในหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวา ดาวสยาม เสนีย์ ถูกตัดสินจำคุก 2 ปีเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2519 (ดู ประชาชาติรายสัปดาห์ เล่ม 15 วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2519 หน้า 36) การลงโทษนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวานี้เป็นการซื้ออย่างชัดเจนว่าการดำเนินการเรื่องหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ มิใช่เป็นการกระทำของฝ่ายอนุรักษ์นิยมต่อฝ่ายซ้ายเท่านั้น แต่มาจากความตื่นกลัวทางด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

⁹⁶ Kaufman, Bangkokiad, หน้า 229-31. งานนี้ตีเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งในบรรยากาศของชุมชนท้องถิ่น

⁹⁷ รัฐบาลถนอม-ประกาศสรีบเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับพมเมปญทันทิ์ และในฤดูร้อนของปี 2513 ก็เกือบจะส่งทหารไทยเข้าไปในกัมพูชาเพื่อสนับสนุนระบอบลอนนอลและการ "รุกเข้าไป (ในกัมพูชา)" ของอเมริกา-เวียดนามใต้ แม้ในต้นพุทธทศวรรษ 2490 เมื่อกษัตริย์เขมร นโรดม สีหนุ เสด็จมากรุงเทพฯในขบวนการ "ราชการกิจกู้ชาติ" และเอกราชกัมพูชา รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ปฏิบัติต่อพระองค์อย่างไม่สมพระเกียรติโดยไม่ค่อย

จะปิดบังนัก โปรดดู Roger M. Smith, *Cambodia's Foreign Policy* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1975) หน้า 48. อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชา ก็ไม่ได้ถูกปล่อยไว้โดยที่ไม่มีการฉวยประโยชน์จากชายแดนด้านนี้ ตัวอย่างเช่น กิตติวุฑฒิน ก็ให้คำอธิบายว่าที่มาของการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของตน ก็เพราะคอมมิวนิสต์ฆ่าพระเจมร ในตอนปลายของสงครามกลางเมืองในกัมพูชา

⁹⁸ ในช่วงนั้น ทางทหารเพียงกลุ่มเดียวที่มีสถานีวิทยุมากกว่าครึ่งทั่วประเทศ และเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์เกือบทั้งหมด ยกเว้นเพียงสถานีเดียว ทั้งนี้จากข้อมูลของ National Anti-Fascism Front of Thailand, "Three Years of Thai Democracy" ใน Thailand Information Resource, No. 1 (May 1977) หน้า 3.

⁹⁹ พลตรีประมาณ มีชื่อเสียงเป็นหุ้นส่วนกับธุรกิจใหญ่ของญี่ปุ่น เป็นคู่เขยกับ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ผู้ฉาวโฉ่ ซึ่งความทารุณโหดร้ายในคอนปลายพุทธทศวรรษ 2480 และต้นพุทธทศวรรษ 2490 มีรายละเอียดตามที่กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้ว

¹⁰⁰ นที่ "Village Scouts" p. 35. อ้างว่าหลายชั่วโมงก่อนการสังหารหมู่ ค่ายฝึก ถูกเสือชาวบ้านที่นครปฐมได้จัดแสดงการฆ่าและแขวนคอ "นักศึกษาชั่ว" และยังมียืนยันว่า มาตรการตัวจริงบางคนมาจากค่ายนี้

¹⁰¹ ลานโพธิ์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ระดับชาติของการต่อต้านเผด็จการ จากลานโพธิ์ นี้เองที่การประท้วงเริ่มขึ้นและก็ล้มถนน-ประกาศเมื่อตุลาคม 2516

¹⁰² ควรสังเกตด้วยว่า *ดาวสยาม* ตั้งขึ้นโดยตัวแทนตามแบบฉบับของเศรษฐกิจใหม่ และก็มีคอลัมน์กิจกรรมลูกเสือชาวบ้านเป็นประจำ ผู้บริจาคราย ๆ และกลุ่มกิจกรรมอาจจะเห็นชื่อ ของคนได้รับการตีพิมพ์ หรือแม้แต่ได้ใกล้ชิดกับราชวงศ์ ตลอดจนได้ร่วมวงกับผู้ลากมากดี ข้าราชการชั้นสูง หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จึงเหมาะสำหรับใช้จุดประกายรวมพลลูกเสือชาวบ้านได้เร็ว และโหด

¹⁰³ บุคคลสำคัญของสถานีวิทยุยานเกราะ คือ พันโทอุทธร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ผู้เป็น พระญาติพระวงศ์ ดู Far Eastern Economic Review February 11, 1977. บทบาทสำคัญ ของเขาในการเสสร้างเรื่อง 5-6 ตุลาคมนี้ เป็นเครื่องชี้ถึงความเกี่ยวพันของ...กับการ ล้มรัฐบาลที่มาโดยวิถีทางรัฐธรรมนูญและรัฐสภา นักสร้างความเกลียดชังอีกคนหนึ่ง คือ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ซึ่งจบจากมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ และเป็นนายกชมรมวิทยุเสรี

¹⁰⁴ ประหลาดแต่ก็เป็นบุคลิกปกติ ที่สัญญาณของความตื่นตระหนกว่าจักรวาลจะ กล่มทลายนี้เกี่ยวพันกับการที่รัฐบาลธานินทร์สั่งแบนการสอนทฤษฎีการเมืองของพรรค

ศึกษาไทยทั้งหมด (รวมทั้งของฝ่ายขวาด้วย) โปรดดู New York Times, October. 21, 1976 และ Far Eastern Economic Review, Nov. 5, 1976

¹⁰⁵ เรื่องนี้เห็นชัดจากการกระจายเสียงวิทยุของขบวนการต่อสู้ในป่า และจากใบปลิวที่แจกทั่วไปในกรุงเทพฯ น่าสนใจที่มีเครื่องชี้ว่ามีกลุ่มฝ่ายขวาเองที่ไม่พอใจและก่อกวนวิचारณ์ด้วยเช่นกัน แม้จะไม่ใช้ในเรื่องสถาบันแต่ก็เป็นเรื่องของตัวบุคคล

¹⁰⁶ ในการวิเคราะห์ที่เสนอในบทความนี้ ผมได้ตั้งใจเน้นปัจจัยใหม่ ในวงโคจรของการเมืองไทย แน่นนอนผมไม่ได้หมายความว่า จะเสนอว่าชั้นชนกระฎุมพีใหม่ เป็นมากไปกว่าปัจจัยระดับรองในโครงสร้างอำนาจในกรุงเทพฯ พวกนี้ดูจะเป็นปัจจัยรองที่ไม่น่าเชื่อถือได้จากทัศนคติของกลุ่มชนชั้นปกครองด้วยซ้ำไป ภายหลังกองรัฐประหาร 6 ตุลาคม เห็นได้ชัดว่าคณะทหารพยายามกลับคืนสู่รูปแบบเก่าของการปราบปราม “เชิงบริหาร” ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กระทั่งแดงดำไม่ถูกทำให้เจียบลงก็ถูกส่งไปรบในเขตเหนือ อีสาน และปักษ์ใต้ (ซึ่งมีรายงานว่าบาดเจ็บสาหัส) นวพลก็ได้รับการสนับสนุนให้เจียบหายต่อไป ส่วนพันโทอุทรา ถูกย้ายออกจากการควบคุมรายการสถานีวิทยุยานเกราะ บรรดากษัตริย์ระดับสูง -ที่มีความเป็น “กลาง ๆ” ทั้งหมดคอยากจะบริหารรัฐบาลในแบบของสฤษดิ์-ถนอม-ประภาสเสียมากกว่า แต่ก็น่าสงสัยว่า คงจะเป็นไปไม่ได้แล้ว กระฎุมพีใหม่ได้ออกมาอยู่ทั่ว ทั้งเจ้าที่ดินต่างจังหวัดใหม่ ๆ ก็ออกมาแล้วเช่นกัน พันธมิตรเก่าที่ว่าจะโยนทิ้งก็ไม่ได้ จะทำไม่รู้ไม่ชี้ก็ไม่ได้ และปัญหาของชนชั้นใหม่นี้ก็อาจจะแก้ไม่ได้โดยบรรดาท่านนายพล การบูมก็คงจะไม่กลับมาอย่างทรงพลังแบบเก่า อุดมการณ์ที่ปราศจากรอยแยกที่มีมาในอดีตก็คงจะเอากลับคืนมาไม่ได้ คนว่างงานเพิ่ม ระบบราชการโตจนติดตัน มหาวิทยาลัยขัดกันในตัวเองอย่างแก้ไม่ตก กลุ่มฝ่ายขวาได้มีประสบการณ์การเข้าร่วมและก็จะถูกขับออกไป ยักษ์ใหญ่ได้ถูกปล่อยออกมาจากขวดเสียแล้ว และก็จะเป็นการยากยิ่งที่คณะทหารหรือใครก็ตามที่สืบทอดอำนาจ จะจับมันกลับใส่เข้าไปในขวดได้อีกครั้งตลอดไป

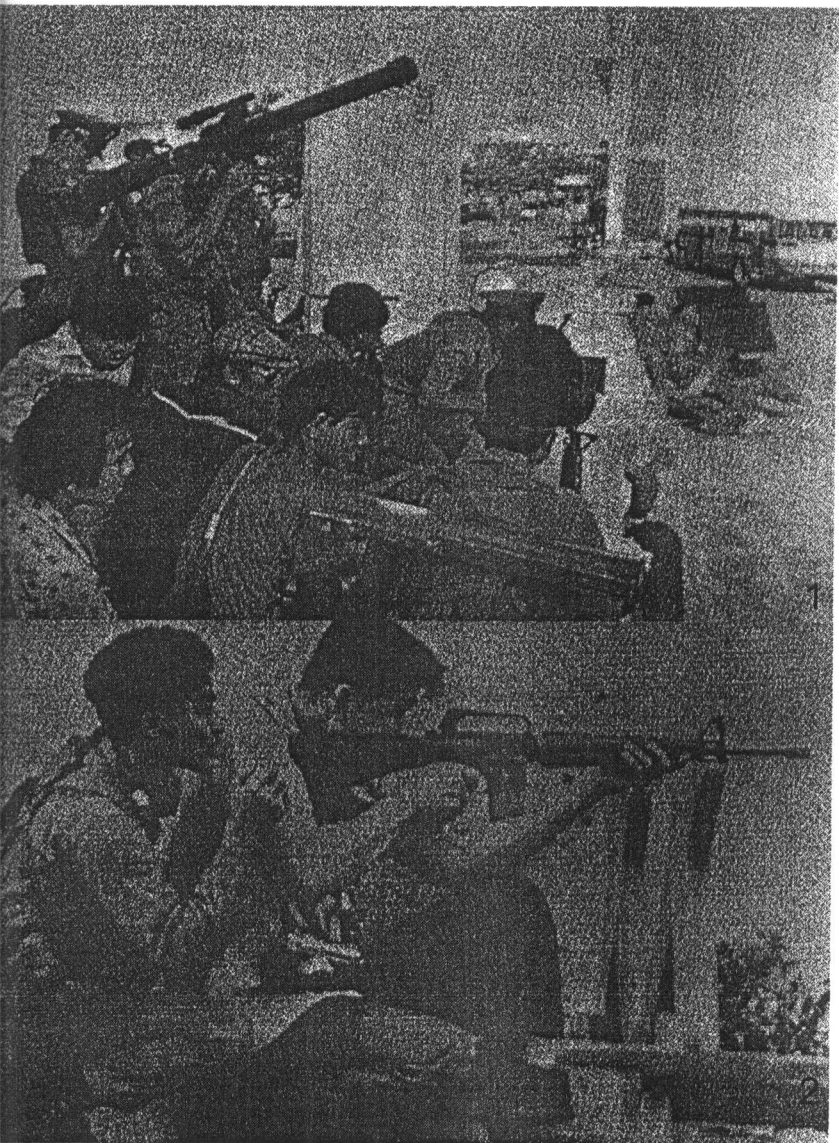

ภาพปกหนังสือ "เราคือผู้บริสุทธิ์ : เสียงจากอดีตจำเลยคดี 6 ตุลา" เป็นการรวบรวมจดหมายของผู้ถูกจับที่มีไปถึงญาติขณะที่ยังอยู่ในคุก ตลอดทั้งบทสัมภาษณ์ 19 จำเลยคดี 6 ตุลา ที่ต้องขึ้นศาลทหารในข้อหา ดูหมิ่นองค์รัชทายาท ข้อหากบฏ ค่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานฆ่าและพยายามฆ่าเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติการตามหน้าที่ บุกรุกและมีอาวุธไว้ในครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

- ชนวนสำคัญของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เริ่มเมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร บวรพาเป็นสามเณร เดินทางเข้าประเทศไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2519 เข้าพิธีอุปสมบทที่วัดบวรฯ ทันทิ (ภาพ/คำบรรยาย: สารคดีฉบับพิเศษ)

ภาพที่ 1, 2 และ 3 ภาพเหตุการณ์เข้าตู่วันที่ 6 ตุลาคม 2519 เจ้าหน้าที่พร้อมอาวุธครบมือ กลุ่มกระหิงแดง ลูกเสือชาวบ้าน นวพล และประชาชนร่วมกันประมาณ 8,000 คน เข้าล้อมนักศึกษาและประชาชนไม่น้อยกว่า 4,000 คน ที่ชุมนุมประท้วงกรณีพระถนอมอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

The Foundation for The Promotion of Social Science and Humanities Textbooks

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

โทร/ โทรสาร 0 2433 8713

<http://www.textbooksproject.com>